Hon. C. F. Adams
from his friend
and classmate
[illegible].

PUB. TERENTII AFRI

ANDRIA ADELPHIQUE

EX EDITIONE WESTERHOVIANA.

ACCEDUNT NOTÆ ANGLICÆ.

CURA

C. K. DILLAWAY, A. M.

PHILADELPHIA:
HENRY PERKINS, 22 SOUTH FOURTH ST.

1850

STEREOTYPED AT THE
BOSTON TYPE AND STEREOTYPE FOUNDRY.

TO

FRANCIS WAYLAND, D. D.

PRESIDENT OF BROWN UNIVERSITY,

THIS VOLUME

IS RESPECTFULLY INSCRIBED

BY

THE EDITOR.

PREFACE.

The Andria and Adelphi of Terence, from the text of Westerhovius, constitute the fifth volume of the series of Latin classics now in course of publication.

These comedies need no labored eulogium to recommend them; for no one, who wishes to become acquainted with the dramatic literature of the Romans, will fail to read with pleasure so lively and graphic a representation of real life and real characters as their pages afford.

The style, being strictly colloquial, must be expected to abound in elliptical

expressions, sometimes difficult to be understood. To obviate these and similar causes of embarrassments in the path of the reader, a series of explanatory notes has been added, which, it is hoped, will be found acceptable.

The encouragement which the editor has received in his attempt to introduce a uniform edition of the best Latin authors, imposes upon him an obligation to prosecute his undertaking with increased zeal. The public may be assured that no exertion on his part shall be wanting to render the succeeding volumes deserving of the favor which their predecessors have enjoyed.

C. K. D.

P. TERENTII

ANDRIA.

PERSONÆ.

PROLOGUS.
BYRRHIA, *servus Charini.*
CHARINUS, *adolescens, amans Philumenam.*
CHREMES, *senex, pater Philumenæ.*
CRITO, *hospes ex Andro.*
DAVUS, *servus Simonis.*
DROMO, *lorarius.*
GLYCERIUM, *quæ et* PASIBULA, *amica Pamphili, filia Chremetis.*
LESBIA, *obstetrix Glycerii.*
MYSIS, *ancilla Glycerii.*
PAMPHILUS, *adolescens, filius Simonis.*
SIMO, *senex, pater Pamphili.*
SOSIA, *libertus Simonis.*

PERSONA MUTA.

ARCHILIS, *ancilla, adstetrix Glycerii.*

C. SULPITII APOLLINARIS

PERIOCHA

IN TERENTII ANDRIAM.

Sororem falso creditam meretriculæ,
Genere Andriæ, Glycerium vitiat Pamphilus
Gravidâque factâ, dat fidem, uxorem sibi
Fore hanc; nam aliam pater ei desponderat,
Gnatam Chremetis: atque, ut amorem comperit,
Simulat futuras nuptias; cupiens, suus
Quid haberet animi filius, cognoscere.
Davi suäsu, non repugnat Pamphilus.
Sed ex Glycerio natum ut vidit puerulum
Chremes, recusat nuptias, generum abdicat.
Mox filiam Glycerium insperato agnitam
Hanc Pamphilo dat, aliam Charino conjugem.

TERENTII

ANDRIA

PROLOGUS.

Poëta, cum primum animum ad scribendum appulit,
Id sibi negotî credidit solum dari,
Populo ut placerent, quas fecisset fabulas.
Verum aliter evenire multo intelligit:
Nam in prologis scribundis operam abutitur:
Non quî argumentum narret, sed quî malevoli
Veteris poëtæ maledictis respondeat.
Nunc, quam rem vitio dent, quæso, animum advortite.
Menander fecit *Andriam* et *Perinthiam:*
Qui utramvis recte nôrit, ambas noverit.
Non ita dissimili sunt argumento, sed tamen
Dissimili oratione sunt factæ, ac stilo.
Quæ convenêre, in Andriam ex Perinthiâ
Fatetur transtulisse, atque usum pro suis.
Id isti vituperant factum; atque in eo disputant,

Contaminari non decere fabulas.
Faciunt, næ, intelligendo, ut nihil intelligant;
Qui, cum hunc accusant, Nævium, Plautum, Ennium
Accusant, quos hic noster auctores habet;
Quorum æmulari exoptat negligentiam
Potius quam istorum obscuram diligentiam.
Dehinc ut quiescant, porro moneo, et desinant
Maledicere, malefacta ne noscant sua.
Favete, adeste æquo animo, et rem cognoscite,
Ut pernoscatis, et quid spei sit reliquum,
Posthac quas faciet de integro comœdias,
Spectandæ, an exigendæ sint vobis prius.

ACTUS I. SCENA I.

Simo. Sosia.

Si. Vos isthæc intro auferte; abite. Sosia,
Adesdum: paucis te volo. *So.* Dictum puta:
Nempe ut curentur recte hæc. *Si.* Immo aliud. *So.* Quid est,
Quod tibi mea ars efficere hoc possit amplius?
Si. Nihil isthac opus est arte ad hanc rem quam paro;
Sed iis, quas semper in te intellexi sitas,
Fide et taciturnitate. *So.* Exspecto quid velis.
Si. Ego postquam te emi, a parvulo ut semper tibi

Apud me justa et clemens fuerit servitus,
Scis: feci, e servo ut esses libertus mihi,
Propterea quod serviebas liberaliter.
Quod habui summum pretium, persolvi tibi.
So. In memoriâ habeo. *Si.* Haud muto factum. *So.* Gaudeo,
Si tibi quid feci, aut facio, quod placeat, Simo;
Et, id gratum fuisse advorsum te, habeo gratiam.
Sed hoc mihi molestum est: nam isthæc commemoratio
Quasi exprobratio est immemoris beneficî.
Quin tu uno verbo dic, quid est, quod me velis.
Si. Ita faciam. Hoc primum in hac re prædico tibi;
Quas credis esse has, non sunt veræ nuptiæ.
So. Cur simulas igitur? *Si.* Rem omnem a principio audies;
Eo pacto et gnati vitam, et consilium meum
Cognosces; et quid facere in hac re te velim.
Nam is postquam excessit ex ephebis, Sosia,
Liberius vivendi fuit potestas: nam antea
Quî scire posses, aut ingenium noscere,
Dum ætas, metus, magister prohibebant? *So.* Ita est.
Si. Quod plerique omnes faciunt adolescentuli,
Ut animum ad aliquod studium adjungant, aut equos
Alere, aut canes ad venandum, aut ad philosophos;

Horum ille nihil egregie præter cetera
Studebat; et tamen omnia hæc mediocriter.
Gaudebam. *So.* Non injuriâ: nam id arbitror
Apprime in vitâ esse utile, ut *ne quid nimis.*
Si. Sic vita erat: facile omneis perferre ac pati;
Cum quibus erat cumque unâ, iis sese dedere;
Eorum obsequi studiis; advorsus nemini:
Nunquam præponens se illis. Ita facillume
Sine invidiâ laudem invenias, et amicos pares.
So. Sapienter vitam instituit: namque, hoc tempore,
Obsequium amicos, veritas odium, parit.
Si. Interea mulier quædam, abhinc triennium,
Ex Andro commigravit huc viciniæ,
Inopiâ et cognatorum negligentiâ
Coacta, egregiâ formâ, atque ætate integrâ.
So. Hei! vereor, ne quid Andria apportet mali.
Si. Primum hæc pudice vitam, parce ac duriter,
Agebat, lanâ ac telâ victum quæritans:
Sed, postquam amans accessit, pretium pollicens,
Unus, et item alter; ita ut ingenium est omnium
Hominum ab labore proclive ad lubidinem;
Accepit conditionem, dein quæstum occipit.
Qui tum illam amabant, forte (ita ut fit) filium
Perduxêre illuc, secum ut unâ esset, meum.
Egomet continuo mecum: "Certe captus est!
Habet!" Observabam mane illorum servulos
Venientes aut abeuntes: rogitabam, "Heus, puer!

Dic, sodes, quis heri Chrysidem habuit?" nam Andriæ
Illi id erat nomen. *So.* Teneo. *Si.* Phædrum, aut Cliniam
Dicebant, aut Niceratum; nam hi tres tum simul
Amabant. "Eho! quid Pamphilus?" "Quid? symbolam
Dedit; cœnavit." Gaudebam. Item alio die
Quærebam: comperiebam, nihil ad Pamphilum
Quidquam attinere: enimvero spectatum satis
Putabam, et magnum exemplum continentiæ:
Nam qui cum ingeniis conflictatur ejusmodi,
Neque commovetur animus in eâ re tamen,
Scias posse habere jam ipsum suæ vitæ modum.
Cum id mihi placebat, tum uno ore omnes omnia
Bona dicere, et laudare fortunas meas,
Qui gnatum haberem tali ingenio præditum.
Quid verbis opus est? hac famâ impulsus, Chremes
Ultro ad me venit, unicam gnatam suam
Cum dote summâ filio uxorem ut daret.
Placuit; despondi: hic nuptiis dictus est dies.
So. Quid obstat, cur non veræ fiant? *Si.* Audies.
Fere in diebus paucis, quibus hæc acta sunt,
Chrysis vicina hæc moritur. *So.* O factum bene!
Beâsti: metui a Chryside. *Si.* Ibi tum filius

Cum illis, qui amabant Chrysidem, unâ aderat frequens;
Curabat unâ funus; tristis interim,
Nonnunquam collacrymabat. Placuit tum id mihi:
Sic cogitabam; "Hic, parvæ consuetudinis
Causâ, hujus mortem tam fert familiariter:
Quid, si ipse amâsset? quid hic mihi faciet, patri?"
Hæc ego putabam esse omnia humani ingenî,
Mansuetique animi officia. Quid multis moror?
Egomet quoque, ejus causâ, in funus prodeo,
Nihil suspicans etiam mali. *So.* Hem! quid est? *Si.* Scies.
Effertur: imus. Interea inter mulieres,
Quæ ibi aderant, forte unam aspicio adolescentulam,
Formâ . . . . ! *So.* Bonâ fortasse. *Si.* Et voltu, Sosia,
Adeo modesto, adeo venusto, ut nihil supra.
Quia tum mihi lamentari præter ceteras
Visa est; et quia erat formâ præter ceteras
Honestâ et liberali; accedo ad pedisequas:
Quæ sit, rogo: sororem esse aiunt Chrysidis.
Percussit illico animum: "At at! hoc illud est!
Hinc illæ lacrymæ! hæc illa 'st misericordia!"
So. Quam timeo, quorsum evadas! *Si.* Funus interim

Procedit: sequimur: ad sepulcrum venimus:
In ignem imposita 'st: fletur. Interea hæc soror,
Quam dixi, ad flammam accessit imprudentius,
Satis cum periclo: ibi tum exanimatus Pamphilus
Bene dissimulatum amorem et celatum indicat.
Accurrit: mediam mulierem complectitur:
"Mea Glycerium!" inquit, "quid agis? cur te is perditum?"
Tum illa, ut consuetum facile amorem cerneres,
Rejecit se in eum, flens, quam familiariter.
So. Quid ais! *Si.* Redeo inde iratus, atque ægre ferens.
Nec satis ad objurgandum causæ. Diceret,
"Quid feci? quid commerui, aut peccavi, pater?
Quæ sese in ignem injicere voluit, prohibui;
Servavi:" honesta oratio est. *So.* Recte putas:
Nam si illum objurges, vitæ qui auxilium tulit,
Quid facias illi, qui dederit damnum aut malum?
Si. Venit Chremes postridie ad me, clamitans,
Indignum facinus! comperisse, Pamphilum
Pro uxore habere hanc peregrinam. Ego illud sedulo
Negare factum: ille instat factum: denique
Ita tum discedo ab illo, ut qui se filiam
Neget daturum. *So.* Non tu ibi gnatum . . . . . ? *Si.* Ne hæc quidem
Satis vehemens causa ad objurgandum. *So.* Quî, cedo?

Si. "Tute ipse his rebus finem præscripsti, pater.
Prope adest, cum alieno more vivendum 'st mihi:
Sine nunc meo me vivere interea modo."
So. Quis igitur relictus est objurgandi locus?
Si. Si, propter amorem, uxorem nolit ducere;
Ea primum ab illo animadvertenda injuria 'st.
Et nunc id operam do, ut per falsas nuptias
Vera objurgandi causa sit, si deneget.
Simul, sceleratus Davus si quid consilî
Habet, ut consumat nunc, cum nihil obsint doli:
Quem ego credo manibus pedibusque obnixe omnia
Facturum; magis id adeo, mihi ut incommodet,
Quam ut obsequatur gnato. *So.* Quapropter? *Si.* Rogas?
Mala mens, malus animus: quem quidem ego si sensero . . . . .
Sed quid opus est verbis? Sin eveniat, quod volo,
In Pamphilo ut nihil sit moræ, restat Chremes,
Qui mihi exorandus est; et spero confore.
Nunc tuum est officium, has bene ut assimules nuptias;
Perterrefacias Davum; observes filium,
Quid agat, quid cum illo consilii captet. *So.* Sat est.
Curabo. Eamus jam nunc intro. *Si.* I præ; sequar

SCENA II.

Simo. Davus.

Si. Non dubium est quin uxorem nolit filius:
Ita Davum modo timere sensi, ubi nuptias
Futuras esse audivit. Sed ipse exit foras.
Da. Mirabar, hoc si sic abiret: et heri semper lenitas
Verebar quorsum evaderet.
Qui postquam audierat non datum iri filio uxorem suo,
Nunquam cuiquam nostrûm verbum fecit, neque id ægre tulit.
Si. At nunc faciet; neque, ut opinor, sine tuo magno malo.
Da. Id voluit, nos sic nec opinantes duci falso gaudio,
Sperantes jam, amoto metu; interea oscitantes opprimi;
Ne esset spatium cogitandi ad disturbandas nuptias.
Astute! *Si.* Carnufex, quæ loquitur! *Da.* Herus est, neque provideram.
Si. Dave. *Da.* Hem, quid est? *Si.* Ehodum ad me. *Da.* Quid hic volt? *Si.* Quid ais? *Da.* Quâ de re? *Si.* Rogas?

Meum gnatum rumor est amare. *Da.* Id populus curat, scilicet!
Si. Hoccine agis, an non? *Da.* Ego vero istuc. *Si.* Sed nunc ea me exquirere,
Iniqui patris est: nam, quod antehac fecit, nihil ad me attinet.
Dum tempus ad eam rem tulit, sivi, animum ut expleret suum:
Nunc hic dies aliam vitam affert, alios mores postulat.
Dehinc postulo, sive æquum 'st, te oro, Dave, ut redeat jam in viam.
Da. Hoc quid sit? *Si.* Omnes qui amant, graviter sibi dari uxorem ferunt.
Da. Ita aiunt. *Si.* Tum si quis magistrum cepit ad eam rem improbum,
Ipsum animum ægrotum ad deteriorem partem plerumque applicat.
Da. Non (hercle) intelligo. *Si.* Non? hem. *Da.* Non: Davus sum, non Œdipus.
Si. Nempe ergo aperte vis, quæ restant, me loqui? *Da.* Sane quidem.
Si. Si sensero hodie quidquam in his te nuptiis
Fallaciæ conari, quo fiant minus;
Aut velle in eâ re ostendi, quam sis callidus;
Verberibus cæsum te, Dave, in pistrinum dedam usque ad necem;

Eâ lege atque omine, ut, si te inde exemerim, ego pro te molam.
Quid? hoc intellextin'? an nondum etiam ne hoc quidem? *Da.* Immo, callide:
Ita aperte ipsam rem modo locutus, nihil circuitione usus es.
Si Ubivis facilius passus sim, quam in hac re, me deludier.
Da. Bona verba, quæso. *Si.* Irrides? nihil me fallis. Sed dico tibi,
Ne temere facias: neque tu hoc dicas, tibi non prædictum. Cave!

SCENA III.

Davus.

Enimvero, Dave, nihil loci 'st segnitiæ, neque socordiæ,
Quantum intellexi modo senis sententiam de nuptiis.
Quæ si non astu providentur, me aut herum pessumdabunt.
Nec, quid agam, certum 'st; Pamphilumne adjutem, an auscultem seni:
Si illum relinquo, ejus vitæ timeo: sin opitulor, hujus minas;

Cui verba dare difficile est. Primum jam de amore hoc comperit:
Me infensus servat, ne quam faciam in nuptiis fallaciam:
Si senserit, perii: aut si lubitum fuerit, causam ceperit,
Quo jure, quâque injuriâ, præcipitem me in pistrinum dabit.
Ad hæc mala hoc mihi accedit etiam: hæc Andria,
Sive ista uxor, sive amica est, gravida e Pamphilo est.
Audireque eorum est operæ pretium audaciam:
Nam inceptio 'st amentium, haud amantium.
Quidquid peperisset, decreverunt tollere.
Et fingunt quandam inter se nunc fallaciam,
Civem Atticam esse hanc. "Fuit olim quidam senex,
Mercator: navem is fregit apud Andrum insulam:
Is obiit mortem: ibi tum hanc ejectam Chrysidis
Patrem recepisse, orbam, parvam:" fabulæ!
Mihi quidem (hercle) non fit verisimile; atqui ipsis commentum placet.
Sed Mysis ab eâ egreditur. At ego hinc me ad forum, ut
Conveniam Pamphilum, ne de hac re pater imprudentem opprimat.

SCENA IV.

Mysis.

Audivi, Archilis, jamdudum: Lesbiam adduci jubes.
Sane pol illa temulenta 'st mulier et temeraria,
Nec satis digna, cui committas primo partu mulierem.
Tamen eam adducam. Importunitatem spectate aniculæ;
Quia compotrix ejus est. Dî, date facultatem, obsecro,
Huic pariundi, atque illi in aliis potius peccandi locum.
Sed quidnam Pamphilum exanimatum video? vereor, quid siet.
Opperiar, ut sciam nunc, quidnam hæc turba tristitiæ afferat.

SCENA V.

Pamphilus. Mysis.

Pa. Hoccine 'st humanum factum aut inceptum? hoccine 'st officium patris?
My. Quid illud est? *Pa.* Pro Deûm atque

hominum fidem! quid est, si non hæc contumelia 'st?
Uxorem decrêrat dare sese mihi hodie: nonne oportuit
Præscîsse me ante? nonne prius communicatum oportuit?
My. Miseram me! quod verbum audio?
Pa. Quid Chremes? qui denegârat se commissurum mihi
Gnatam suam uxorem; id mutavit, quia me immutatum videt!
Itane obstinate operam dat, ut me a Glycerio miserum abstrahat?
Quod si fit, pereo funditus.
Adeon' hominem esse invenustum, aut infelicem quenquam, ut ego sum!
Pro Deûm atque hominum fidem!
Nullon' ego Chremetis pacto affinitatem effugere potero?
Quot modis contemptus, spretus! facta, transacta omnia! hem!
Repudiatus repetor: quamobrem? nisi si id est, quod suspicor:
Aliquid monstri alunt: ea quoniam nemini obtrudi potest,
Itur ad me. *My.* Oratio hæc me miseram exanimavit metu.
Pa. Nam quid ego nunc dicam de patre? ah!

Tantamne rem tam negligenter agere? præteriens modo
Mihi apud forum, "Uxor tibi ducenda 'st, Pamphile, hodie," inquit: "para:
Abi domum." Id mihi visus est dicere, "Abi cito, et suspende te."
Obstupui: censen' ullum me verbum potuisse proloqui?
Aut ullam causam, ineptam saltem, falsam, iniquam? Obmutui.
Quod si ego rescîssem id prius; quid facerem, si quis nunc me roget?
Aliquid facerem, ut hoc ne facerem. Sed nunc quid primum exsequar?
Tot me impediunt curæ, quæ meum animum divorse trahunt;
Amor, misericordia hujus, nuptiarum sollicitudo:
Tum patris pudor, qui me tam leni passus est animo usque adhuc,
Quæ meo cumque animo lubitum 'st, facere: ein' ego ut advorser? hei mihi!
Incertum 'st quid agam. *My.* Misera timeo, incertum hoc quorsum accidat.
Sed nunc peropus est, aut hunc cum ipsâ, aut me aliquid de illâ advorsum hunc loqui.
Dum in dubio est animus, paulo momento huc illuc impellitur.
Pa. Quis hîc loquitur? Mysis! salve! *My.*

O! salve, Pamphile! *Pa.* Quid agit? *My.* Rogas?
Laborat e dolore, atque ex hoc misera sollicita 'st die,
Quia olim in hunc sunt constitutæ nuptiæ: tum autem hoc timet,
Ne deseras se. *Pa.* Hem! egone istuc conari queam?
Ego propter me illam decipi miseram sinam?
Quæ mihi suum animum, atque omnem vitam credidit;
Quam ego animo egregie caram pro uxore habuerim;
Bene et pudice ejus doctum atque eductum sinam
Coactum egestate ingenium immutarier?
Non faciam. *My.* Haud vereor, si in te solo sit situm;
Sed vim ut queas ferre. *Pa.* Adeon' me ignavum putas?
Adeon' porro ingratum, aut inhumanum, aut ferum,
Ut neque me consuetudo, neque amor, neque pudor
Commoveat, neque commoneat, ut servem fidem?
My Unum hoc scio, hanc meritam esse, ut memor esses sui.

Pa. Memor essem? o Mysis! Mysis! etiam nunc mihi
Scripta illa dicta sunt in animo Chrysidis
De Glycerio. Jam ferme moriens me vocat:
Accessi; vos semotæ: nos soli: incipit;
"Mi Pamphile, hujus formam atque ætatem vides:
Nec clam te est, quam illi utræque res nunc utiles,
Et ad pudicitiam, et ad rem tutandam sient.
Quod ego te per hanc dextram oro, et ingenium tuum,
Per tuam fidem, perque hujus solitudinem
Te obtestor, ne abs te hanc segreges, neu deseras.
Si te in germani fratris dilexi loco,
Sive hæc te solum semper fecit maxumi,
Seu tibi morigera fuit in rebus omnibus.
Te isti virum do, amicum, tutorem, patrem.
Bona nostra hæc tibi permitto, et tuæ mando fidei."
Hanc mihi in manum dat: mors continuo ipsam occupat.
Accepi: acceptam servabo. *My.* Ita spero quidem.
Pa. Sed cur tu abis ab illâ? *My.* Obstetricem arcesso. *Pa.* Propera.
Atque audin'? verbum unum cave de nuptiis;
Ne ad morbum hoc etiam. *My.* Teneo.

ACTUS II. SCENA I.

CHARINUS. BYRRHIA. PAMPHILUS.

Ch. Quid ais, Byrrhia? daturne illa Pamphilo hodie nuptum? *By.* Sic est.
Ch. Quî scis? *By.* Apud forum modo e Davo audivi. *Ch.* Væ misero mihi!
Ut animus in spe atque in timore usque antehac attentus fuit;
Ita, postquam adempta spes est, lassus, curâ confectus, stupet.
By. Quæso, ædepol, Charine, quoniam non potest id fieri, quod vis,
Id velis, quod possit. *Ch.* Nihil volo aliud, nisi Philumenam.
By. Ah! quanto satius est, te id dare operam, quî istum amorem ex animo amoveas tuo,
Quam id loqui, quo magis lubido frustra incendatur tua!
Ch. Facile omnes, cum valemus, recta consilia ægrotis damus.
Tu si hic sis, aliter sentias. *By.* Age, age, ut lubet. *Ch.* Sed Pamphilum
Video: omnia experiri certum 'st, prius quam pereo. *By.* Quid hic agit?
Ch. Ipsum hunc orabo: huic supplicabo: amorem huic narrabo meum.

Credo, impetrabo, ut aliquot saltem nuptiis prodat dies.
Interea fiet aliquid, spero. *By.* Id aliquid nihil est. *Ch.* Byrrhia,
Quid tibi videtur? adeon' ad eum? *By.* Quidni? si nihil impetres,
Ut te arbitretur sibi paratum mœchum, si illam duxerit.
Ch. Abin' hinc in malam rem cum suspicione isthac, scelus?
Pa. Charinum video: salve. *Ch.* O! salve, Pamphile!
Ad te advenio, spem, salutem, auxilium, consilium expetens.
Pa. Neque pol consilii locum habeo, neque auxilii copiam.
Sed istuc quidnam 'st? *Ch.* Hodie uxorem ducis? *Pa.* Aiunt. *Ch.* Pamphile!
Si id facis, hodie postremum me vides. *Pa.* Quid ita? *Ch.* Hei mihi!
Vereor dicere: huic dic, quæso, Byrrhia. *By.* Ego dicam. *Pa.* Quid est?
By. Sponsam hic tuam amat. *Pa.* Næ iste haud mecum sentit. Ehodum dic mihi,
Num quidnam amplius tibi cum illâ fuit, Charine? *Ch.* Ah! Pamphile!
Nihil. *Pa.* Quam vellem! *Ch.* Nunc te per amicitiam, et per amorem, obsecro,

Principio, ut ne ducas. *Pa.* Dabo equidem operam. *Ch.* Sed si id non potes;
Aut tibi nuptiæ hæ sunt cordi . . . . *Pa.* Cordi? *Ch.* Saltem aliquot dies
Profer, dum proficiscor aliquo; ne videam. *Pa.* Audi nunc jam:
Ego, Charine, neutiquam officium liberi esse hominis puto,
Cum is nihil promereat, postulare id gratiæ apponi sibi.
Nuptias effugere ego istas malo, quam tu adipiscier.
Ch. Reddidisti animum. *Pa.* Nunc si quid potes aut tu, aut hic Byrrhia,
Facite, fingite, invenite, efficite, quî detur tibi.
Ego id agam, mihi quî ne detur. *Ch.* Sat habeo. *Pa.* Davum optume
Video: hujus consilio fretus sum. *Ch.* At tu hercle haud quidquam mihi,
Nisi ea, quæ nihil opus sunt scire. Fugin' hinc? *By.* Ego vero, ac lubens.

SCENA II.

Davus. Charinus. Pamphilus.

Da. Dî boni, boni quid porto! sed ubi inveniam Pamphilum?

Ut metum, in quo nunc est, adimam; atque expleam animum gaudio.
Ch. Lætus est, nescio quid. *Pa.* Nihil est: nondum hæc rescivit mala.
Da. Quem ego nunc credo, si jam audierit sibi paratas nuptias . . . . .
Ch. Audin' tu illum? *Da.* Toto me oppido exanimatum quærere.
Sed ubi quæram? aut quo nunc primum intendam? *Ch.* Cessas alloqui?
Da. Abeo. *Ch.* Dave: ades; resiste. *Da.* Quis homo 'st, qui me . . . . ? O Pamphile!
Te ipsum quæro. Euge, Charine! Ambo opportune: vos volo.
Ch. Dave, perii. *Da.* Quin tu hoc audi. *Ch.* Interii. *Da.* Quid timeas, scio.
Pa. Mea quidem hercle certe in dubio vita 'st. *Da.* Et quid tu, scio.
Pa. Nuptiæ mihi . . . . *Da.* Et id scio. *Pa.* Hodie. *Da.* Obtundis, tametsi intelligo.
Id paves, ne ducas tu illam; tu autem, ut ducas. *Ch.* Rem tenes.
Pa. Istuc ipsum. *Da.* Atque istuc ipsum nihil pericli est: me vide.
Pa. Obsecro te, quam primum hoc me libera miserum metu. *Da.* Hem!

Libero. Uxorem tibi non dat jam Chremes. *Pa.* Quî scis? *Da.* Scio.
Tuus pater modo me prehendit: ait tibi uxorem dare sese
Hodie: item alia multa, quæ nunc non est narrandi locus.
Continuo ad te properans percurro ad forum, ut dicam tibi hæc.
Ubi te non invenio, ibi ascendo in quendam excelsum locum:
Circumspicio: nusquam. Forte ibi hujus video Byrrhiam.
Rogo: negat vidisse: mihi molestum: quid agam, cogito.
Redeunti interea ex ipsâ re mihi incidit suspicio: hem!
Paululum opsonî: ipsus tristis: de improviso nuptiæ.
Non cohærent. *Pa.* Quorsumnam istuc? *Da.* Ego me continuo ad Chremem.
Cum illoc advenio: solitudo ante ostium: jam id gaudeo.
Ch. Recte dicis. *Pa.* Perge. *Da.* Maneo. Interea introire neminem
Video, exire neminem: matronam nullam: in ædibus
Nihil ornati, nihil tumulti. Accessi: intro aspexi. *Pa.* Scio.

Magnum signum. *Da.* Num videntur convenire hæc nuptiis?
Pa. Non, opinor, Dave. *Da.* "Opinor" narras? non recte accipis.
Certa res est. Etiam puerum inde abiens conveni Chremis,
Olera et pisciculos minutos ferre obolo in cœnam seni.
Ch. Liberatus sum hodie, Dave, tuâ operâ. *Da.* Ac nullus quidem.
Ch. Quid ita? nempe huic prorsus illam non dat. *Da.* Ridiculum caput!
Quasi necesse sit, si huic non dat, te illam uxorem ducere.
Nisi vides, nisi senis amicos oras, ambis . . . . *Ch.* Bene mones.
Ibo; etsi hercle sæpe jam me spes hæc frustrata est. Vale.

SCENA III.

Pamphilus. Davus.

Pa. Quid igitur sibi volt pater? cur simulat? *Da.* Ego dicam tibi.
Si id succenseat nunc, quia non dat tibi uxorem Chremes,
Ipsus sibi esse injurius videatur; neque id injuriâ,

Prius quam tuum, ut sese habeat, animum ad nuptias perspexerit.
Sed si tu negâris ducere, ibi culpam in te transferet.
Tum illæ turbæ fient. *Pa.* Quidvis patiar. *Da.* Pater est, Pamphile.
Difficile est: tum hæc sola est mulier: dictum ac factum, invenerit
Aliquam causam, quamobrem ejiciat oppido. *Pa.* Ejiciat? *Da.* Cito.
Pa. Cedo igitur, quid faciam, Dave? *Da.* Dic te ducturum. *Pa.* Hem! *Da.* Quid est?
Pa. Egone dicam? *Da.* Cur non? *Pa.* Nunquam faciam. *Da.* Ne nega.
Pa. Suadere noli. *Da.* Ex eâ re quid fiat, vide.
Pa. Ut ab illâ excludar, huc concludar. *Da.* Non ita est.
Nempe hoc sic esse opinor dicturum patrem:
"Ducas volo hodie uxorem:" tu, "ducam," inquies.
Cedo, quid jurgabit tecum? hîc reddes omnia,
Quæ nunc sunt certa ei consilia, incerta ut sient,
Sine omni periclo: nam hocce haud dubium est, quin Chremes
Tibi non det gnatam: nec tu eâ causâ minueris
Hæc, quæ facis; ne is mutet suam sententiam.

Patri dic velle; ut, cum velit tibi jure irasci, non queat.
Nam, quod tu speras, propulsabo facile: uxorem his moribus
Dabit nemo. Inveniet inopem potius, quam te corrumpi sinat.
Sed, si te æquo animo ferre accipiet, negligentem feceris.
Aliam otiosus quæret: interea aliquid acciderit boni.
Pa. Itan' credis? *Da.* Haud dubium id quidem est. *Pa.* Vide quo me inducas. *Da.* Quin taces?
Pa. Dicam: puerum autem ne resciscat mihi esse ex illâ, cautio est:
Nam pollicitus sum suscepturum. *Da.* O facinus audax! *Pa.* Hanc fidem
Sibi, me obsecravit, quî se sciret non deserturum, ut darem.
Da. Curabitur. Sed pater adest: cave, te esse tristem sentiat.

SCENA IV.

Simo. Davus. Pamphilus.

Si. Reviso quid agant, aut quid captent consilî.

Da. Hic nunc non dubitat, quin te ducturum neges.
Venit meditatus alicunde, ex solo loco.
Orationem sperat invenisse se,
Quî differat te: proin tu fac, apud te ut sies.
Pa. Modo ut possim, Dave. *Da.* Crede, inquam, hoc mihi, Pamphile,
Nunquam hodie tecum commutaturum patrem
Unum esse verbum, si te dices ducere.

SCENA V.

Byrrhia. Simo. Davus. Pamphilus.

By. Herus me, relictis rebus, jussit Pamphilum
Hodie observare, ut, quid ageret de nuptiis,
Scirem: id propterea nunc hunc venientem sequor.
Ipsum adeo præsto video cum Davo: hoc agam.
Si. Utrumque adesse video. *Da.* Hem! serva. *Si.* Pamphile.
Da. Quasi de improviso respice ad eum. *Pa.* Ehem, pater!
Da. Probe. *Si.* Hodie uxorem ducas, ut dixi, volo.
By. Nunc nostræ timeo parti, quid hic respondeat.
Pa. Neque istic, neque alibi, tibi usquam erit in me mora. *By.* Hem!

Da. Obmutuit. *By.* Quid dixit! *Si.* Facis, ut te decet,
Cum istuc, quod postulo, impetro cum gratiâ.
Da. Sum verus? *By.* Herus, quantum audio, uxore excidit.
Si. I nunc jam intro; ne in morâ, cum opus sit, sies.
Pa. Eo. *By.* Nullâne in re esse homini cuiquam fidem!
Verum illud verbum est, vulgo quod dici solet,
Omnes sibi malle melius esse, quam alteri.
Ego illam vidi virginem, formâ! bonâ
Memini videre: quo æquior sum Pamphilo,
Si se illam in somnis, quam illum, amplecti maluit.
Renuntiabo, ut pro hoc malo mihi det malum.

SCENA VI.

DAVUS. SIMO.

Da. HIC nunc me credit aliquam sibi fallaciam
Portare, et eâ me hîc restitisse gratiâ.
Si. Quid Davus narrat? *Da.* Æque quidquam nunc quidem.
Si. Nihilne? hem! *Da.* Nihil prorsus *Si.* Atqui exspectabam quidem.

Da. Præter spem evenit: sentio: hoc male habet virum.
Si. Potin' es mihi verum dicere? *Da.* Nihil facilius.
Si. Num illi molestæ quidpiam hæ sunt nuptiæ,
Propter hujusce hospitæ consuetudinem?
Da. Nihil, hercle: aut, si adeo, bidui est aut tridui
Hæc sollicitudo: nôsti: deinde desinet.
Etenim ipsus secum eam rem rectâ reputavit viâ.
Si. Laudo. *Da.* Dum licitum est ei, dumque ætas tulit,
Amavit: tum id clam: cavit, ne unquam infamiæ
Ea res sibi esset, ut virum fortem decet.
Nunc uxore opus est: animum ad uxorem appulit.
Si. Subtristis visus est esse aliquantulum mihi.
Da. Nihil propter hanc rem: sed est, quod succenset tibi.
Si. Quidnam est? *Da.* Puerile est. *Si.* Quid est? *Da.* Nihil. *Si.* Quin dic, quid est?
Da. Ait, nimium parce facere sumptum. *Si.* Mene? *Da.* Te.
"Vix," inquit, "drachmis est opsonatus decem.
Num filio videtur uxorem dare?
Quem," inquit, "ad cœnam vocabo meorum æqualium

Potissimum nunc?" et, quod dicendum hic siet,
Tu quoque perparce nimium: non laudo. *Si.* Tace.
Da. Commovi. *Si.* Ego isthæc, recte ut fiant, videro.
Quidnam hoc rei est? quid hic volt veterator sibi?
Nam, si hîc mali est quidquam, hem illic est huic rei caput.

ACTUS III. SCENA I.

Mysis. Simo. Davus. Lesbia. Glycerium.

My. Ita pol quidem res est, ut dixti, Lesbia:
Fidelem haud ferme mulieri invenias virum.
Si. Ab Andriâ 'st ancilla hæc? quid narras? *Da.* Ita est.
My. Sed hic Pamphilus . . . *Si.* Quid dicit? *My.* Firmavit fidem. *Si.* Hem!
Da. Utinam aut hic surdus, aut hæc muta facta sit.
My. Nam, quod peperisset, jussit tolli. *Si.* O Jupiter!
Quid ego audio? actum 'st, siquidem hæc vera prædicat.
Le. Bonum ingenium narras adolescentis. *My.* Optumum.

Sed sequere me intro, ne in morâ illi sis. *Le.* Sequor.
Da. Quod remedium nunc huic malo inveniam? *Si.* Quid hoc?
Adeon' est demens? ex peregrinâ? jam scio, ah!
Vix tandem sensi stolidus. *Da.* Quid hic sensisse ait?
Si. Hæc primum affertur jam mihi ab hoc fallacia;
Hanc simulant parere, quo Chremetem absterreant.
* * * * * * * * *
Si. Hui! tam cito? ridiculum. Postquam ante ostium
Me audivit stare, approperat. Non sat commode
Divisa sunt temporibus tibi, Dave, hæc. *Da.* Mihin'?
Si. Num immemores discipuli? *Da.* Ego, quid narres, nescio.
Si. Hiccine me si imparatum in veris nuptiis
Adortus esset, quos mihi ludos redderet!
Nunc hujus periclo fit: ego in portu navigo.

SCENA II.

Lesbia. Simo. Davus.

Le. Adhuc, Archilis, quæ assolent, quæque oportet
Signa esse ad salutem, omnia huic esse video.
Nunc primum fac, isthæc ut lavet: post deinde,
Quod jussi ei dare bibere, et quantum imperavi,
Date: mox ego huc revertor.
Per ecastor scitus puer est natus Pamphilo.
Deos quæso, ut sit superstes, quandoquidem ipse est ingenio bono;
Cumque huic veritus est optumæ adolescenti facere injuriam.
Si. Vel hoc quis non credat, qui nôrit te, abs te esse ortum? *Da.* Quidnam id est?
Si. Non imperabat coram, quid opus facto esset, puerperæ:
Sed, postquam egressa est, illis quæ sunt intus, clamat de viâ.
O Dave! itan' contemnor abs te? aut itane tandem idoneus
Tibi videor esse, quem tam aperte fallere incipias dolis?
Saltem accurate, ut metui videar. Certe, si resciverim . . . . .

Da. Certe hercle nunc hic se ipsus fallit, haud ego. *Si.* Edixin' tibi?
Interminatus sum, ne faceres? num veritus? quid rettulit?
Credon' tibi hoc, nunc peperisse hanc e Pamphilo?
Da. Teneo, quid erret; et quid agam, habeo. *Si.* Quid taces?
Da. Quid credas? quasi non tibi renuntiata sint hæc, sic fore.
Si. Mihin' quisquam? *Da.* Eho! an tute intellexti hoc assimulari? *Si.* Irrideor?
Da. Renuntiatum est: nam quî isthæc tibi incidit suspicio?
Si. "Quî?" quia te nôram. *Da.* Quasi tu dicas, factum id consilio meo.
Si. Certe enim scio. *Da.* Non satis me pernôsti etiam, qualis sim, Simo.
Si. Egone te? *Da.* Sed si quid narrare occepi, continuo dari
Tibi verba censes. *Si.* Falso! *Da.* Itaque hercle nihil jam mutire audeo.
Si. Hoc ego scio unum, neminem peperisse hîc. *Da.* Intellexti.
Sed nihilo secius mox deferent puerum huc ante ostium:
Id ego jam nunc tibi renuntio, here, futurum, ut sis sciens ·

Ne tu hoc mihi posterius dicas, Davi factum consilio, aut dolis.
Prorsus a me opinionem hanc tuam esse ego amotam volo.
Si. Unde id scis? *Da.* Audivi, et credo: multa concurrunt simul,
Quî conjecturam hanc nunc facio. Jam primum hæc se e Pamphilo
Gravidam dixit esse: inventum 'st falsum: nunc, postquam videt
Nuptias domi apparari, missa est ancilla illico
Obstetricem arcessitum ad eam, et puerum ut afferret simul.
Hoc nisi fit, puerum ut tu videas, nihil moventur nuptiæ.
Si. Quid ais? cum intellexeras
Id consilii capere, cur non dixti extemplo Pamphilo?
Da. Quis igitur eum ab illâ abstraxit, nisi ego? nam omnes nos quidem
Scimus, quam misere hanc amârit: nunc sibi uxorem expetit.
Postremo id mihi da negotî: tu tamen idem has nuptias
Perge facere ita, ut facis: et id spero adjuturos Deos.
Si. Immo abi intro: ibi me opperire, et quod parato opus est, para.

Non impulit me, hæc nunc omnino ut crederem:
Atque haud scio, an, quæ dixit, sint vera omnia:
Sed parvi pendo. Illud mihi multo maximum 'st,
Quod mihi pollicitus est ipsus gnatus. Nunc Chremem
Conveniam: orabo gnato uxorem: si impetro,
Quid alias malim, quam hodie has fieri nuptias?
Nam gnatus quod pollicitus est, haud dubium est mihi,
Si nolit, quin eum merito possim cogere.
Atque adeo in ipso tempore eccum ipsum obviam.

SCENA III.

SIMO. CHREMES.

Si. JUBEO Chremetem . . . . *Ch.* O! te ipsum quærebam. *Si.* Et ego te. *Ch.* Optato advenis.
Aliquot me adiêre, ex te auditum qui aiebant, hodie filiam
Meam nubere tuo gnato: id viso, tun', an illi insaniant.
Si. Ausculta paucis; et quid ego te velim, et tu quod quæris, scies.
Ch. Ausculto: loquere quid velis.
Si. Per ego te Deos oro, et nostram amicitiam, Chreme,

Quæ incepta a parvis, cum ætate accrevit simul;
Perque unicam gnatam tuam, et gnatum meum,
Cujus tibi potestas summa servandi datur;
Ut me adjuves in hac re: atque ita, ut nuptiæ
Fuerant futuræ, fiant. *Ch.* Ah! ne me obsecra;
Quasi hoc te orando a me impetrare oporteat.
Alium esse censes nunc me, atque olim cum dabam?
Si in rem est utrique, ut fiant, arcessi jube.
Sed si ex eâ re plus mali 'st quam commodi
Utrique, id oro te, in commune ut consulas;
Quasi illa tua sit, Pamphilique ego sim pater.
Si. Immo ita volo, itaque postulo, ut fiat, Chreme:
Neque postulem abs te, nisi ipsa res moneat. *Ch.* Quid est?
Si. Iræ sunt inter Glycerium et gnatum. *Ch.* Audio.
Si. Ita magnæ, ut sperem posse avelli. *Ch.* Fabulæ!
Si. Profecto sic est. *Ch.* Sic hercle, ut dicam tibi:
Amantium iræ amoris integratio 'st.
Si. Hem! id te oro, ut ante eamus, dum tempus datur,
Dumque ejus lubido occlusa 'st contumeliis:
Prius quam harum scelera, et lacrumæ confictæ dolis,

Reducant animum ægrotum ad misericordiam,
Uxorem demus. Spero, consuetudine
Et conjugio liberali devinctum, Chreme,
Dein facile ex illis sese emersurum malis.
Ch. Tibi ita hoc videtur: at ego non posse arbitror,
Neque illum hanc perpetuo habere, neque me perpeti.
Si. Quî scis ergo istuc, nisi periculum feceris?
Ch. At istuc periculum in filiâ fieri, grave est.
Si. Nempe incommoditas denique huc omnis redit:
Si eveniat, quod Dî prohibeant, discessio.
At si corrigitur, quot commoditates, vide.
Principio, amico filium restitueris:
Tibi generum firmum, et filiæ invenies virum.
Ch. Quid istuc? si ita istuc animum induxti esse utile,
Nolo tibi ullum commodum in me claudier.
Si. Merito te semper maxumi feci, Chreme.
Ch. Sed quid ais? *Si.* Quid? *Ch.* Quî scis eos nunc discordare inter se?
Si. Ipsus mihi Davus, qui intimus est eorum consiliis, dixit.
Et is mihi suadet, nuptiás, quantum queam, ut maturem.
Num censes faceret, filium nisi sciret eadem hæc velle?

Tute adeo jam ejus verba audies. Heus! evocate huc Davum.
Atque eccum: video ipsum foras exire.

SCENA IV.

Davus. Simo. Chremes.

Da. Ad te ibam. *Si.* Quidnam est?
Da. Cur non arcessitur? jam advesperascit. *Si.* Audin' tu illum?
Ego dudum nonnihil veritus sum, Dave, abs te, ne faceres idem,
Quod vulgus servorum solet, dolis ut me deluderes,
Propterea quod amat filius. *Da.* Egon' istuc facerem? *Si.* Credidi.
Idque adeo metuens vos celavi, quod nunc dicam. *Da.* Quid? *Si.* Scies:
Nam propemodum habeo tibi jam fidem. *Da.* Tandem cognôsti qui siem.
Si. Non fuerant nuptiæ futuræ. *Da.* Quid? non? *Si.* Sed eâ gratiâ
Simulavi, vos ut pertentarem. *Da.* Quid ais? *Si.* Sic res est. *Da.* Vide!
Nunquam istuc quivi ego intelligere · vah! consilium callidum!

Si. Hoc audi. Ut hinc te intro ire jussi, opportune hic fit mihi obviam.
Da. Hem! numnam periimus? *Si.* Narro huic, quæ tu dudum narrâsti mihi.
Da. Quidnam audio? *Si.* Gnatam ut det oro, vixque id exoro. *Da.* Occidi!
Si. Hem! quid dixti? *Da.* Optume inquam factum! *Si.* Nunc per hunc nulla 'st mora.
Ch. Domum modo ibo: ut apparentur, dicam: atque huc renuntio.
Si. Nunc te oro, Dave, quoniam solus mihi effecisti has nuptias . . . . .
Da. Ego vero solus. *Si.* Corrigere mihi gnatum porro enitere.
Da. Faciam hercle sedulo. *Si.* Potes nunc, dum animus irritatus est.
Da. Quiescas. *Si.* Age igitur, ubi nunc est ipsus? *Da.* Mirum ni domi 'st.
Si. Ibo ad eum, atque eadem hæc, quæ tibi dixi, dicam itidem illi. *Da.* Nullus sum!
Quid causæ 'st, quin hinc in pistrinum rectâ proficiscar viâ?
Nihil est preci loci relictum. Jam perturbavi omnia:
Herum fefelli; in nuptias conjeci herilem filium;
Feci hodie ut fierent, insperante hoc, atque invito Pamphilo.

Hem astutias! quod si quiêssem, nihil evenisset mali.
Sed eccum ipsum video: occidi!
Utinam mihi esset aliquid hîc, quo nunc me præcipitem darem.

SCENA V.

Pamphilus. Davus.

Pa. Ubi illic est scelus, qui me perdidit? *Da.* Perii! *Pa.* Atque hoc confiteor,
Jure mihi obtigisse, quando quidem tam iners, tam nulli consilî
Sum. Servon' fortunas meas me commisisse futili?
Ergo pretium ob stultitiam fero: sed inultum nunquam id auferet.
Da. Posthac incolumem sat scio fore me, nunc si hoc devito malum.
Pa. Nam quid ego nunc dicam patri? Negabon' velle me, modo
Qui sum pollicitus, ducere? quâ fiduciâ id facere audeam?
Nec, quid me nunc faciam, scio. *Da.* Nec quid de me: atque id ago sedulo.
Dicam, aliquid jam inventurum, ut huic malo aliquam producam moram.

Pa. Ohe! *Da.* Visus sum. *Pa.* Ehodum, bone vir! quid ais? viden' me tuis consiliis
Miserum impeditum esse? *Da.* At jam expediam. *Pa.* Expedies? *Da.* Certe, Pamphile.
Pa. Nempe, ut modo. *Da.* Immo melius, spero. *Pa.* Oh! tibi ego ut credam, furcifer?
Tu rem impeditam et perditam restituas? hem! quo fretus siem,
Qui me hodie ex tranquillissimâ re conjecisti in nuptias.
An non dixi hoc esse futurum? *Da.* Dixti. *Pa.* Quid meritus? *Da.* Crucem.
Sed sine paululum ad me redeam: jam aliquid dispiciam. *Pa.* Hei mihi!
Cur non habeo spatium, ut de te sumam supplicium, ut volo?
Namque hoc tempus, præcavere mihi me, haud te ulcisci, sinit.

ACTUS IV. SCENA I.

Charinus. Pamphilus. Davus.

Ch. Hoccin' est credibile, aut memorabile,
Tanta vecordia innata cuiquam ut siet,

Ut malis gaudeant, atque ex incommodis
Alterius sua ut comparent commoda? ah!
Idne 'st verum? immo id est genus hominum pessumum,
In denegando modo quîs pudor paululum adest;
Post, ubi tempus promissa est jam perfici,
Tum coacti, necessario se aperiunt;
Et timent; et tamen res cogit denegare.
Ibi tum eorum impudentissima oratio est,
"Quis tu es? quis mihi es? cur meam tibi....?
Heus! proxumus sum egomet mihi." Attamen, "Ubi fides?"
Si roges, nihil pudet. Hîc, ubi opus est,
Non verentur: illic, ubi nihil opus est, ibi verentur.
Sed quid agam? adeamne ad eum, et cum eo injuriam hanc expostulem?
Ingeram mala multa? atque aliquis dicat, "nihil promoveris."
Multum: molestus certe ei fuero; atque animo morem gessero.
Pa. Charine, et me et te imprudens, nisi quid Dî respiciunt, perdidi.
Ch. Itane, imprudens? Tandem inventa 'st causa: solvisti fidem.
Pa. Quid tandem? *Ch.* Etiam nunc me ducere istis dictis postulas?

Pa. Quid istuc est? *Ch.* Postquam me amare dixi, complacita est tibi.
Heu me miserum! qui tuum animum ex animo spectavi meo.
Pa. Falsus es. *Ch.* Nonne tibi satis esse hoc visum solidum est gaudium,
Nisi me lactâsses amantem, et falsâ spe produceres?
Habeas. *Pa.* Habeam? ah! nescis, quantis in malis verser miser,
Quantasque hic suis consiliis mihi confecit sollicitudines,
Meus carnifex. *Ch.* Quid istuc tam mirum est, de te si exemplum capit?
Pa. Haud istuc dicas, si cognôris vel me, vel amorem meum.
Ch. Scio: cum patre altercâsti dudum: et is nunc propterea tibi
Succenset: nec te quivit hodie cogere, illam ut duceres.
Pa. Immo etiam, quo tu minus scis ærumnas meas,
Hæ nuptiæ non apparabantur mihi;
Nec postulabat nunc quisquam uxorem dare.
Ch. Scio: tu coactus tuâ voluntate es. *Pa.* Mane.
Nondum scis. *Ch.* Scio equidem illam ducturum esse te.

Pa. Cur me enicas? hoc audi: nunquam destitit
Instare, ut dicerem, me esse ducturum, patri:
Suadere, orare, usque adeo donec perpulit.
Ch. Quis homo istuc? *Pa.* Davos. *Ch.* Davos! *Pa.* Davos omnia.
Ch. Quamobrem? *Pa.* Nescio: nisi mihi Deos satis
Scio fuisse iratos, qui auscultaverim.
Ch. Factum hoc est, Dave? *Da.* Factum. *Ch.* Hem! quid ais, scelus?
At tibi Dî dignum factis exitium duint.
Eho! dic mihi, si omnes hunc conjectum in nuptias
Inimici vellent; quod, nisi hoc, consilium darent?
Da. Deceptus sum, at non defatigatus. *Ch.* Scio.
Da. Hac non successit; aliâ aggrediemur viâ;
Nisi id putas, quia primo processit parum,
Non posse jam ad salutem converti hoc malum.
Pa. Immo etiam: nam satis credo, si advigilaveris,
Ex unis geminas mihi conficies nuptias.
Da. Ego, Pamphile, hoc tibi pro servitio debeo,
Conari manibus, pedibus, noctesque et dies,
Capitis periclum adire, dum prosim tibi.

Tuum 'st, si quid præter spem evenit, mihi ignoscere.
Parum succedit quod ago : at facio sedulo.
Vel melius tute reperi ; me missum face.
Pa. Cupio : restitue, in quem me accepisti locum.
Da. Faciam. *Pa.* At jam hoc opus est. *Da.* Hem ! st ! mane ! concrepuit a Glycerio ostium.
Pa. Nihil ad te. *Da.* Quæro. *Pa.* Hem ! Nunccine demum ? *Da.* At jam hoc tibi inventum dabo.

SCENA II.

MYSIS. PAMPHILUS. CHARINUS. DAVUS.

My. JAM, ubi ubi erit, inventum tibi curabo, et mecum adductum,
Tuum Pamphilum : tu modo, anime mi, noli te macerare.
Pa. Mysis, quid est ? *My.* Hem ! Pamphile ! optume te mihi offers. *Pa.* Quid est ?
My. Orare jussit, si se ames, hera, jam ut ad se venias :
Videre ait te cupere. *Pa.* Vah ! perii : hoc malum integrascit.

Siccine me atque illam operâ tuâ nunc miseros sollicitarier ?
Nam idcirco arcessor, nuptias quod mihi apparari sensit.
Ch. Quibus quidem quam facile potuerat quiesci, si hic quiêsset !
Da. Age, si hic non insanit satis suâ sponte, instiga. *My.* Atque ædepol
Ea res est ; proptereaque nunc misera in mœrore est. *Pa.* Mysis,
Per omnes tibi adjuro Deos, nunquam eam me deserturum :
Non, si capiundos mihi sciam esse inimicos omneis homines.
Hanc mihi expetivi ; contigit : conveniunt mores : valeant,
Qui inter nos discidium volunt : hanc, nisi mors, mihi adimet nemo.
Ch. Resipisco. *Pa.* Non Apollinis magis verum, atque hoc, responsum est.
Si poterit fieri, ut ne pater per me stetisse credat,
Quo minus hæ fierent nuptiæ, volo : sed si id non poterit,
Id faciam, in proclivi quod est, per me stetisse ut credat.
Quis videor ? *Ch.* Miser æque, atque ego. *Da.* Consilium quæro. *Ch.* Fortis.

Pa. Scio quid conere. *Da.* Hoc ego tibi profecto effectum reddam.
Pa. Jam hoc opus est. *Da.* Quin jam habeo. *Ch.* Quid est? *Da.* Huic, non tibi, habeo : ne erres.
Ch. Sat habeo. *Pa.* Quid facies? cedo. *Da.* Dies mihi hic ut sit satis, vereor,
Ad agendum; ne vacuum esse me nunc ad narrandum credas.
Proinde hinc vos amolimini : nam mihi impedimento estis.
Pa. Ego hanc visam. *Da.* Quid tu? quo hinc te agis? *Ch.* Verum vis dicam? *Da.* Immo etiam.
Narrationis incipit mihi initium. *Ch.* Quid me fiet?
Da. Eho tu impudens, non satis habes, quod tibi dieculam addo,
Quantum huic promoveo nuptias? *Ch.* Dave, attamen . . . . . *Da.* Quid ergo?
Ch. Ut ducam. *Da.* Ridiculum! *Ch.* Huc face ad me ut venias, si quid poteris.
Da. Quid veniam? nihil habeo. *Ch.* Attamen si quid . . . . *Da.* Age, veniam. *Ch.* Si quid,
Domi ero. *Da.* Tu, Mysis, dum exeo, parumper opperire me hîc.

My. Quapropter? *Da.* Ita facto est opus. *My.* Matura. *Da.* Jam, inquam, hîc adero.

SCENA III.

Mysis. Davus.

My. Nihilne esse proprium cuiquam! Dî, vostram fidem!
Summum bonum esse heræ putavi hunc Pamphilum,
Amicum, amatorem, virum in quovis loco
Paratum: verum ex eo nunc misera quem capit
Laborem! facile hîc plus mali est, quam illic boni.
Sed Davus exit. Mi homo, quid istuc, obsecro, 'st?
Quo portas puerum? *Da.* Mysis, nunc opus est tuâ
Mihi ad hanc rem expromtâ memoriâ atque astutiâ.
My. Quidnam incepturus? *Da.* Accipe a me hunc ocyus,
Atque ante nostram januam appone. *My.* Obsecro,
Humine? *Da.* Ex arâ hinc sume verbenas tibi,
Atque eas substerne. *My.* Quamobrem id tute non facis?

Da. Quia, si forte opus sit ad herum jusjurandum mihi,
Non apposuisse, ut liquido possim. *My.* Intelligo.
Nova nunc religio in te isthæc incessit, cedo?
Da. Move ocyus te, ut, quid agam, porro intelligas.
Pro, Juppiter! *My.* Quid est? *Da.* Sponsæ pater intervenit.
Repudio, quod consilium primum intenderam.
My. Nescio quid narres. *Da.* Ego quoque hinc ab dexterâ
Venire me assimulabo: tu, ut subservias
Orationi, utcumque opus sit verbis, vide.
My. Ego, quid agas, nihil intelligo: sed, si quid est,
Quod meâ operâ opus sit vobis, aut tu plus vides,
Manebo; ne quod vostrum remorer commodum.

SCENA IV.

Chremes. Mysis. Davus.

Ch. Revertor, postquam, quæ opus fuêre ad nuptias
Gnatæ, paravi, ut jubeam arcessi. Sed quid hoc?
Puer hercle 'st! Mulier, tun' apposuisti hunc? *My.* Ubi illic est?

Ch. Non mihi respondes? *My.* Nusquam est. Væ miseræ mihi!
Reliquit me homo, atque abiit. *Da.* Dî, vostram fidem!
Quid turbæ est apud forum; quid illic hominum litigant!
Tum annona cara 'st. Quid dicam aliud, nescio.
My. Cur tu, obsecro, hîc me solam ....? *Da.* Quæ est hæc fabula?
Eho! Mysis, puer hic unde est? quisve huc attulit?
My. Satin' sanus es, qui me id rogites? *Da.* Quem ego igitur rogem,
Qui hîc neminem alium videam? *Ch.* Miror, unde sit.
Da. Dicturan' es quod rogo? *My.* Au! *Da.* Concede ad dexteram.
My. Deliras? non tute ipse? *Da.* Verbum si mihi
Unum, præterquam quod te rogo, faxis, cave.
My. Male dicis? *Da.* Unde 'st? dic clare. *My.* A vobis. *Da.* Ha, ha, he!
Mirum vero, impudenter mulier si facit meretrix?
Ch. Ab Andriâ 'st ancilla hæc, quantum intelligo.
Da. Adeon' videmur vobis esse idonei,
In quibus sic illudatis? *Ch.* Veni in tempore.

Da. Propera adeo puerum tollere hinc ab januâ.
Mane; cave quoquam ex isthoc excessis loco.
My. Dî te eradicent! ita me miseram territas.
Da. Tibi ego dico, an non? *My.* Quid vis? *Da.* An etiam rogas?
Cedo, cujum puerum hîc apposuisti? dic mihi.
My. Tu nescis? *Da.* Mitte id, quod scio: dic, quod rogo.
My. Vestri. *Da.* Cujus vestri? *My.* Pamphili. *Da.* Hem! quid? Pamphili?
My. Eho! an non est? *Ch.* Recte ego semper fugi has nuptias.
Da. O facinus animadvertendum! *My.* Quid clamitas?
Da. Quemne ego heri vidi ad vos afferri vesperi?
My. O hominem audacem! *Da.* Verum. Vidi Cantharam
Suffarcinatam. *My.* Dîs pol habeo gratias,
Cum in pariundo aliquot affuerunt liberæ.
Da. Næ illa illum haud novit, cujus causâ hæc incipit.
"Chremes, si positum puerum ante ædes viderit,
Suam gnatam non dabit." Tanto hercle magis dabit.
Ch. Non hercle faciet. *Da.* Nunc adeo, ut tu sis sciens,
Nisi puerum tollis, jam ego hunc in mediam viam
Provolvam: teque ibidem pervolvam in luto.

My. Tu, pol homo, non es sobrius. *Da.* Fallacia
Alia aliam trudit. Jam susurrari audio,
Civem Atticam esse hanc. *Ch.* Hem! *Da.* "Coactus legibus
Eam uxorem ducet." *My.* Au! obsecro; an non civis est?
Ch. Jocularium in malum insciens pæne incidi.
Da. Quis hîc loquitur? O Chreme! per tempus advenis.
Ausculta. *Ch.* Audivi jam omnia. *Da.* Anne tu omnia?
Ch. Audivi, inquam, a principio. *Da.* Audistin', obsecro?
Hem scelera! hanc jam oportet in cruciatum hinc abripi.
Hic ille est! non te credas Davom ludere.
My. Me miseram! nihil pol falsi dixi, mi senex.
Ch. Novi rem omnem. Est Simo intus? *Da.* Est.
My. Ne me attingas, sceleste! Si pol Glycerio non omnia hæc . . . . . .
Da. Eho, inepta! nescis quid sit actum? *My.* Quî sciam?
Da. Hic socer est. Alio pacto haud poterat fieri,
Ut sciret hæc, quæ volumus. *My.* Hem! prædiceres.

Da. Paulum interesse censes, ex animo omnia,
Ut fert natura, facias, an de industriâ ?

SCENA V.

Crito. Mysis. Davus.

Cr. In hac habitâsse plateâ dictum 'st Chrysidem,
Quæ sese inhoneste optavit parere hîc divitias
Potius, quam in patriâ honeste pauper vivere.
Ejus morte ea ad me lege redierunt bona.
Sed quos perconter ? Video. Salvete. *My.* Obsecro,
Quem video ? Est ne hic Crito, sobrinus Chrysidis ?
Is est. *Cr.* O Mysis ! salve. *My.* Salvos sis, Crito.
Cr. Itane Chrysis ? hem ! *My.* Nos quidem pol miseras perdidit.
Cr. Quid vos ? quo pacto hîc ? satin' recte ? *My.* Nosne ? sic.
Ut quimus, aiunt, quando, ut volumus, non licet.
Cr. Quid Glycerium ? jam hîc suos parentes repperit ?
My. Utinam ! *Cr.* An nondum etiam ? haud auspicato huc me attuli.

Nam, pol si id scîssem, nunquam huc tetulissem pedem :
Semper enim dicta 'st ejus hæc, atque habita 'st, soror.
Quæ illius fuerunt, possidet. Nunc me hospitem
Lites sequi, quam hîc mihi sit facile atque utile,
Aliorum exempla commonent : simul arbitror,
Jam aliquem esse amicum et defensorem ei : nam fere
Grandiuscula jam profecta 'st illinc. Clamitent,
Me sycophantam hæreditates persequi,
Mendicum : tum ipsam despoliare non libet.
My. O optume hospes ! pol, Crito, antiquum obtines.
Cr. Duc me ad eam, quando huc veni, ut videam. *My.* Maxume.
Da. Sequar hos : nolo me in tempore hoc videat senex.

ACTUS V. SCENA I.

Chremes. Simo.

Ch. Satis jam, satis, Simo, spectata erga te amicitia 'st mea :
Satis pericli cœpi adire : orandi jam finem face.

Dum studeo obsequi tibi, pæne illusi vitam filiæ.
Si. Immo enim nunc quam maxume abs te postulo, atque oro, Chreme,
Ut beneficium, verbis initum dudum, nunc re comprobes.
Ch. Vide, quam iniquus sis præ studio, dum efficias id quod cupis:
Neque modum benignitatis, neque, quid me ores, cogitas:
Nam, si cogites, remittas jam me onerare injuriis.
Si. Quibus? *Ch.* Ah! rogitas? perpulisti me, ut homini adolescentulo,
In alio occupato amore, abhorrenti ab re uxoriâ,
Filiam ut darem in seditionem, atque incertas nuptias;
Ejus labore, atque ejus dolore, gnato ut medicarer tuo.
Impetrâsti: incepi, dum res tetulit. Nunc non fert: feras.
Illam hinc civem esse aiunt: puer est natus: nos missos face.
Si. Per ego te Deos oro, ut ne illis animum inducas credere,
Quibus id maxume utile 'st, illum esse quam deterrimum.
Nuptiarum gratiâ hæc sunt ficta atque incepta omnia.

Ubi ea causa, quamobrem hæc faciunt, erit ademta his, desinent.
Ch. Erras: cum Davo egomet vidi jurgantem ancillam. *Si.* Scio.
Ch. At vero voltu; cum, ibi me adesse, neuter tum præsenserat.
Si. Credo: et, id facturas, Davos dudum prædixit mihi.
Et nescio quid tibi sum oblitus hodie, ac volui, dicere.

SCENA II.

Davus. Chremes. Simo. Dromo.

Da. Animo nunc jam otioso esse impero. *Ch.* Hem Davom tibi.
Si. Unde egreditur? *Da.* Meo præsidio, atque hospitis. *Si.* Quid illud mali 'st?
Da. Ego commodiorem hominem, adventum, tempus, non vidi. *Si.* Scelus!
Quemnam hic laudat? *Da.* Omnis res est jam in vado. *Si.* Cesso alloqui?
Da. Herus est: quid agam? *Si.* O! salve, bone vir! *Da.* Ehem Simo! o noster Chreme!
Omnia apparata jam sunt intus. *Si.* Curâsti probe.

Da. Ubi voles, arcesse. *Si.* Bene sane: id enimvero hinc nunc abest.
Etiam tu hoc respondes? quid istic tibi negotii 'st? *Da.* Mihin'?
Si. Ita. *Da.* Mihine? *Si.* Tibi ergo. *Da.* Modo introii. *Si.* Quasi ego, quam dudum, rogem.
Da. Cum tuo gnato unâ. *Si.* Anne 'st intus Pamphilus? crucior miser.
Eho! non tu dixti esse inter eos inimicitias, carnufex?
Da. Sunt. *Si.* Cur igitur hîc est? *Ch.* Quid illum censes? cùm illâ litigat.
Da. Immo vero indignum, Chremes, jam facinus faxo ex me audias.
Nescio qui senex modo venit; ellum, confidens, catus.
Cum faciem videas, videtur esse quantivis pretii.
Tristis severitas inest in voltu, atque in verbis fides.
Si. Quidnam apportas? *Da.* Nihil equidem, nisi quod illum audivi dicere.
Si. Quid ait tandem? *Da.* Glycerium se scire civem esse Atticam.
Si. Hem! Dromo! Dromo! *Da.* Quid est? *Si.* Dromo! *Da.* Audi. *Si.* Verbum si addideris . . . . . Dromo!

Da. Audi, obsecro. *Dr.* Quid vis? *Si.* Sublimem hunc intro rape, quantum potes.
Dr. Quem? *Si.* Davom. *Da.* Quamobrem? *Si.* Quia lubet. Rape, inquam. *Da.* Quid feci? *Si.* Rape.
Da. Si quidquam invenies me mentitum, occidito. *Si.* Nihil audio.
Ego jam te commotum reddam. *Da.* Tamen etsi hoc verum est? *Si.* Tamen.
Cura asservandum vinctum; atque audin'? quadrupedem constringito.
Age nunc jam; ego pol hodie, si vivo, tibi
Ostendam, herum quid sit pericli fallere, et
Illi, patrem. *Ch.* Ah! ne sævi tantopere. *Si.* O Chreme!
Pietatem gnati! nonne te miseret mei?
Tantum laborem capere ob talem filium?
Age, Pamphile! exi, Pamphile! ecquid te pudet?

SCENA III.

PAMPHILUS. SIMO. CHREMES.

Pa. Quis me volt? Perii! pater est. *Si.* Quid ais, omnium . . . . .? *Ch.* Ah!
Rem potius ipsam dic, ac mitte male loqui.
Si. Quasi quidquam in hunc jam gravius dici possiet.

Ain' tandem? civis Glycerium 'st? *Pa.* Ita prædicant.
Si. "Ita prædicant!" O ingentem confidentiam!
Num cogitat quid dicat? num facti piget?
Num ejus color pudoris signum usquam indicat?
Adeon' impotenti esse animo, ut, præter civium
Morem atque legem, et sui voluntatem patris,
Tamen hanc habere studeat cum summo probro?
Pa. Me miserum! *Si.* Hem! modone id demum sensti, Pamphile?
Olim istuc, olim, cum ita animum induxti tuum,
Quod cuperes, aliquo pacto efficiundum tibi;
Eodem die istuc verbum vere in te accidit.
Sed quid ego? cur me excrucio? cur me macero?
Cur meam senectutem hujus sollicito amentiâ? an
Ut pro hujus peccatis ego supplicium sufferam?
Immo habeat: valeat: vivat cum illâ. *Pa.* Mi pater!
Si. Quid "mi pater?" quasi tu hujus indigeas patris.
Domus, uxor, liberi inventi, invito patre.
Adducti, qui illam civem hinc dicant. Viceris.
Pa. Pater, licetne pauca? *Si.* Quid dices mihi?
Ch. Tamen, Simo, audi. *Si.* Ego audiam? quid audiam,

Chreme? *Ch.* At tandem dicat sine. *Si.* Age, dicat; sino.

Pa. Ego me amare hanc, fateor. Si id peccare 'st, fateor id quoque.

Tibi, pater, me dedo: quidvis oneris impone; impera.

Vis me uxorem ducere? hanc vis amittere? ut potero, feram.

Hoc modo te obsecro, ut ne credas a me allegatum hunc senem.

Sine me expurgem, atque illum huc coram adducam. *Si.* Adducas? *Pa.* Sine, pater.

Ch. Æquum postulat: da veniam. *Pa.* Sine te hoc exorem. *Si.* Sino.

Quidvis cupio, dum ne ab hoc me falli comperiar, Chreme.

Ch. Pro peccato magno paulum supplicii satis est patri.

SCENA IV.

CRITO. CHREMES. SIMO. PAMPHILUS.

Cr. MITTE orare: una harum quævis causa me, ut faciam, monet:

Vel tu, vel quod verum est, vel quod ipsi cupio Glycerio.

Ch. Andrium ego Critonem video? certe is est. *Cr.* Salvos sis, Chreme.
Ch. Quid tu Athenas, insolens? *Cr.* Evenit. Sed hiccine 'st Simo?
Ch. Hic. *Si.* Men' quæris? eho! tu Glycerium hinc civem esse ais?
Cr. Tu negas? *Si.* Itane huc paratus advenis? *Cr.* Quâ de re? *Si.* Rogas?
Tune impune hæc facias? tune hîc homines adolescentulos,
Imperitos rerum, eductos libere, in fraudem illicis?
Sollicitando et pollicitando eorum animos lactas? *Cr.* Sanusne es?
Si. Ac meretricios amores nuptiis conglutinas?
Pa. Perii! metuo, ut substet hospes. *Ch.* Si, Simo, hunc nôris satis,
Non ita arbitrere: bonus est hic vir. *Si.* Hic vir sit bonus?
Itane attemperate venit hodie in ipsis nuptiis,
Ut veniret antehac nunquam? Est vero huic credendum, Chreme?
Pa. Ni metuam patrem, habeo pro illâ re illum quod moneam probe.
Si. Sycophanta! *Cr.* Hem! *Ch.* Sic, Crito, est hic: mitte. *Cr.* Videat, qui siet.
Si mihi pergit, quæ volt, dicere; ea, quæ non volt, audiet.

Ego isthæc moveo, aut curo? non tu tuum malum æquo animo feres?
Nam, ego quæ dico, vera an falsa audieris, jam sciri potest.
Atticus quidam olim, navi fractâ, apud Andrum ejectus est,
Et isthæc unâ parva virgo. Tum ille egens forte applicat
Primum ad Chrysidis patrem se. *Si.* Fabulam inceptat. *Ch.* Sine.
Cr. Itane vero obturbat? *Ch.* Perge. *Cr.* Tum is mihi cognatus fuit,
Qui eum recepit. Ibi ego audivi ex illo, sese esse Atticum.
Is ibi mortuus est. *Ch.* Ejus nomen? *Cr.* Nomen tam citò tibi? Phania.
Ch. Hem! perii! *Cr.* Verum hercle opinor fuisse Phaniam: hoc certo scio,
Rhamnusium se aiebat esse. *Ch.* O Jupiter! *Cr.* Eadem hæc, Chreme,
Multi alii in Andro tum audivêre. *Ch.* Utinam id sit quod spero. Eho! dic mihi,
Quid eam tum . . . .? suamne esse aiebat? *Cr.* Non. *Ch.* Cujam igitur? *Cr.* Fratris filiam.
Ch. Certe mea 'st. *Cr.* Quid ais? *Si.* Quid tu ais? *Pa.* Arrige aures, Pamphile.

Si. Quî credis? *Ch.* Phania ille frater meus fuit. *Si.* Nôram, et scio.
Ch. Is hinc, bellum fugiens, meque in Asiam persequens, proficiscitur.
Tum illam relinquere hîc est veritus; post illa nunc primum audio,
Quid illo sit factum. *Pa.* Vix sum apud me, ita animus commotus est metu,
Spe, gaudio, mirando hoc tanto, tam repentino bono.
Si. Næ istam multimodis tuam inveniri gaudeo. *Pa.* Credo, pater.
Ch. At mihi unus scrupulus etiam restat, qui me male habet. *Pa.* Dignus es,
Cum tuâ religione, odio: nodum in scirpo quæris. *Cr.* Quid istuc est?
Ch. Nomen non convenit. *Cr.* Fuit hercle huic aliud parvæ. *Ch.* Quod, Crito?
Numquid meministi? *Cr.* Id quæro. *Pa.* Egone hujus memoriam patiar meæ
Voluptati obstare, cum egomet possim in hac re medicari mihi?
Non patiar. Heus, Chreme! quod quæris, Pasibula 'st. *Cr.* Ipsa 'st. *Ch.* Ea 'st.
Pa. Ex ipsâ millies audivi. *Si.* Omneis nos gaudere hoc, Chreme,
Te credo, credere. *Ch.* Ita me Dî ament, credo *Pa.* Quid restat, pater?

Si. Jamdudum res reduxit me ipsa in gratiam.
Pa. O lepidum patrem!
De uxore, ita ut possedi, nihil mutat Chremes.
Ch. Causa optuma 'st,
Nisi quid pater ait aliud. *Pa.* Nempe. *Si.* Id
scilicet. *Ch.* Dos, Pamphile, est
Decem talenta. *Pa.* Accipio. *Ch.* Propero ad
filiam. Eho mecum, Crito;
Nam illam me credo haud nôsse. *Si.* Cur non
illam huc transferri jubes?
Pa. Recte admones. Davo ego istuc dedam
jam negotî. *Si.* Non potest.
Pa. Quî non potest? *Si.* Quia habet aliud
magis ex sese, et majus. *Pa.* Quidnam?
Si. Vinctus est.
Pa. Pater, non recte vinctus est. *Si.* Haud ita
jussi. *Pa.* Jube solvi, obsecro.
Si. Age fiat. *Pa.* At matura. *Si.* Eo intro.
Pa. O faustum et felicem hunc diem!

SCENA V.

Charinus. Pamphilus.

Ch. Proviso quid agat Pamphilus: atque
eccum. *Pa.* Aliquis forsan me putet
Non putare hoc verum: at mihi nunc sic esse
hoc verum lubet.

Ego Deorum vitam propterea sempiternam esse arbitror,
Quod voluptates eorum propriæ sunt: nam mihi immortalitas
Parta 'st, si nulla ægritudo huic gaudio intercesserit.
Sed quem ego mihi potissimum optem nunc, cui hæc narrem, dari?
Ch. Quid illud gaudii est? *Pa.* Davom video: nemo 'st, quem mallem, omnium.
Nam hunc scio mea solide solum gavisurum gaudia.

SCENA VI.

Davus. Pamphilus. Charinus.

Da. Pamphilus ubinam hic est? *Pa.* Dave. *Da.* Quis homo 'st? *Pa.* Ego sum *Da.* O Pamphile!
Pa. Nescis quid mihi obtigerit. *Da.* Certe sed quid mihi obtigerit, scio.
Pa. Et quidem ego. *Da.* More hominum evenit, ut, quod sim nactus mali,
Prius rescisceres tu, quam ego illud, quod tibi evenit boni.
Pa. Mea Glycerium suos parentes repperit. *Da.* O factum bene! *Ch.* Hem!

Pa. Pater amicus summus nobis. *Da.* Quis? *Pa.* Chremes. *Da.* Narras probe.
Pa. Nec mora ulla 'st, quin eam uxorem ducam. *Ch.* Num ille somniat
Ea, quæ vigilans voluit? *Pa.* Tum de puero, Dave? *Da.* Ah! desine.
Solus est, quem diligunt Dî. *Ch.* Salvus sum, si hæc vera sunt.
Colloquar. *Pa.* Quis homo 'st? O Charine! in tempore ipso mihi advenis.
Ch. Bene factum. *Pa.* Audistin'? *Ch.* Omnia. Age, me in tuis secundis respice.
Tuus est nunc Chremes: facturum, quæ voles, scio esse omnia.
Pa. Memini: atque adeo longum est nos illum exspectare, dum exeat.
Sequere hac me intus ad Glycerium nunc. Tu, Dave, abi domum:
Propere arcesse, hinc qui auferant eam. Quid stas? quid cessas? *Da.* Eo.
Ne exspectetis, dum exeant huc: intus despondebitur;
Intus transigetur, si quid est, quod restet.

Ω. Plaudite.

P. TERENTII

ADELPHI.

PERSONÆ.

Prologus.
Æschinus, *adolescens, filius Demeæ, sed adoptatus a patruo Micione.*
Canthara, *nutrix Pamphilæ.*
Ctesipho, *adolescens, frater Æschini*
Dromo, *servus Micionis.*
Demea, *senex, frater Micionis, pater Æschini et Ctesiphonis.*
Geta, *servus Sostratæ.*
Hegio, *senex, propinquus Pamphilæ.*
Micio, *senex, frater Demeæ, pater adoptivus Æschini.*
Pamphila, *filia Sostratæ, amica Æschini.*
Sannio, *leno.*
Sostrata, *mater Pamphilæ.*
Syrus, *servus Æschini.*

PERSONÆ MUTÆ.

Babylo.
Parmeno, *servus.*
Storax, *servus.*
Tiricina, *amica Ctesiphonis*

C. SULPITII APOLLINARIS

PERIOCHA

IN TERENTII ADELPHOS.

Duos cum haberet Demea adolescentulos,
Dat Micioni fratri adoptandum Æschinum,
Sed Ctesiphonem retinet: hunc citharistriæ
Lepore captum, sub duro ac tristi patre,
Frater celabat Æschinus; famam rei,
Amoremque, in se transferebat: denique
Fidicinam lenoni eripit. Vitiaverat
Idem Æschinus civem Atticam pauperculam,
Fidemque dederat, hanc sibi uxorem fore.
Demea jurgare, graviter ferre. Mox tamen,
Ut veritas patefacta est, ducit Æschinus
Vitiatam: potitur Ctesipho citharistriam,
Exorato suo duro patre Demeâ.

TERENTII

ADELPHI.

PROLOGUS.

Postquam poëta sensit, scripturam suam
Ab iniquis observari, et adversarios
Rapere in pejorem partem, quam acturi sumus,
Indicio de se ipse erit; vos eritis judices,
Laudin' an vitio duci id factum oporteat.
Συναποθνήσκοντες Diphili comœdia 'st.
Eam Commorientes Plautus fecit fabulam.
In Græcâ adolescens est, qui lenoni eripit
Meretricem, in primâ fabulâ. Eum Plautus locum
Reliquit integrum: eum hic locum sumsit sibi
In Adelphos; verbum de verbo expressum extulit.
Eam nos acturi sumus novam. Pernoscite,
Furtumne factum existumetis, an locum
Reprehensum, qui præteritus negligentiâ 'st.
Nam quod isti dicunt malevoli, homines nobiles
Eum adjutare, assidueque unâ scribere;

Quod illi maledictum vehemens esse existumant,
Eam laudem hic ducit maxumam, cum illis placet,
Qui vobis universis et populo placent;
Quorum operâ in bello, in otio, in negotio,
Suo quisque tempore usus est sine superbiâ.
Dehinc ne exspectetis argumentum fabulæ:
Senes qui primi venient, ii partem aperient:
In agendo partem ostendent. Facite, æquanimitas
Poëtæ ad scribendum augeat industriam.

ACTUS I. SCENA I.

Micio.

Storax! non rediit hac nocte a cœnâ Æschinus,
Neque servulorum quisquam, qui advorsum ierant?
Profecto hoc vere dicunt: si absis uspiam,
Aut ubi si cesses, evenire ea satius est,
Quæ in te uxor dicit, et quæ in animo cogitat
Irata, quam illa, quæ parentes propitii.
Uxor, si cesses, aut te amare cogitat,
Aut tete amari, aut potare, aut animo obsequi:
Et tibi bene esse soli, cum sibi sit male.
Ego, quia non rediit filius, quæ cogito!

Et quibus nunc sollicitor rebus! ne aut ille alserit,
Aut uspiam ceciderit, aut perfregerit
Aliquid. Vah! quemquamne hominem in animum instituere, aut
Parare, quod sit carius, quam ipse est sibi?
Atqui ex me hic non natus est, sed ex fratre: is adeo
Dissimili studio est, jam inde ab adolescentiâ.
Ego hanc clementem vitam urbanam, atque otium
Secutus sum; et, quod fortunatum isti putant,
Uxorem nunquam habui. Ille contra, hæc omnia:
Ruri agere vitam; semper parce ac duriter
Se habere; uxorem duxit: nati filii
Duo: inde ego hunc majorem adoptavi mihi:
Eduxi a parvulo: habui, amavi pro meo:
In eo me oblecto: solum id est carum mihi.
Ille ut item contra me habeat, facio sedulo:
Do, prætermitto: non necesse habeo omnia
Pro meo jure agere. Postremo, alii clanculum
Patres quæ faciunt, quæ fert adolescentia,
Ea ne me celet, consuefeci filium.
Nam qui mentiri, aut fallere insuêrit patrem,
Aut audebit, tanto magis audebit ceteros.
Pudore et liberalitate liberos
Retinere satius esse credo, quam metu.

Hæc fratri mecum non conveniunt, neque placent.
Venit ad me sæpe, clamitans, "Quid agis, Micio?
Cur perdis adolescentem nobis? cur amat?
Cur potat? cur tu his rebus sumptum suggeris?
Vestitû nimio indulges: nimium ineptus es."
Nimium ipse est durus, præter æquumque et bonum:
Et errat longe, meâ quidem sententiâ,
Qui imperium credat gravius esse aut stabilius,
Vi quod fit, quam illud quod amicitiâ adjungitur.
Mea sic est ratio, et sic animum induco meum:
Malo coactus qui suum officium facit,
Dum id rescitum iri credit, tantisper cavet:
Si sperat fore clam, rursum ad ingenium redit.
Ille, quem beneficio adjungas, ex animo facit:
Studet par referre: præsens, absensque idem erit.
Hoc patrium est, potius consuefacere filium
Suâ sponte recte facere, quam alieno metu.
Hoc pater ac dominus interest: hoc qui nequit,
Fateatur nescire imperare liberis.
Sed estne hic ipsus, de quo agebam? et certe is est.
Nescio quid tristem video: credo jam, ut solet,
Jurgabit. Salvum te advenire, Demea,
Gaudemus.

SCENA II.

Demea. Micio.

De. Ehem! opportune: te ipsum quærito.
Mi. Quid tristis es? *De.* Rogas me; ubi nobis Æschinus
Siet, quid tristis ego sim? *Mi.* Dixin' hoc fore?
Quid fecit? *De.* "Quid ille fecerit!" quem neque pudet
Quidquam; nec metuit quemquam; neque legem putat
Tenere se ullam: nam illa, quæ antehac facta sunt,
Omitto: modo quid designavit! *Mi.* Quidnam id est?
De. Fores effregit, atque in ædes irruit
Alienas: ipsum dominum, atque omnem familiam,
Mulcavit usque ad mortem: eripuit mulierem
Quam amabat. Clamant omnes, indignissume
Factum esse. Hoc advenienti quot mihi, Micio,
Dixêre! in ore 'st omni populo. Denique,
Si conferendum exemplum est, non fratrem videt
Rei dare operam, ruri esse parcum ac sobrium?
Nullum hujus simile factum. Hæc cum illi, Micio,
Dico, tibi dico: tu illum corrumpi sinis

Mi. Homine imperito nunquam quidquam injustius,
Qui, nisi quod ipse fecit, nihil rectum putat.
De. Quorsum istuc? *Mi.* Quia tu, Demea, hæc male judicas.
Non est flagitium, mihi crede, adolescentulum
Scortari, neque potare; non est: neque fores
Effringere. Hæc si neque ego, neque tu, fecimus,
Non sivit egestas facere nos. Tu nunc tibi
Id laudi ducis, quod tum fecisti inopiâ?
Injurium est: nam, si esset, unde id fieret,
Faceremus: et tu illum tuum, si esses homo,
Sineres nunc facere, dum per ætatem licet,
Potius quam, ubi te exspectatum ejecisset foras,
Alieniore ætate, post faceret tamen.
De. Pro Jupiter! tu, homo, adigis me ad insaniam.
Non est flagitium, facere hæc adolescentulum? *Mi.* Ah!
Ausculta; ne me obtundas de hac re sæpius.
Tuum filium dedisti adoptandum mihi:
Is meus est factus: si quid peccat, Demea,
Mihi peccat: ego illi maxumam partem feram.
Obsonat? potat? olet unguenta? de meo.
Amat? dabitur a me argentum, dum erit commodum:
Ubi non erit, fortasse excludetur foras.
Fores effregit? restituentur: discidit

Vestem ? resarcietur. Est, Dîs gratia !
Et unde hæc fiant ; et adhuc non molesta sunt.
Postremo, aut desine, aut cedo quemvis arbitrum ;
Te plura in hac re peccare ostendam. *De.* Hei mihi !
Pater esse disce ab aliis, qui vere sciunt.
Mi. Naturâ tu illi pater es, consiliis ego.
De. Tun' consulis quidquam ? *Mi.* Ah ! si pergis, abiero.
De. Siccine agis ? *Mi.* An ego toties de eâdem re audiam ?
De. Curæ est mihi. *Mi.* Et mihi curæ est : verum, Demea,
Curemus æquam uterque partem : tu alterum,
Ego item alterum : nam ambos curare, propemodum
Reposcere illum est, quem dedisti. *De.* Ah ! Micio !
Mi. Mihi sic videtur. *De.* Quid istuc ? tibi si istuc placet,
Profundat, perdat, pereat ! nihil ad me attinet.
Jam si verbum unum posthac . . . . *Mi.* Rursum, Demea,
Irascere ? *De.* An non credis ? repeton' quem dedi ?
Ægre 'st : alienus non sum. Si obsto : hem ! desino.
Unum vis curem ; curo : et est Dîs gratia.

Cum ita, ut volo, est. Iste tuus ipse sentiet
Posterius : nolo in illum gravius dicere.
Mi. Nec nihil, neque omnia hæc sunt, quæ dicit; tamen
Nonnihil molesta sunt hæc mihi : sed ostendere,
Me ægre pati, illi nolui : nam ita 'st homo;
Cum placo, advorsor sedulo, et deterreo :
Tamen vix humane patitur : verum si augeam,
Aut etiam adjutor sim ejus iracundiæ,
Insaniam profecto cum illo : etsi Æschinus
Nonnullam in hac re nobis facit injuriam.
Quam hic non amavit meretricem ? aut cui non dedit
Aliquid ? postremo, nuper (credo, jam omnium
Tædebat) dixit velle uxorem ducere.
Sperabam jam defervisse adolescentiam :
Gaudebam : ecce autem de integro ! nisi, quidquid est,
Volo scire, atque hominem convenire, si apud forum est.

ACTUS II. SCENA I.

Sannio. Æschinus. Parmeno.

Sa. Obsecro ! populares, ferte misero atque innocenti auxilium !

Subvenite inopi! *Æs.* Otiose nunc jam illico hîc consiste.
Quid respectas? nihil pericli est: nunquam, dum ego adero, hic te tanget.
Sa. Ego istam, invitis omnibus . . . .
Æs. Quamquam est scelestus, non committet hodie unquam, iterum ut vapulet.
Sa. Æschine, audi: ne te ignarum fuisse dicas meorum morum;
Leno ego sum. *Æs.* Scio. *Sa.* At ita, ut usquam fuit fide quisquam optumâ.
Tu quod te posterius purges, hanc injuriam mihi nolle
Factam esse, hujus non faciam. Crede hoc; ego meum jus persequar;
Neque tu verbis solves unquam, quod mihi re malefeceris.
Novi ego vestra hæc, "Nollem factum: jusjurandum dabitur, te esse
Indignum injuriá hac;" indignis cum egomet sim acceptus modis.
Æs. Abi præ strenue, ac aperi fores. *Sa.* Cæterum hoc nihil facis.
Æs. I intro nunc jam. *Sa.* At enim non sinam. *Æs.* Accede illuc, Parmeno;
Nimium istoc abîsti: hîc propter hunc assiste. Hem! sic volo.

Cave nunc jam oculos a meis oculis quoquam demoveas tuos :
Ne mora sit, si innuero, quin pugnus continuo in malâ hæreat.
Sa. Istuc volo ergo ipsum experiri. *Æs.* Hem ! serva. Omitte mulierem.
Sa. O facinus indignum ! *Æs.* Geminabit, nisi caves. *Sa.* Hei misero mihi !
Æs. Non innueram : verum in istam partem potius peccato tamen.
I nunc jam. *Sa.* Quid hoc rei est ? regnumne, Æschine, hîc tu possides ?
Æs. Si possiderem, ornatus esses ex tuis virtutibus.
Sa. Quid tibi rei mecum 'st ? *Æs.* Nihil. *Sa.* Quid ? nôstin' qui sim ? *Æs.* Non desidero.
Sa. Tetigin' tui quidquam ? *Æs.* Si attigisses, ferres infortunium.
Sa. Quî tibi magis licet meam habere, pro quâ ego argentum dedi ?
Responde. *Æs.* Ante ædes non fecisse erit melius hîc convicium :
Nam si molestus pergis esse, jam intro abripiêre, atque ibi
Usque ad necem operiêre loris. *Sa.* " Loris " liber ? *Æs.* Sic erit.

Sa. O hominem impurum! hîccine libertatem aiunt æquam esse omnibus?
Æs. Si satis jam debacchatus es, leno, audi, si vis, nunc jam.
Sa. Egon' debacchatus sum autem, an tu in me? *Æs.* Mitte ista, atque ad rem redi.
Sa. Quam rem? quo redeam? *Æs.* Jamne me vis dicere id, quod ad te attinet?
Sa. Cupio: æqui modo aliquid. *Æs.* Vah! leno iniqua me non volt loqui!
Sa. Leno sum, fateor; pernicies communis adolescentium;
Perjurus, pestis: tamen tibi a me nulla orta est injuria.
Æs. Nam hercle etiam hoc restat. *Sa.* Illuc, quæso, redi, quo cœpisti, Æschine.
Æs. Minis viginti tu illam emisti; quæ res tibi vortat male!
Argenti tantum dabitur. *Sa.* Quid? si ego tibi illam nolo vendere,
Coges me? *Æs.* Minime. *Sa.* Namque id metui. *Æs.* Neque vendundam censeo,
Quæ libera 'st; nam ego liberali illam assero causâ manu.
Nunc vide, utrum vis: argentum accipere, an causam meditari tuam?
Delibera hoc, dum ego redeo, leno. *Sa.* Pro supreme Jupiter!

Minime miror, qui insanire occipiunt ex injuriâ.
Domo me eripuit: verberavit: me invito, abduxit meam:
Ob malefacta hæc tantidem emtam postulat sibi tradier.
Homini misero plus quingentos colaphos infregit mihi.
Verum enim, quando bene promeruit, fiat: suum jus postulat.
Age, jam cupio, si modo argentum reddat. Sed ego hoc hariolor;
Ubi me dixero dare tanti, testes faciet illico,
Vendidisse me: de argento, somnium: "Mox;" "cras redi."
Id quoque possum ferre, si modo reddat; quamquam injurium 'st.
Verum cogito id, quod res est: quando eum quæstum occeperis,
Accipiunda et mussitanda injuria adolescentium 'st.
Sed nemo dabit: frustra egomet mecum has rationes puto.

SCENA II.

SYRUS. SANNIO.

Sy. TACE! egomet conveniam jam ipsum: cupide accipiat, faxo; atque etiam
Bene dicat secum esse actum. Quid istuc, Sannio, est, quod te audio
Nescio quid concertâsse cum hero? *Sa.* Nunquam vidi iniquius
Concertationem comparatam, quam hæc hodie inter nos fuit:
Ego vapulando, ille verberando, usque ambo defessi sumus.
Sy. Tuâ culpâ. *Sa.* Quid agerem? *Sy.* Adolescenti morem gestum oportuit.
Sa. Quî potui melius, qui hodie usque os præbui? *Sy.* Age, scis quid loquar?
Pecuniam in loco negligere, maxumum interdum 'st lucrum. *Sa.* Hui!
Sy. Metuisti, si nunc de tuo jure concessisses paululum, atque
Adolescenti esses morigeratus, hominum homo stultissime,
Ne non tibi istuc fœneraret? *Sa.* Ego spem pretio non emo.
Sy. Nunquam rem facies: abi! nescis inescare homines, Sannio.

Sa. Credo istuc melius esse: verum ego nunquam adeo astutus fui,
Quin, quidquid possem, mallem auferre potius in præsentia.
Sy. Age; novi tuum animum: quasi jam usquam tibi sint viginti minæ,
Dum huic obsequare. Præterea autem te aiunt proficisci Cyprum. *Sa.* Hem!
Sy. Coëmisse, hinc quæ illuc veheres, multa: navem conductam, hoc scio.
Animus tibi pendet? Ubi illinc, spero, redieris, tamen hoc ages.
Sa. Nusquam pedem . . . . Perii hercle! hac illi spe hoc inceperunt! *Sy.* Timet:
Injeci scrupulum homini. *Sa.* O scelera! illud vide,
Ut in ipso articulo oppressit! emtæ mulieres
Complures; et item hinc alia, quæ porto Cyprum.
Nisi eo ad mercatum venio, damnum maxumum 'st.
Nunc si hoc omitto, actum agam: ubi illinc rediero,
Nihil est; refrixerit res: "Nunc demum venis?"
"Cur passus?" "ubi eras?" ut sit satius perdere,

Quam aut hîc nunc manere tam diu, aut tum persequi.
Sy. Jamne enumerâsti id, quod ad te rediturum putes?
Sa. Hoccine illo dignum 'st? hoccine incipere Æschinum?
Per oppressionem ut hanc mihi eripere postulet?
Sy. Labascit. Unum hoc habeo: vide, si satis placet:
Potius quam venias in periculum, Sannio,
Servesne an perdas totum, dividuum face:
Minas decem corradet alicunde. *Sa.* Hei mihi!
Etiam de sorte nunc venio in dubium miser?
Pudet nihil: omnes dentes labefecit mihi:
Præterea colaphis tuber est totum caput:
Etiam insuper defrudet? Nusquam abeo. *Sy.* Ut lubet.
Numquid vis, quin abeam? *Sa.* Immo hercle hoc quæso, Syre;
Ut ut hæc sunt facta, potius quam lites sequar,
Meum mihi reddatur; saltem quanti emta 'st, Syre.
Scio te non usum antehac amicitiâ meâ:
Memorem me dices esse, et gratum. *Sy.* Sedulo
Faciam. Sed Ctesiphonem video: lætus est
De amicâ. *Sa.* Quid, quod te oro? *Sy.* Paulisper mane.

SCENA III.

CTESIPHO. SYRUS.

Ct. Abs quîvis homine, cum est opus, beneficium accipere gaudeas:
Verum enimvero id demum juvat, si, quem æquum 'st bene facere, is facit.
O frater! frater! quid ego nunc te laudem? satis certo scio;
Nunquam ita magnifice quidquam dicam, id virtus quin superet tua.
Itaque unam hanc rem me habere præter alios præcipuam arbitror,
Fratrem homini nemini esse primarum artium magis principem.
Sy. O Ctesipho! *Ct.* O Syre! Æschinus ubi est? *Sy.* Ellum! te exspectat domi. *Ct.* Hem!
Sy. Quid est? *Ct.* "Quid sit!" illius operâ, Syre, nunc vivo: festivum caput!
Qui omnia sibi postputavit esse præ meo commodo:
Maledicta, famam, meum amorem, et peccatum in se transtulit.
Nihil pote supra. Sed quisnam? foris crepuit *Sy.* Mane, mane! ipse exit foras.

SCENA IV.

Æschinus. Sannio. Ctesipho. Syrus.

Æs. Ubi ille est sacrilegus? *Sa.* Men' quærit? num quidnam effert? Occidi!
Nihil video. *Æs.* Ehem! opportune: te ipsum quæro. Quid fit, Ctesipho?
In tuto 'st omnis res: omitte vero tristitiam tuam.
Ct. Ego illam hercle vero omitto, qui quidem te habeam fratrem. O mi Æschine!
O mi germane! Ah! vereor coram in os te laudare amplius,
Ne id assentandi magis, quam quo habeam gratum, facere existumes.
Æs. Age, inepte! quasi nunc nôrimus nos inter nos, Ctesipho.
Hoc mihi dolet, nos pæne sero scîsse, et pæne in eum locum
Redîsse, ut, si omnes cuperent, nihil tibi possent auxiliarier.
Ct. Pudebat. *Æs.* Ah! stultitia 'st isthæc, non pudor; tam ob parvolam
Rem pæne ex patriâ . . . .? turpe dictu. Deos quæso, ut istæc prohibeant.
Ct. Peccavi. *Æs* Quid ait tandem nobis Sannio? *Sy.* Jam mitis est.

Æs. Ego ad forum ibo, ut hunc absolvam : tu intro ad illam, Ctesipho.
Sa. Syre, insta. *Sy.* Eamus : namque hic properat in Cyprum. *Sa.* Ne tam quidem :
Quamvis etiam maneo otiosus hîc. *Sy.* Reddetur : ne time.
Sa. At ut omne reddat. *Sy.* Omne reddet : tace modo, ac sequere hac. *Sa.* Sequor.
Ct. Heus! heus! Syre. *Sy.* Hem! quid est? *Ct.* Obsecro hercle, hominem istum impurissimum
Quamprimum absolvitote : ne, si magis irritatus siet,
Aliquâ ad patrem hoc permanet, atque ego tum perpetuo perierim.
Sy. Non fiet : bono animo es : tu cum illâ te intus oblecta interim :
Et lectulos jube sterni nobis, et parari cetera.
Ego jam, transactâ re, convortam me domum cum obsonio.
Ct. Ita quæso : quando hoc bene successit, hilarem hunc sumamus diem.

ACTUS III. SCENA I.

SOSTRATA. CANTHARA.

So. OBSECRO, mea nutrix, quid nunc fiet? *Ca.* "Quid fiet?" rogas.
Recte ædepol spero. *So.* Modo dolores, mea tu, occipiunt primulum.
Ca. Jam nunc times, quasi nunquam affueris, nunquam tute pepereris?
So. Miseram me! neminem habeo: solæ sumus. Geta autem hîc non adest;
Nec quem ad obstetricem mittam, nec qui arcessat Æschinum.
Ca. Pol is quidem jam hîc aderit: nam nunquam unum intermittit diem,
Quin semper veniat. *So.* Solus mearum miseriarum est remedium.
Ca. E re natâ melius fieri haud potuit, quam factum 'st, hera:
Quando vitium oblatum est, quod ad illum attinet potissimum,
Talem, tali genere atque animo, natum ex tantâ familiâ.
So. Ita pol est, ut dicis: salvus nobis, Deos quæso, ut siet.

SCENA II.

Geta. Sostrata. Canthara.

Ge. Nunc illud est, quod si omnes omnia sua consilia conferant,
Atque huic malo salutem quærant, auxilii nihil afferant,
Quod mihique, heræque, filiæque herili est. Væ misero mihi!
Tot res repente circumvallant, unde emergi non potest:
Vis, egestas, injustitiá, solitudo, infamia.
Hoccine sæclum! o scelera! o genera sacrilega! o hominem impurum!
So. Me miseram! quidnam est, quod sic video timidum et properantem Getam?
Ge. Quem neque fides, neque jusjurandum, neque illum misericordia
Repressit, neque reflexit; neque quod partus instabat prope,
Cui miseræ indigne per vim vitium obtulerat. *So.* Non intelligo
Satis, quæ loquatur. *Ca.* Propius, obsecro, accedamus, Sostrata. *Ge.* Ah!
Me miserum! vix sum compos animi: ita ardeo iracundiâ.

Nihil est quod malim, quam illam totam familiam mihi dari obviam,
Ut ego iram hanc in eos evomam omnem, dum ægritudo hæc est recens.
Satis mihi id habeam supplicii, dum illos ulciscar modo.
Seni animam primum exstinguerem ipsi, qui illud produxit scelus:
Tum autem Syrum impulsorem, vah! quibus illum lacerarem modis!
Sublimem medium arriperem, et capite primum in terram statuerem,
Ut cerebro dispergat viam.
Adolescenti ipsi eriperem oculos: post hæc præcipitem darem.
Ceteros ruerem, agerem, raperem, tunderem, et prosternerem.
Sed cesso heram hoc malo impertiri propere? *So.* Revocemus. Geta!
Ge. Hem! quisquis es, sine me. *So.* Ego sum Sostrata. *Ge.* Ubi ea est? Te ipsam quærito:
Te exspecto: oppido opportune te obtulisti mihi obviam,
Hera. *So.* Quid est? quid trepidas? *Ge.* Hei mihi! *So.* Quid festinas, mi Geta?
Animam recipe. *Ge.* Prorsus . . . . *So.* Quid istuc "prorsus" ergo 'st. *Ge.* Perîmus!

Actum 'st! *So.* Eloquere ergo, obsecro te, quid sit. *Ge.* Jam . . . *So.* Quid "jam," Geta?
Ge. Æschinus . . . . *So.* Quid is ergo? *Ge.* Alienus est ab nostrâ familiâ. *So.* Hem!
Perii! quare? *Ge.* Amare occepit aliam. *So.* Væ miseræ mihi!
Ge. Neque id occulte fert: ab lenone ipsus eripuit palam.
So. Satin' hoc certum 'st? *Ge.* Certum: hisce oculis egomet vidi, Sostrata. *So.* Ah!
Me miseram! Quid credas jam? aut cui credas? nostrumne Æschinum,
Nostrarum vitam omnium? in quo nostræ spes, omnesque opes sitæ
Erant: qui sine hac jurabat se unum nunquam victurum diem;
Qui se in sui gremio positurum puerum dicebat patris;
Ita obsecraturum, ut liceret sibi hanc uxorem ducere.
Ge. Hera, lacrymas mitte; ac potius, quod ad hanc rem opus est, porro consule;
Patiamurne, an narremus cuipiam? *Ca.* Au! mi homo, sanusne es?
An hoc proferendum tibi videtur usquam esse? *Ge.* Mihi quidem non placet.

Jam primum, illum alieno animo a nobis esse, res ipsa indicat.
Nunc si hoc palam proferimus, ille inficias ibit, sat scio.
Tua fama, et gnatæ vita, in dubium veniet. Tum, si maxume
Fateatur, cum amet aliam, non est utile hanc illi dari.
Quapropter quoquo pacto tacito est opus. *So.* Ah! minime gentium:
Non faciam. *Ge.* Quid agis? *So.* Proferam. *Ge.* Hem! mea Sostrata, vide, quam rem agas.
So. Pejore res loco non potest esse, quam in quo nunc sita est.
Primum indotata est: tum præterea, quæ secunda ei dos erat,
Periit: pro virgine dari nuptum non potest. Hoc reliquum est;
Si inficias ibit, testis mecum est annulus, quem amiserat.
Postremo, quando ego conscia mihi sum, a me culpam esse hanc procul;
Neque pretium, neque rem ullam intercessisse, illâ aut me indignam, Geta;
Experiar. *Ge.* Quid istuc? accedo, ut melius dicas. *So.* Tu, quantum potes,

Abi, atque Hegioni cognato hujus rem omnem narrato ordine:
Nam is nostro Simulo fuit summus, et nos coluit maxume.
Ge. Nam hercle alius nemo respicit nos. *So.* Propera tu, mea Canthara,
Curre: obstetricem arcesse: ut, cum opus sit, ne in morâ nobis siet.

SCENA III.

Demea. Syrus.

De. Disperii! Ctesiphonem audivi filium
Unâ affuisse in raptione cum Æschino.
Id misero restat mihi mali, si illum potest,
Qui alicui rei est, etiam eum ad nequitiam abducere.
Ubi ego illum quæram? credo abductum in ganeum
Aliquo: persuasit ille impurus, sat scio.
Sed eccum Syrum ire video: hinc scibo jam, ubi siet:
Atque hercle hic de grege illo est: si me senserit
Eum quæritare, nunquam dicet carnufex.
Non ostendam me id velle. *Sy.* Omnem rem modo seni,
Quo pacto haberet, enarramus ordine:

Nihil vidi quidquam lætius. *De.* Pro Jupiter!
Hominis stultitiam! *Sy.* Collaudavit filium:
Mihi, qui id dedissem consilium, egit gratias.
De. Disrumpor. *Sy.* Argentum annumeravit illico:
Dedit præterea in sumtum, dimidium minæ:
Id distributum sane est ex sententiâ. *De.* Hem!
Huic mandes, si quid recte curatum velis.
Sy. Hem! Demea, haud aspexeram te: quid agitur?
De. "Quid agatur!" vostram nequeo mirari satis
Rationem. *Sy.* Est hercle inepta, ne dicam dolo,
Atque absurda. — Pisces ceteros purga, Dromo:
Congrum istum maxumum in aquâ sinito ludere
Paulisper: ubi ego venero, exossabitur:
Prius nolo. *De.* Hæccine flagitia! *Sy.* Mihi quidem non placent:
Et clamo sæpe. — Salsamenta hæc, Stephanio,
Fac macerentur pulchre. *De.* Dî vostram fidem!
Utrum studione id sibi habet, an laudi putat
Fore, si perdiderit gnatum? Væ misero mihi!
Videre videor jam diem illum, cum hinc egens
Profugiet aliquo militatum. *Sy.* O Demea!
Istuc est sapere, non, quod ante pedes modo 'st
Videre, sed etiam illa, quæ futura sunt,

Prospicere. *De.* Quid? isthæc jam penes vos psaltria 'st?
Sy. Ellam intus. *De.* Eho, an domi est habiturus? *Sy.* Credo, ut est
Dementia. *De.* Hæccine fieri! *Sy.* Inepta lenitas
Patris, et facilitas prava. *De.* Fratris me quidem
Pudet, pigetque. *Sy.* Nimium inter vos, Demea, (ac
Non, quia ades præsens, dico hoc) pernimium interest.
Tu, quantus quantus, nihil nisi sapientia es:
Ille, somnium. Sineres vero tu illum tuum
Facere hæc? *De.* "Sinerem illum!" an non sex totis mensibus
Prius olfecissem, quam ille quidquam cœperit?
Sy. Vigilantiam tuam tu mihi narras? *De.* Sic siet
Modo, ut nunc est, quæso. *Sy.* Ut quisque suum volt esse, ita 'st.
De. Quid eum . . . ? vidistin' hodie? *Sy.* Tuumne filium?
Abigam hunc rus. Jamdudum aliquid ruri agere arbitror.
De. Satin' scis ibi esse? *Sy.* Oh! qui egomet produxi. *De.* Optume 'st.

Metui, ne hæreret hîc. *Sy.* Atque iratum admodum.
De. Quid autem? *Sy.* Adortus jurgio fratrem apud forum,
De psaltriâ istac. *De.* Ain' vero? *Sy.* Vah! nihil reticuit.
Nam, ut numerabatur forte argentum, intervenit
Homo de improviso: cœpit clamare, "O Æschine!
Hæccine flagitia facere te! hæc te admittere
Indigna genere nostro!" *De.* Oh! lacrumo gaudio.
Sy. "Non tu hoc argentum perdis, sed vitam tuam."
De. Salvos sit, spero: est similis majorum suûm. *Sy.* Hui!
De. Syre, præceptorum plenus istorum ille. *Sy.* Phy!
Domi habuit unde disceret. *De.* Fit sedulo.
Nihil prætermitto: consuefacio: denique,
Inspicere, tanquam in speculum, in vitas omnium
Jubeo; atque ex aliis sumere exemplum sibi.
"Hoc facito." *Sy.* Recte sane. *De.* "Hoc fugito." *Sy.* Callide.
De. "Hoc laudi est." *Sy.* Isthæc res est. *De.* "Hoc vitio datur."
Sy. Probissume. *De.* Porro autem . . . *Sy* Non hercle otium 'st

Nunc mihi auscultandi: pisces ex sententiâ
Nactus sum: hi mihi ne corrumpantur, cautio 'st:
Nam id nobis tam flagitium 'st, quam illa, Demea,
Non facere vobis, quæ modo dixti: et, quod queo,
Conservis ad eundem istunc præcipio modum:
"Hoc salsum 'st;" "hoc adustum 'st;" "hoc lautum 'st parum;"
"Illud recte:" "iterum sic memento:" sedulo
Moneo, quæ possum, pro meâ sapientiâ.
Postremo, tanquam in speculum, in patinas, Demea,
Inspicere jubeo, et moneo, quid facto usus siet.
Inepta hæc esse, nos quæ facimus, sentio:
Verum quid facias? ut homo 'st, ita morem geras.
Numquid vis? *De.* Mentem vobis meliorem dari.
Sy. Tu rus hinc abis? *De.* Rectâ. *Sy.* Nam quid tu hîc agas,
Ubi, si quid bene præcipias, nemo obtemperet?
De. Ego vero hinc abeo, quando is, quamobrem huc veneram,
Rus abiit: illum curo unum: ille ad me attinet.
Quando ita volt frater, de istoc ipse viderit.
Sed quis illic est, procul quem video? Estne hic Hegio,

Tribulis noster? Si satis cerno, is hercle 'st: vah!
Homo amicus nobis jam inde a puero. Dii boni!
Næ illiusmodi jam nobis magna civium
Penuria 'st: homo antiquâ virtute, ac fide:
Haud cito mali quid ortum ex hoc sit publice.
Quam gaudeo, ubi etiam hujus generis reliquias
Restare video! Vah! vivere etiam nunc lubet.
Opperiar hominem hîc, ut salutem, et colloquar.

SCENA IV.

Hegio. Geta. Demea. Pamphila.

He. Pro Dî immortales! facinus indignum, Geta!
Quid narras! *Ge.* Sic est factum. *He.* Ex illân' familiâ
Tam illiberale facinus esse ortum? O Æschine,
Pol haud paternum istuc dedisti. *De.* Videlicet
De psaltriâ hac audivit: id illi nunc dolet
Alieno: pater is nihili pendit. Hei mihi!
Utinam hîc prope adesset alicubi, atque audiret hæc!
He. Nisi facient, quæ illos æquom 'st, haud sic auferent.
Ge. In te spes omnis, Hegio, nobis sita est.

Te solum habemus: tu es patronus, tu parens:
Ille tibi moriens nos commendavit senex.
Si deseris tu, perîmus. *He.* Cave dixeris.
Neque faciam, neque me satis pie posse arbitror.
De. Adibo. Salvere Hegionem plurimum
Jubeo. *He.* Te quærebam ipsum. Salve, Demea.
De. Quid autem? *He.* Major filius tuus Æschinus,
Quem fratri adoptandum dedisti, neque boni
Neque liberalis functus officium est viri.
De. Quid istuc? *He.* Nostrum amicum nôras Simulum,
Atque æqualem? *De.* Quidni? *He.* Filiam ejus virginem
Vitiavit. *De.* Hem! *He.* Mane: nondum audîsti, Demea,
Quod est gravissimum. *De.* An quid est etiam amplius?
He. Vero amplius: nam hoc quidem ferundum aliquo modo 'st:
Persuasit nox, amor, vinum, adolescentia:
Humanum 'st. Ubi scit factum, ad matrem virginis
Venit ipsus ultro, lacrumans, orans, obsecrans,
Fidem dans, jurans se illam ducturum domum.
Ignotum 'st: tacitum 'st: creditum 'st. Virgo ex eo

Compressu gravida facta est: mensis hic decimus est.
Ille bonus vir nobis psaltriam, si Dîs placet,
Paravit, quîcum vivat; illam deserat.
De. Pro certon' tu istæc dicis? *He.* Mater virginis
In medio 'st: ipsa virgo: res ipsa: hic Geta
Præterea, ut captus est servorum, non malus,
Neque iners, alit illas: solus omnem familiam
Sustentat: hunc abduce, vinci, quære rem.
Ge. Immo hercle extorque, nisi ita factum 'st, Demea.
Postremo non negabit: coram ipsum cedo.
De. Pudet: nec, quid agam, neque quid huic respondeam,
Scio.

* * * * * * * * *

He. Hem!
Illæc fidem nunc vostram implorat, Demea:
Quod vos jus cogit, id voluntate impetret.
Hæc primum ut fiant, Deos quæso, ut vobis decet.
Sin aliter animus voster est, ego, Demea,
Summâ vi defendam hanc, atque illum mortuum.
Mihi cognatus erat: unâ a pueris parvolis
Sumus educati: unâ semper militiæ et domi

Fuimus: paupertatem unâ pertulimus gravem.
Quapropter enitar, faciam, experiar: denique
Animam relinquam potius, quam illas deseram.
Quid mihi respondes? *De.* Fratrem conveniam, Hegio:
Is quod mihi de hac re dederit consilium, id sequar.
He. Sed, Demea, hoc tu facito: cum animo cogites,
Quam vos facillume agitis; quam estis maxume
Potentes, dites, fortunati, nobiles;
Tam maxume vos æquo animo æqua noscere
Oportet, si vos voltis perhiberi probos.
De. Redito: fient, quæ fieri æquom 'st, omnia.
He. Decet te facere. Geta, duc me intro ad Sostratam.
De. Non me indicente hæc fiunt: utinam hoc sit modo
Defunctum! verum nimia illæc licentia
Profecto evadet in aliquod magnum malum.
Ibo, ac requiram fratrem, ut in eum hæc evomam

SCENA V.

Hegio.

Bono animo fac sis, Sostrata; et istam, quod potes,

Fac consolere: ego Micionem, si apud forum 'st,
Conveniam; atque, ut res gesta est, narrabo ordine.
Si est, facturus ut sit officium suum,
Faciat: sin aliter de hac re est ejus sententia,
Respondeat mihi; ut, quid agam, quam primum sciam.

ACTUS IV. SCENA I.

CTESIPHO. SYRUS.

Ct. Ain', patrem hinc abîsse rus? *Sy.* Jam dudum. *Ct.* Dic sodes. *Sy.* Apud
Villam est: nunc cum maxume operis aliquid facere credo. *Ct.* Utinam quidem,
Quod cum salute ejus fiat, ita se defatigârit, velim,
Ut triduo hoc perpetuo prorsum e lecto nequeat surgere.
Sy. Ita fiat! et istoc, si quid potis est, rectius. *Ct.* Ita: nam hunc diem
Misere nimis cupio, ut cœpi, perpetuum in lætitiâ degere.
Et illud rus nullâ aliâ causâ tam male odi, nisi quia prope 'st:
Quod si abesset longius,

Prius non oppressisset illic, quam huc revorti posset iterum.
Nunc ubi me illic non videbit, jam huc recurret, sat scio.
Rogitabit me, ubi fuerim ; quem ego hodie toto non vidi die.
Quid dicam ? *Sy.* Nihilne in mentem . . . . ? *Ct.* Nunquam quidquam. *Sy.* Tanto nequior.
Cliens, amicus, hospes, nemo 'st vobis ? *Ct.* Sunt : quid postea ?
Sy. Hisce opera ut data sit. *Ct.* Quæ non data sit ? non potest fieri. *Sy.* Potest.
Ct. Interdiu : sed si hîc pernocto, causæ quid dicam, Syre ?
Sy. Vah ! quam vellem etiam noctu amicis operam mos esset dari.
Quin tu otiosus es : ego illius sensum pulchre calleo.
Cum fervit maxume, tam placidum quam ovem reddo. *Ct.* Quo modo ?
Sy. Laudarier te audit libenter : facio te apud illum Deum :
Virtutes narro. *Ct.* Meas ? *Sy.* Tuas : homini illico lacrymæ cadunt,
Quasi puero, gaudio. Hem tibi autem ! *Ct* Quidnam est ? *Sy.* Lupus in fabulâ.

Ct. Pater est? *Sy.* Ipsus est. *Ct.* Syre, quid agimus? *Sy.* Fuge modo intro · ego videro.
Ct. Si quid rogabit, nusquam tu me . . . . Audîstin'? *Sy.* Potin' ut desinas?

SCENA II.

DEMEA. CTESIPHO. SYRUS.

De. NÆ, ego homo sum infelix! primum fratrem nusquam invenio gentium:
Præterea autem, dum illum quæro, a villâ mercenarium
Vidi: is filium negat esse ruri: nec, quid agam, scio.
Ct. Syre. *Sy.* Quid ais? *Ct.* Men' quærit? *Sy.* Verum. *Ct.* Perii! *Sy.* Quin tu animo bono es.
De. Quid hoc, malum! infelicitatis? nequeo satis decernere;
Nisi me credo huic esse natum rei, ferundis miseriis.
Primus sentio mala nostra: primus rescisco omnia:
Primus porro obnuntio: ægre solus, si quid fit, fero.

Sy. Rideo hunc: primum ait se scire: is solus nescit omnia.
De. Nunc redeo: si forte frater redierit, viso. *Ct.* Syre,
Obsecro, vide, ne ille huc prorsus se irruat. *Sy.* Etiam taces?
Ego cavebo. *Ct.* Nunquam hercle hodie ego istuc committam tibi:
Nam me jam in cellam aliquam cum illâ concludam: id tutissimum 'st.
Sy. Age, tamen ego hunc amovebo. *De.* Sed eccum sceleratum Syrum.
Sy. Non hercle hîc quidem durare quisquam, si sic fit, potest.
Scire equidem volo, quot mihi sint domini: quæ hæc est miseria?
De. Quid ille gannit? quid volt? quid ais, bone vir? est frater domi?
Sy. Quid, malum! "bone vir," mihi narras? equidem perii. *De.* Quid tibi est?
Sy. Rogitas? Ctesipho me pugnis miserum, et istam psaltriam,
Usque occidit. *De.* Hem! quid narras? *Sy.* Hem! vide, ut discidit labrum.
De. Quamobrem? *Sy.* Me impulsore hanc emtam esse ait. *De.* Non tu eum rus hinc modo

Produxe aiebas? *Sy.* Factum: verum venit post insaniens:
Nihil pepercit. Non puduisse verberare hominem senem,
Quem ego modo puerum tantillum in manibus gestavi meis?
De. Laudo, Ctesipho: patrissas: abi, virum te judico.
Sy. Laudas? næ, ille continebit posthac, si sapiet, manus.
De. Fortiter. *Sy.* Perquam! quia miseram mulierem, et me servolum,
Qui referire non audebam, vicit: hui! perfortiter!
De. Non potuit melius: idem, quod ego, sentit, te esse huic rei caput.
Sed estne frater intus? *Sy.* Non est. *De.* Ubi illum quæram, cogito.
Sy. Scio ubi sit: verum hodie nunquam monstrabo. *De.* Hem! quid ais? *Sy.* Ita.
De. Diminuetur tibi quidem jam cerebrum. *Sy.* At nomen nescio
Illius hominis; sed locum novi, ubi sit. *De.* Dic ergo locum.
Sy. Nôstin' porticum, apud macellum, hanc deorsum? *De.* Quidni noverim?
Sy. Præterito hac rectâ plateâ sursum: ubi eo veneris,

Clivus deorsum vorsus est: hac te præcipitato: postea
Est ad hanc manum sacellum: ibi angiportum propter est.
De. Quonam? *Sy.* Illic ubi etiam caprificus magna est: nôstin'? *De.* Novi. *Sy.* Hac pergito.
De. Id quidem angiportum non est pervium. *Sy.* Verum hercle: vah!
Censen' hominem me esse? Erravi. In porticum rursum redi:
Sane hac multo propius ibis, et minor est erratio.
Scin' Cratini, hujus ditis, ædes? *De.* Scio. *Sy.* Ubi eas præterieris,
Ad sinistram hac rectâ plateâ: ubi ad Dianæ veneris,
Ito ad dextram: priusquam ad portam venias, apud ipsum lacum
Est pistrilla, et exadvorsum fabrica: ibi est. *De.* Quid ibi facit?
Sy. Lectulos in sole ilignis pedibus faciundos dedit.
De. Ubi potetis vos? *Sy.* Bene sane. *De.* Sed cesso ad eum pergere.
Sy. I sane. Ego te exercebo hodie, ut dignus es, silicernium.
Æschinus odiose cessat: prandium corrumpitur.

Ctesipho autem in amore est totus. Ego jam prospiciam mihi:
Nam jam adibo, atque unumquodque, quod quidem erit bellissimum,
Carpam: et cyathos sorbillans paulatim hunc producam diem.

SCENA III.

MICIO. HEGIO.

Mi. EGO in hac re nihil reperio, quamobrem lauder tantopere, Hegio:
Meum officium facio: quod peccatum a nobis ortum 'st, corrigo.
Nisi si me in illo credidisti esse hominum numero, qui ita putant,
Sibi fieri injuriam ultro, siquam fecêre ipsi, expostulant,
Et ultro accusant. Id quia non est a me factum, agis gratias?
He. Ah! minime: nunquam te aliter, atque es, in animum induxi meum.
Sed quæso, ut unâ mecum ad matrem virginis eas, Micio,
Atque istæc eadem, quæ mihi dixti, tute dicas mulieri:

Suspicionem hanc propter fratrem ejus esse, et illam psaltriam.
Mi. Si ita æquum censes, aut si ita opus est facto, eamus. *He.* Bene facis:
Nam et illi animum jam relevabis, quæ dolore ac miseriâ
Tabescit; et tuo officio fueris functus. Sed si aliter putas,
Egomet narrabo quæ mihi dixti. *Mi.* Immo ego ibo. *He.* Bene facis.
Omnes, quibus res sunt minus secundæ, magis sunt, nescio quomodo,
Suspiciosi: ad contumeliam omnia accipiunt magis:
Propter suam impotentiam se semper credunt negligi.
Quapropter te ipsum purgare ipsis coram, placabilius est.
Mi. Et recte, et verum dicis. *He.* Sequere me ergo hac intro. *Mi.* Maxume.

SCENA IV.

ÆSCHINUS.

DISCRUCIOR animi: hoccine de improviso mali mihi objici

Tantum, ut neque quid me faciam, neque quid agam, certum siet?
Membra metu debilia sunt: animus timore obstipuit.
Pectore consistere nihil consilii quit. Vah! quomodo
Me ex hac expediam turbâ? tanta nunc suspicio de me incidit;
Neque ea immerito. Sostrata credit, mihi me psaltriam hanc
Emisse: id anus fecit indicium mihi.
Nam ut hinc forte ea ad obstetricem erat missa; ubi eam vidi, illico
Accedo, rogito, Pamphila quid agat? jam partus adsiet?
Eone obstetricem arcessat? illa exclamat, "Abi, abi jam, Æschine!
Satis diu dedisti verba: sat adhuc tua nos frustrata 'st fides."
"Hem! quid istuc obsecro," inquam, "est?" "Valeas: habeas illam, quæ placet."
Sensi illico id illas suspicari: sed me reprehendi tamen,
Ne quid de fratre garrulæ illi dicerem, ac fieret palam.
Nunc quid faciam? dicam fratris esse hanc? quod minime 'st opus

Usquam efferri. Age, mitto· fieri potis est, ut ne quâ exeat.
Ipsum id metuo, ut credant: tot concurrunt verisimilia.
Egomet rapui: ipse egomet solvi argentum: ad me abducta 'st domum.
Hæc adeo meâ culpâ fateor fieri. Non me hanc rem patri,
Ut ut erat gesta, indicâsse? Exorâssem, ut eam ducerem.
Cessatum usque adhuc est: nunc porro, Æschine, expergiscere!
Nunc hoc primum est: ad illas ibo, ut purgem me: accedam ad fores.
Perii! horresco semper, ubi pultare hasce occipio miser.
Heus! heus! Æschinus ego sum: aperite aliquis actutum ostium.
Prodit nescio quis: concedam huc.

SCENA V.

Micio. Æschinus.

Mi. Ita, uti dixi, Sostrata,
Facite: ego Æschinum conveniam; ut, quomodo acta hæc sint, sciat.

Sed quis ostium hoc pultavit? *Æs.* Pater hercle est: perii! *Mi.* Æschine.
Æs. Quid huic hîc negoti 'st? *Mi.* Tune has pepulisti fores?
Tacet. Cur non ludo hunc aliquantisper? melius est,
Quandoquidem hoc nunquam mihi ipse voluit credere.
Nihil mihi respondes? *Æs.* Non equidem istas, quod sciam.
Mi. Ita? nam mirabar, quid hîc negotii esset tibi.
Erubuit: salva res est. *Æs.* Dic sodes, pater,
Tibi vero quid istîc est rei? *Mi.* Nihil mihi quidem:
Amicus quidam me a foro abduxit modo
Huc advocatum sibi. *Æs.* Quid? *Mi.* Ego dicam tibi:
Habitant hîc quædam mulieres pauperculæ:
Ut opinor, has non nôsse te, et certo scio:
Neque enim diu huc commigrârunt. *Æs.* Quid tum postea?
Mi. Virgo est cum matre. *Æs.* Perge. *Mi.* Hæc virgo orba est patre:
Hic meus amicus illi genere est proxumus:
Huic leges cogunt nubere hanc. *Æs.* Perii! *Mi.* Quid est?

Æs. Nihil: recte: perge. *Mi.* Is venit, ut secum avehat:
Nam habitat Mileti. *Æs.* Hem! virginem ut secum avehat!
Mi. Sic est. *Æs.* Miletum usque, obsecro? *Mi.* Ita. *Æs.* Animo male 'st.
Quid ipsæ? quid aiunt? *Mi.* Quid illas censes? nihil enim.
Commenta mater est, esse ex alio viro,
Nescio quo, puerum natum; neque eum nominat;
Priorem esse illum; non oportere huic dari.
Æs. Eho! nonne hæc justa tibi videntur postea?
Mi. Non. *Æs.* Obsecro, non? an illam hinc abducet, pater?
Mi. Quid illam ni abducat? *Æs.* Factum a vobis duriter,
Immisericorditerque: atque etiam, si est, pater,
Dicendum magis aperte, illiberaliter.
Mi. Quamobrem? *Æs.* Rogas me? Quid illi tandem creditis
Fore animi misero, qui cum illâ consuevit prius,
Qui infelix haud scio an illam misere nunc amat,
Cum hanc sibi videbit præsens præsenti eripi,
Abduci ab oculis? facinus indignum, pater!
Mi. Quâ ratione istuc? quis despondit? quis dedit?
Cui? quando nupsit? auctor his rebus quis est?

Cur duxit alienam? *Æs.* An sedere oportuit
Domi virginem tam grandem, dum cognatus huc
Illinc veniret, exspectantem? Hæc, mi pater,
Te dicere æquom fuit, et id defendere.
Mi. Ridiculum! advorsumne illum causam dicerem,
Cui veneram advocatus? Sed, quid ista, Æschine,
Nostrâ? aut quid nobis cum illis? Abeamus. Quid est?
Quid lacrymas? *Æs.* Pater, obsecro, ausculta. *Mi.* Æschine, audivi omnia,
Et scio: nam te amo; quo magis, quæ agis, curæ sunt mihi.
Æs. Ita velim me promerentem ames, dum vivas, mi pater,
Ut me hoc delictum admisisse in me, id mihi vehementer dolet,
Et me tui pudet. *Mi.* Credo hercle: nam ingenium novi tuum
Liberale: sed vereor, ne indiligens nimium sies.
In quâ civitate tandem te arbitrare vivere?
Virginem vitiâsti, quam te jus non fuerat tangere.
Jam id peccatum primum magnum: magnum, at humanum tamen:
Fecêre alii sæpe, item boni. At postquam id evenit, cedo,

Numquid circumspexti? aut numquid tute prospexti tibi,
Quid fieret? quâ fieret? si te ipsum mihi puduit dicere,
Quâ resciscerem? Hæc dum dubitas, menses abierunt decem.
Prodidisti et te, et illam miseram, et gnatum, quod quidem in te fuit.
Quid? credebas, dormienti hæc tibi confecturos Deos?
Et illam sine tuâ operâ in cubiculum iri deductum domum?
Nolim ceterarum rerum te socordem eodem modo.
Bono animo es: duces uxorem hanc. *Æs.* Hem! *Mi.* Bono animo es, inquam. *Æs.* Pater,
Obsecro, non ludis tu nunc me? *Mi.* Ego te! quamobrem? *Æs.* Nescio:
Nisi quia tam misere hoc esse cupio verum, eo vereor magis.
Mi. Abi domum, ac Deos comprecare, ut uxorem arcessas: abi!
Æs. Quid? jam uxorem? *Mi.* Jam. *Æs.* Jam? *Mi.* Jam, quantum, potes. *Æs.* Dî me, pater,
Omnes oderint, ni magis te, quam oculos nunc amo meos.

Mi. Quid? quam illam? *Æs.* Æque. *Mi.* Perbenigne. *Æs.* Quid? ille ubi est Milesius?
Mi. Abiit; periit; navem ascendit: sed cur cessas? *Æs.* Abi, pater:
Tu potius Deos comprecare; nam tibi eos, certo scio,
Quo vir melior multo es quam ego, obtemperaturos magis.
Mi. Ego eo intro, ut, quæ opus sunt, parentur: tu fac, ut dixi, si sapis.
Æs. Quid hoc est negotî! hoc est patrem esse? aut hoc est filium esse?
Si frater, aut sodalis esset, quî magis morem gereret?
Hic non amandus? hiccine non gestandus in sinu est? hem!
Itaque adeo magnam mihi injecit suâ commoditate curam,
Ne forte imprudens faciam, quod nolit: sciens cavebo.
Sed cesso ire intro, ne moræ meis nuptiis egomet siem?

SCENA VI.

Demea.

Defessus sum ambulando: ut, Syre, te cum tuâ
Monstratione magnus perdat Jupiter!
Perreptavi usque omne oppidum; ad portam, ad lacum;
Quo non? neque illic fabrica ulla erat, neque fratrem homo
Vidisse se aiebat quisquam. Nunc vero domi
Certum obsidere est usque, donec redierit.

SCENA VII.

Micio. Demea.

Mi. Ibo, illis dicam, nullam esse in nobis moram.
De. Sed eccum ipsum! te jamdudum quæro, Micio.
Mi. Quidnam? *De.* Fero alia flagitia ad te, ingentia,
Boni illius adolescentis. *Mi.* Ecce autem! *De.* Nova,
Capitalia. *Mi.* Ohe! jam. *De.* Nescis, qui vir sit. *Mi.* Scio.

De. Ah stulte! tu de psaltriâ me somnias
Agere: hoc peccatum in virginem est civem. *Mi.* Scio.
De. Eho! scis? et patere? *Mi.* Quidni patiar? *De.* Dic mihi,
Non clamas? non insanis? *Mi.* Non. Malim quidem . . . .
De. Puer natus est. *Mi.* Dî bene vortant! *De.* Virgo nihil habet.
Mi. Audivi. *De.* Et ducenda indotata 'st? *Mi.* Scilicet.
De. Quid nunc futurum est? *Mi.* Id enim, quod res ipsa fert:
Illinc huc transferetur virgo. *De.* O Jupiter!
Istoccine pacto oportet? *Mi.* Quid faciam amplius?
De. "Quid facias?" Si non ipsâ re istuc tibi dolet,
Simulare certe est hominis. *Mi.* Quin jam virginem
Despondi: res composita 'st: fiunt nuptiæ:
Demsi metum omnem: hæc magis sunt hominis. *De.* Ceterum,
Placet tibi factum, Micio? *Mi.* Non, si queam
Mutare: nunc, cum non queo, æquo animo fero.
Ita vita 'st hominum, quasi, cum ludas tesseris:
Si illud, quod maxume opus est jactu, non cadit;
Illud, quod cecidit forte, id arte ut corrigas.

De. Corrector! nempe tuâ arte viginti minæ
Pro psaltriâ periêre: quæ, quantum potest,
Aliquo abjicienda est: si non pretio, at gratiis.
Mi. Neque est, neque illam sane studeo vendere.
De. Quid igitur facies? *Mi.* Domi erit. *De.* Pro Divûm fidem!
Meretrix et materfamilias unâ in domo?
Mi. Cur non? *De.* Sanum te credis esse? *Mi.* Equidem arbitror.
De. Ita me Dî ament, ut video ego tuam ineptiam,
Facturum credo, ut habeas quîcum cantites.
Mi. Cur non? *De.* Et nova nupta eadem hæc discet? *Mi.* Scilicet.
De. Tu inter eas restim ductans saltabis. *Mi.* Probe.
De. "Probe?" *Mi.* Et tu nobiscum unâ, si opus sit. *De.* Hei mihi!
Non te hæc pudent? *Mi.* Jam vero omitte, Demea,
Tuam istanc iracundiam; atque, ita uti decet,
Hilarum ac lubentem fac te in gnati nuptiis.
Ego hos conveniam: post huc redeo. *De.* O Jupiter!
Hanccine vitam! hoscine mores! hanc dementiam!
Uxor sine dote veniet: intus psaltria est:
Domus sumtuosa: adolescens luxu perditus:

Senex delirans: ipsa, si cupiat, Salus
Servare prorsus non potest hanc familiam.

ACTUS V. SCENA I.

Syrus. Demea.

Sy. Ædepol, Syrisce, te curâsti molliter
Lauteque munus administrâsti tuum.
Abi! sed, postquam intus sum omnium rerum satur,
Prodeambulare huc libitum est. *De.* Illud sis vide
Exemplum disciplinæ! *Sy.* Ecce autem hîc adest
Senex noster. Quid fit? quid tu es tristis? *De.* Oh! scelus!
Sy. Ohe, jam! tu verba fundis hîc sapientia?
De. Tun'? si meus esses . . . . *Sy.* Dis quidem esses, Demea,
Ac tuam rem constabilîsses. *De.* Exemplum omnibus
Curarem ut esses. *Sy.* Quamobrem? quid feci? *De.* Rogas?
In ipsâ turbâ, atque in peccato maxumo,
Quod vix sedatum satis est, potâsti, scelus!
Quasi re bene gestâ. *Sy.* Sane nollem huc exitum.

SCENA II.

Dromo. Syrus. Demea.

Dr. Heus! Syre, rogat te Ctesipho, ut redeas. *Sy.* Abi.
De. Quid Ctesiphonem hic narrat? *Sy.* Nihil. *De.* Eho, carnufex,
Est Ctesipho intus? *Sy.* Non est. *De.* Cur hic nominat?
Sy. Est alius quidam, parasitaster parvolus:
Nôstin'? *De.* Jam scibo. *Sy.* Quid agis? quo abis? *De.* Mitte me.
Sy. Noli, inquam. *De.* Non manum abstines, mastigia?
An tibi jam mavis cerebrum dispergi hîc? *Sy.* Abît.
Ædepol comissatorem haud sane commodum,
Præsertim Ctesiphoni. Quid ego nunc agam?
Nisi, dum hæ silescunt turbæ, interea in angulum
Aliquo abeam, atque edormiscam hoc villi. Sic agam.

SCENA III.

MICIO. DEMEA.

Mi. PARATA a nobis sunt, ut dixi, Sostrata,
Ubi vis. Quisnam a me pepulit tam graviter fores?
De. Hei mihi! quid faciam? quid agam? quid clamem, aut querar?
O cœlum! o terra! o maria Neptuni! *Mi* Hem tibi!
Rescivit omnem rem; id nunc clamat scilicet:
Paratæ lites: succurrendum 'st. *De.* Eccum adest
Communis corruptela nostrûm liberûm.
Mi. Tandem reprime iracundiam, atque ad te redi.
De. Repressi, redii: mitto maledicta omnia:
Rem ipsam putemus. Dictum hoc inter nos fuit,
(Ex te adeo est ortum) ne tu curares meum,
Neve ego tuum? responde. *Mi.* Factum 'st, non nego.
De. Cur nunc apud te potat? cur recipis meum?
Cur emis amicam, Micio? nam quî minus
Mihi idem jus æquum 'st esse, quod mecum 'st tibi?
Quando ego tuum non curo, ne cura meum.

Mi. Non æquum dicis; non: nam vetus verbum
hoc quidem est,
Communia esse amicorum inter se omnia.
De. Facete! nunc demum istæc nata oratio est.
Mi. Ausculta paucis, nisi molestum est, Demea.
Principio, si id te mordet, sumtum filii
Quem faciunt, quæso facito hæc tecum cogites:
Tu illos duos olim pro re tollebas tuâ,
Quod satis putabas tua bona ambobus fore,
Et me tum uxorem credidisti, scilicet,
Ducturum: eandem illam rationem antiquam
obtine:
Conserva, quære, parce: fac quam plurimum
Illis relinquas: gloriam tu istam obtine.
Mea, quæ præter spem evenêre, utantur sine.
De summâ nihil decedet: quod hinc accesserit,
Id de lucro putato esse omne. Hæc si voles
In animo vere cogitare, Demea,
Et mihi, et tibi, et illis demseris molestiam.
De. Mitto rem: consuetudinem ipsorum . . . .
Mi. Mane:
Scio: istuc ibam. Multa in homine, Demea,
Signa insunt, ex quibus conjectura facile fit;
Duo cum idem faciunt, sæpe, ut possis dicere,
Hoc licet impune facere huic, illi non licet:
Non quod dissimilis res sit, sed quod is, qui facit.
Quæ ego illis inesse video, ut confidam fore,

Ita ut volumus. Video sapere, intelligere, in loco
Vereri, inter se amare: scire est liberum
Ingenium, atque animum. Quovis illos tu die
Reducas. At enim metuas, ne ab re sint tamen
Omissiores paulo. O noster Demea!
Ad omnia alia ætate sapimus rectius:
Solum unum hoc vitium senectus affert hominibus;
Attentiores sumus ad rem omnes, quam sat est:
Quod illos sat ætas acuet. *De.* Ne nimium modo
Bonæ tuæ istæ nos rationes, Micio,
Et tuus iste animus æquus, subvortant. *Mi.* Tace:
Non fiet. Mitte jam istæc: da te hodie mihi:
Exporge frontem. *De.* Scilicet, ita tempus fert:
Faciundum est: ceterum rus cras cum filio
Cum primo lucu ibo hinc. *Mi.* Immo de nocte censeo:
Hodie modo hilarum fac te. *De.* Et istam psaltriam
Unâ illuc mecum hinc abstraham. *Mi.* Pugnaveris.
Eo pacto prorsum illic alligâris filium.
Modo facito, ut illam serves. *De.* Ego istuc videro:
Atque ibi, favillæ plena, fumi, ac pollinis,

Coquendo sit faxo, et molendo : præter hæc,
Meridie ipso faciam ut stipulam colligat :
Tam excoctam reddam atque atram, quam carbo 'st. *Mi.* Placet.
Nunc mihi videre sapere : atque equidem filium
Tum etiam si nolit, cogas, ut cum illâ unâ cubet.
De. Derides ? fortunatus, qui istoc animo sies.
Ego sentio. *Mi.* Ah ! pergisne ? *De.* Jam jam desino.
Mi. I ergo intro, et cui rei opus est, ei hilarem hunc sumamus diem.

SCENA IV.

Demea.

Nunquam ita quisquam bene subductâ ratione ad vitam fuit,
Quin res, ætas, usus, semper aliquid apportet novi,
Aliquid moneat; ut illa, quæ te scire credas, nescias;
Et quæ tibi putâris prima, in experiundo repudies :
Quod nunc mihi evenit : nam ego vitam duram, quam vixi usque adhuc,

Prope jam excurso spatio mitto: id quamobrem? re ipsâ repperi,
Facilitate nihil esse homini melius, neque clementiâ.
Id esse verum, ex me atque ex fratre cuivis facile 'st noscere.
Ille suam semper egit vitam in otio, in conviviis:
Clemens, placidus, nulli lædere os, arridere omnibus:
Sibi vixit: sibi sumtum fecit: omnes bene dicunt, amant.
Ego ille agrestis, sævus, tristis, parcus, truculentus, tenax,
Duxi uxorem: quam ibi miseriam vidi! nati filii:
Alia cura. Porro autem, illis dum studeo ut quam plurimum
Facerem, contrivi in quærendo vitam atque ætatem meam.
Nunc, exactâ ætate, hoc fructi pro labore ab his fero,
Odium: ille alter sine labore patria potitur commoda:
Illum amant; me fugitant: illi credunt consilia omnia:
Illum diligunt: apud illum sunt ambo: ego desertus sum.

Illum, ut vivat, optant: meam autem mortem exspectant. Scilicet
Ita eos meo labore eductos maxumo, hic fecit suos,
Paulo sumtu: miseriam omnem ego capio: hic potitur gaudia.
Age, age, nunc experiamur contra hæc, quid ego possiem
Blande dicere, aut benigne facere, quando eo provocat.
Ego quoque a meis me amari, et magni pendi postulo.
Si id fit dando atque obsequendo, non posteriores feram.
Deerit? id meâ minime refert, qui sum natu maxumus.

SCENA V.

SYRUS. DEMEA.

Sy. Heus, Demea! rogat frater, ne abeas longius.
De. Quis homo? O Syre noster, salve! quid fit? quid agitur?
Sy. Recte. *De.* Optume 'st. Jam nunc hæc tria primum addidi

Præter naturam: "O noster!" "quid fit?" "quid agitur?"
Servum haud illiberalem præbes te; et tibi
Lubens bene faxim. *Sy.* Gratiam habeo. *De.* Atqui, Syre,
Hoc verum 'st; et ipsâ re experiêre propediem.

SCENA VI.

Geta. Demea.

Ge. Hera, ego hinc ad hos provisam, quam mox virginem
Arcessant. Sed eccum Demeam! Salvus sies.
De. O! qui vocare? *Ge.* Geta. *De.* Geta, hominem maxumi
Pretii te esse, hodie animo judicavi meo.
Nam is mihi profecto est servus spectatus satis,
Cui dominus curæ 'st, ita uti tibi sensi, Geta.
Et tibi, ob eam rem, si quid usus venerit,
Lubens bene faxim.—Meditor esse affabilis;
Et bene procedit. *Ge.* Bonus es, cum hæc existumas.
De. Paulatim plebem primulum facio meam.

SCENA VII.

ÆSCHINUS. DEMEA. SYRUS. GETA.

Æs. OCCIDUNT me quidem, dum nimis sanctas nuptias
Student facere: in apparando consumunt diem.
De. Quid agitur, Æschine? *Æs.* Ehem! pater mi, tu hîc eras?
De. Tuus hercle vero et animo et naturâ pater;
Qui te amat plus quam hosce oculos. Sed cur non domum
Uxorem arcessis? *Æs.* Cupio: verum hoc mihi moræ 'st,
Tibicina, et hymenæum qui cantent. *De.* Eho!
Vin' tu huic seni auscultare? *Æs.* Quid? *De.* Missa hæc face;
Hymenæum, turbas, lampadas, tibicinas:
Atque hanc in horto maceriam jube dirui,
Quantum potest: hac transfer: unam fac domum:
Traduce et matrem et familiam omnem ad nos. *Æs.* Placet,
Pater lepidissime. *De.* Euge! jam lepidus vocor.
Fratri ædes fient perviæ: turbam domum
Adducet; sumtum admittet; multa: quid meâ?

Ego lepidus ineo gratiam. Jube nunc jam
Dinumeret illi Babylo viginti minas.
Syre, cessas ire, ac facere? *Sy.* Quid ago? *De.* Dirue.
Tu illas abi et traduce. *Ge.* Dî tibi, Demea,
Bene faciant, cum te video nostræ familiæ
Tam ex animo factum velle. *De.* Dignos arbitror.
Quid ais tu? *Æs.* Sic opinor. *De.* Multo rectiu 'st,
Quam illam puerperam nunc duci huc per viam
Ægrotam. *Æs.* Nihil enim vidi melius, mi pater.
De. Sic soleo. Sed eccum, Micio egreditur foras.

SCENA VIII.

Micio. Demea. Æschinus.

Mi. Jubet frater? ubi is est? tune jubes hoc, Demea?
De. Ego vero jubeo, et in hac re, et aliis omnibus,
Quam maxume unam facere nos hanc familiam;
Colere, adjuvare, adjungere. *Æs.* Ita quæso, pater.

Mi. Haud aliter censeo. *De.* Immo hercle ita nobis decet.
Primum hujus uxoris est mater. *Mi.* Quid postea?
De. Proba et modesta. *Mi.* Aiunt. *De.* Natu grandior.
Mi. Scio. *De.* Parere jam diu hæc per annos non potest:
Nec, qui eam respiciat, quisquam est: sola est. *Mi.* Quam hic rem agit?
De. Hanc te æquom 'st ducere: et te operam, ut fiat, dare.
Mi. Me ducere autem? *De.* Te. *Mi.* Me? *De.* Te, inquam. *Mi.* Ineptis. *De.* Si tu sis homo,
Hic faciat. *Æs.* Mi pater. *Mi.* Quid? tu autem huic, asine, auscultas? *De.* Nihil agis:
Fieri aliter non potest. *Mi.* Deliras. *Æs.* Sine te exorem, mi pater.
Mi. Insanis? aufer. *De.* Age, da veniam filio. *Mi.* Satin' sanus es? Ego
Novus maritus anno demum quinto et sexagesimo
Fiam! atque anum decrepitam ducam! idne estis auctores mihi?
Æs. Fac: promisi ego illis. *Mi.* Promîsti autem? de te largitor, puer.

De. Age: quid, si quid te majus oret? *Mi.* Quasi non hoc sit maxumum.
De. Da veniam. *Æs.* Ne gravare. *De.* Fac, promitte. *Mi.* Non omittis?
Æs. Non, nisi te exorem. *Mi.* Vis est hæc quidem. *De.* Age; prolixe, Micio.
Mi. Etsi hoc mihi pravum, ineptum, absurdum, atque alienum a vitâ meâ
Videtur; si vos tantopere istuc voltis, fiat. *Æs.* Bene facis:
Merito te amo. *De.* Verum quid ego dicam? Hoc confit, quod volo.
Quid nunc, quod restat? Hegio his est cognatus proxumus,
Affinis nobis, pauper: bene nos aliquid facere illi decet.
Mi. Quid facere? *De.* Agelli est hîc sub urbe paulum, quod locitas foras:
Huic demus, quî fruatur. *Mi.* Paulum id autem? *De.* Si multum siet, tamen
Faciundum est: pro patre huic est: bonus est: noster est: recte datur.
Postremo non meum illud verbum facio, quod tu, Micio,
Bene et sapienter dixti dudum: "Vitium commune omnium est,
Quod nimium ad rem in senectâ attenti sumus." Hanc maculam nos decet

Effugere: dictum est vere, et re ipsâ fieri oportet.
Mi. Quid istic? dabitur: quandoquidem hic volt. *Æs.* Mi pater!
De. Nunc tu mihi es germanus pariter corpore et animo. *Mi.* Gaudeo.
De. Suo sibi hunc gladio jugulo.

SCENA IX.

Syrus. Demea. Micio. Æschinus.

Sy. Factum est, quod jûsti, Demea.
De. Frugi homo es. Ego ædepol hodie meâ quidem sententiâ
Judico Syrum fieri esse æquom liberum. *Mi.* Istunc liberum?
Quodnam ob factum? *De.* Multa. *Sy.* O noster Demea! ædepol vir bonus es.
Ego istos vobis usque a pueris curavi ambos sedulo:
Docui, monui, bene præcepi semper, quæ potui, omnia.
De. Res apparet: et quidem hæc porro; obsonare, cum fide
Scortum adducere, apparare de die convivium.
Non mediocris hominis hæc sunt officia. *Sy.* O lepidum caput!

De. Postremo, hodie, in psaltriâ hac emundâ, hic adjutor fuit,
Hic curavit: prodesse æquum 'st: aili meliores erunt.
Denique hic volt fieri. *Mi.* Vin' tu hoc fieri? *Æs.* Cupio. *Mi.* Si quidem
Tu vis, Syre, eho! accede huc ad me: liber esto. *Sy.* Bene facis:
Omnibus gratiam habeo; et seorsum tibi præterea, Demea.
De. Gaudeo. *Æs.* Et ego. *Sy.* Credo. Utinam hoc perpetuum fiat gaudium,
Phrygiam ut uxorem meam unâ mecum videam liberam.
De. Optumam quidem mulierem. *Sy.* Et quidem tuo nepoti, hujus filio,
Hodie primam mammam dedit hæc. *De.* Hercle vero serio,
Si quidem primam dedit, haud dubium, quin emitti æquom siet.
Mi. Ob eam rem? *De.* Ob eam. Postremo a me argentum, quanti est, sumito.
Sy. Dî tibi, Demea, oro, omnes semper omnia optata offerant.
Mi. Syre, processisti hodie pulchre. *De.* Si quidem porro, Micio,
Tu tuum officium facies, atque huic aliquid paululum præ manu

Dederis, unde utatur: reddet tibi cito. *Mi.* Istoc vilius.
Æs. Frugi homo est. *Sy.* Reddam hercle; da modo. *Æs.* Age, pater. *Mi.* Post consulam.
De. Faciet. *Sy.* O vir optume! *Æs.* O mi pater festivissime!
Mi. Quid istuc? Quæ res tam repente mores mutavit tuos?
Quod prolubium? quæ istæc subita est largitas? *De.* Dicam tibi:
Ut id ostenderem, quod te isti facilem et festivum putant,
Id non fieri ex verâ vitâ, neque adeo ex æquo et bono;
Sed ex assentando, indulgendo, et largiundo, Micio.
Nunc adeo, si ob eam rem vobis vita mea invisa est, Æschine,
Quia non justa, injusta, prorsus omnia omnino obsequor;
Missa facio: effundite, emite, facite, quod vobis lubet.
Sed si id voltis potius, quæ vos propter adolescentiam
Minus videtis, magis impense cupitis, consulitis parum,

Hæc reprehendere, et corrigere me, et obsecundare in loco;
Ecce me, qui id faciam vobis. *Æs.* Tibi, pater, permittimus:
Plus scis, quid facto opus est. Sed de fratre quid fiet? *De.* Sino.
Habeat: in istac finem faciat. *Æs.* Istuc recte. *Ω.* Plaudite!

NOTES.

Publius Terentius, of Carthage, was a slave of Terentius Lucanus, a Roman senator, from whom he received his name. How he became a slave, is not well ascertained; but all admit that he received his freedom in the early part of his life, and was liberally educated. Being possessed of a good understanding and much wit, he soon became highly esteemed by the most distinguished men of his time, and was an intimate friend of Scipio Africanus and C. Lælius.

He is the author of six comedies, each of which has its peculiar merit. The Andrian and Brothers seem to excel in beauty of character; the Eunuch and Phormio in vivacity of intrigue, and the Self-Tormentor and Stepmother in a lively painting of the passions.

Quintilian, who candidly acknowledges the deficiencies of the Roman comedy, declares that Terence

being so few in pompous tragical recitals; however, from observation we learn the chief elisions, poetic licenses, &c., adopted by Terence, which are as follow: —

He very frequently rejects *s*, as, *agi'*, for *agis*; *u*, as, *discip'li*, for *discipuli*; *sec'lum*, for *seculum*; *peric'li*, for *periculi*; *v*, as, *diitias*, or *ditias*, for *divitias*; also *d* before a vowel, as, *qui'istuc*, for *quid istuc*: if a verse commences with a vowel, and the preceding ends with a vowel, the latter is elided: final vowels before other vowels are sometimes not elided; this, as well as his doubling consonants, as, *redducere*, for *reducere*, are chiefly to be accounted for by the arsis.

He contracts, by synæresis, into one syllable, *meum*, *deum*, *tuus*, *puer*, *rei*, *eho*, *fuit*, &c.; into two syllables, *eodem*, *duorum*, &c. &c.

He, on the other hand, dissolves, by diæresis, *jam* into two syllables, *vero* into three, *virginem* into four, &c.

The best general rule which can be given for the elisions, &c., is to measure the lines as they would be read. This single principle, properly applied, would do away with a great many ill-founded conjectures, by which the lines are adapted to the metre, and not the metre to the lines.

Page 9. *Line* 3. *Populo ut placerent.* The prologue to the Silent Woman, a play of Ben Jonson, commences in a similar manner —

> "Truth says, of old the art of making plays
> Was to content the people."

9. 4. *Verum . . . . intelligit.* So in Virgil —

> ". . . . *Major rerum mihi nascitur ordo,*
> *Majus opus moveo.*" — Æneid. vii. 44 ;

for this course is not one of his choice, but urged upon him by circumstances.

9. 5. *Nam . . . . abutitur;* because he does not explain the argument of the play, which is the proper object of a prologue, but consumes his time in defending himself against unjust reproaches.

9. 7. *Veteris poëtæ;* probably Luscius Lanuvinus, whom our author attacks in the prologue to the Eunuch. The word *vetus* is generally used in the way of commendation, but sometimes, as in the present instance, to signify the contrary.

9. 9. *Menander;* a celebrated comic poet of Athens: his comedies were considered perfect models of dramatic composition; but a few fragments of them remain. *Perinthiam;* a comedy of Menander, so called from a woman of Perinthus, the capital of Thrace, who came to Athens, and upon whose story the fable of the play mostly turned.

9. 13. *In . . . . transtulisse.* The first scene of

the Andrian is said to have been substantially the same as that of the Perinthian.

10. 18. *Nævium, Plautum, Ennium.* The first author who brought a regular play upon the Roman stage is said to have been Livius Andronicus, about two hundred and forty years before the Christian era; after him followed Nævius, Ennius, Plautus, Pacuvius, Cæcilius, Terence, and his contemporary and opponent, Luscius Lanuvinus. Of all these we have scarce any remains, except of Plautus and Terence.

10. 22. *Moneo.* This word has here the force of a threat.

10. 23. *Malefacta ne noscant sua;* a common kind of retribution among the ancient writers. Phædrus says —

> "*Nulli nocendum; si quis vero læserit,*
> *Mulcandum simili jure, fabella admonet.*"
> Fab. i. 26. 1.

10. 1. *Isthæc;* sc. *obsonia.* The scene opens with Simo returning from the market, followed by some servants. From his manner of address, we may suppose they were bringing home some provisions, which he commands them to carry into the house.

10. 1. Vos ist | hæc in | tr' aufer | t' abi | te So | sia.

10. 2. Ades | dum pau | cis te | volo | Dictum | puta.

10. 2. *Paucis te volo;* sc. *alloqui verbis.*

11. 11. Proptere | a quod | servie | bas li | beral | iter. In the third foot, *ie* form a single syllable by synæresis.

11. 13. *Haud muto factum;* i. e. I do not repent of it; for to change what I have done would imply dissatisfaction. *Gaudeo . . . . velis.* We find in one of Massinger's plays a passage very much resembling this —

> "I have ever found you true and thankful,
> Which makes me love the building I have raised
> In your advancement; and repent no grace
> I have conferred upon you. And, believe me,
> Though now I should repeat my favors to you,
> The titles I have given you, and the means
> Suitable to your honors . . . .
> It is not to upbraid you; but to tell you
> I find you are worthy of them, in your love
> And service to me."
>
> *Duke of Milan, Act i. Sc.* 3.

11. 15. *Advorsum te;* for *tibi.* A similar instance occurs, p. 23, l. 30.

11. 29. *Aut equos . . . . venandum.* So in Horace —

> "*Imberbus juvenis, tandem custode remoto,*
> *Gaudet equis canibusque.*" — Ars Poet. 161.

11. 30. *Ad philosophos.* There is an ellipsis here of *ire* or *animum applicare.* It was customary among the Greeks for young men to apply themselves to the study of philosophy, and to become attached to some particular sect.

12. 34. *Ne quid nimis:* "do nothing to excess." Sosia, who appears to be fond of old proverbs, prob-

ably introduces this as a characteristic sentiment. Plato observes that the ancients included their whole system of morality in these short sayings.

12. 43. *Huc viciniæ ;* i. e. *in hanc viciniam.*

12. 52. *Quæstum ;* sc. *meretricium.*

12. 56. *Habet ;* sc. *vulnus :* "he is wounded" — a phrase taken from the combats of the amphitheatre ; so in Virgil, Æneid. xii. 296 —

> " *Hoc habet : hæc melior magnis data victima divis.*"

The people made use of this expression when any gladiator was wounded ; he then lowered his arms, as a sign of his being vanquished ; but his fate depended on the pleasure of the people, who, if they wished him to be saved, pressed down their thumbs ; if to be slain, they turned them upwards.

13. 61. *Symbolam dedit :* "he has paid his reckoning."

13. 64. *Spectatum ;* i. e. *probatum ;* referring to Pamphilus.

13. 69. *Omnia bona dicere :* " congratulated me."

14. 83. *Hic . . . . patri.* A sentiment very similar to this occurs in Shakspeare's Twelfth Night, Act i. Scene 1 —

> " O, she that hath a heart of that fine form,
> To pay this debt of love but to a brother,
> How will she love, when the rich, golden shaft
> Hath killed the flock of all affections else
> That live in her ! "

14. 84. *Tam familiariter:* "with so much concern." He means to say that his son was as much dejected at the death of Chrysis, who was but slightly known to him, as if she had long been his familiar acquaintance.

14. 90. *Effertur.* It was customary at funerals for the bodies of the dead to be carried upon the shoulders of the nearest relations, and sometimes of other persons. Julius Cæsar was borne by the magistrates, Augustus by the senators, and Germanicus by the tribunes and centurions.

14. 95. *Præter ceteras;* i. e. *plus quam ceteræ.*

14. 96. *Honestâ;* i. e. *eleganti.* So in Horace, Sat. I. 2. 84 —

"Nec, si quid honesti est,
Jactat habetque palam; quærit quo turpia velet."

14. 98. *Percussit;* sc. *suspicio*, or a similar word.

15. 114. *Honesta oratio est:* "the defence is good."

15. 119. *Peregrinam.* This word has often the signification of "courtesan," as in this place. The word "stranger," in the same sense, is frequently found in the Old Testament.

15. 120. *Instat;* i. e. *contendit, urget.*

15. 122. *Tu;* sc. *objurgâsti.*

16. 124. *Tute . . . . modo.* The father here shows what defence his son would probably make for his conduct, and admits that it would be a good

one. We have seen above, that when his son became of age, Simo left him to follow his own inclinations; his engagement with the Andrian was a consequence of that liberty.

16. 129. *Ea . . . . injuria 'st:* "that instance of disobedience gave me, for the first time, an opportunity of showing my resentment."

16. 135. *Adeo;* for *certe* or *sine dubio.* So in Virgil. Geor. i. 94 —

> "*Multum adeo rastris glebas qui frangit inertes.*"

16. 136. *Quapropter.* He cannot see what motive Davus should have for deceiving his master.

16. 137. *Si sensero.* A threat is implied in his breaking off so suddenly; it is an example of the figure of rhetoric called *aposiopesis,* and is well suited to the character of an old man under the influence of anger.

16. 140. *Confore;* i. e. *perfectum iri.*

17. 4. *Mirabar.* Davus here comes upon the stage, and not observing his master, holds this discourse with himself. His character is that of a cunning slave, wholly devoted to Pamphilus, and trusted by him in the management of his private correspondence with Glycery.

17. 13. *Quid hic volt?* "what does this old fellow want?" This is said in an under tone, but is partially heard by Simo.

18. 14. *Id populus curat, scilicet!* Ironically.

18\. 15. *Hoccine agis, an non?* "are you attending to what I say, or not?"

18\. 17. *Dum . . . . suum:* "during the proper season for such follies, I permitted him to enjoy his full share of pleasures."

18\. 23. *Hem;* an interjection of anger. *Davus sum, non Œdipus:* "I am simple Davus, not Œdipus, the interpreter of enigmas." With an air of clownish stupidity, he pretends not to understand what has been said, and makes his master a laughing-stock to the spectators by alluding to the fable of the sphinx.

18\. 28. *In pistrinum dedam:* "I will send you to the grinding-house;" in allusion to the punishment of slaves, who, for bad conduct, were required to grind corn at the mill — a task so laborious that horses were usually employed to perform it. They were obliged to labor night and day.

19\. 29. *Eâ lege atque omine;* a manner of expression suggested by the custom of the Romans, who, in the enacting of laws, and other important matters, always began by consulting the auspices. *Lex* properly regards men, and the treaties and compacts formed by them; *omen* regards the gods, and our engagements to them.

19\. 33. *Bona verba, quæso.* Jeeringly.

20\. 9. *Quo jure, quâque injuriâ:* "by some pretence, either just or unjust."

20\. 14. *Tollere:* "to educate." A custom anciently prevailed in Greece and Rome, as well as

among other nations, of exposing children in their infancy. As soon as a child was born, it was laid on the ground, and if the father was willing to educate it, he ordered it to be taken up; but if he said nothing, it was left to the charity of others. This barbarous practice continued till the time of Plato, who, being sensible of its enormity, banished it from his commonwealth.

21. 1. *Audivi.* The first line is addressed to Archilis in the house; Mysis afterwards talks to herself

22. 4. *Communicatum; fuisse* being understood.

22. 7. *Immutatum:* "unchanged;" although, in the fortieth line of this scene, we find *immutarier*, meaning "to be changed" or "corrupted." In our own language we have similar instances of the same word bearing two senses, directly opposite to each other. The word *let*, for example, is used in the contradictory meanings of permission and prohibition. The modern acceptation of the word is indeed almost entirely confined to the first sense; yet we say, even at this day, *without let or molestation.* Shakspeare, in Hamlet, Act i. Sc. 4, says —

> "By Heaven, I'll make a ghost of him that lets me!"

that is, stops or hinders me; which is directly opposite to the modern use of the word.

22. 10. *Invenustum;* i. e. not favored by Venus in his amours, since he is in danger of losing the woman he loved, and of having one whom he did not love forced upon him.

22. 15. *Aliquid monstri.* Some commentators think these words refer to some plot which was in agitation. Donatus interprets them as referring to the woman.

23. 19. *Forum.* In this, as in most other passages of Terence, this word signifies a *market-place.*

23. 26. *Hujus;* Glycery. *Nuptiarum;* with Philumena. *Patris pudor:* "reverence for my father."

23. 30. *Advorsum hunc;* for *huic;* referring to Pamphilus.

24. 33. *Laborat e dolore;* meaning probably that she is in labor, as Mysis afterwards speaks of going for a midwife.

26. 1. *Quid ais, Byrrhia?* We have seen, in a former scene, that Davus went to the forum in search of Pamphilus, to tell what had passed between him and the old man. He there met Byrrhia, and informed him of the intended marriage. Charinus, who was in love with Philumena, hearing this from Byrrhia, gives rise to the conversation in this scene.

26. 9. *Facile . . . . sentias.* A passage similar to this occurs in Shakspeare: —

"Men
Can counsel, and speak comfort to that grief,
Which they themselves not feel; but, tasting it,
Their counsel turns to passion."
Much Ado About Nothing, Act v. Sc. 1.

27. 26. *Quam vellem;* i. e. how much I wish that

something had occurred between you to prevent my marriage with her.

28. 28. *Cordi?* A repetition, indicating indignation. A similar instance occurs, p. 66, l. 5.

28. 34. *Quî;* for *ut.* So in Plautus — "*Valeo, et venio ad minus valentem, et melius qui valeat fero.*"

28. 36. *At tu;* sc. *affers*, *dicis*, or some such word.

28. 37. *Nisi ea . . . . scire;* referring to what had passed at the commencement of this scene:

> "Ch. *Daturne illa Pamphilo hodie nuptum?* By. *Sic est.*
> Ch. *Quî scis?* By. *Apud forum modo e Davo audivi.*"

29. 3. *Nescio quid;* sc. *propter.*

29. 7. *Abeo.* He seems to have been at a loss to decide what course was the best for him to pursue.

29. 13. *Me vide;* a mode of expression to strengthen his assurance that there was no danger of the marriage taking place. "Mark me," or "Believe me."

30. 19. *Ascendo . . . . nusquam.* A similar passage occurs in Virgil. Æneid. i. 180 —

> "*Æneas scopulum interea conscendit, et omnem*
> *Prospectum late pelago petit; Anthea si quem*
> *Jactatum vento videat, Phrygiasque biremes,*
> *Aut Capyn, aut celsis in puppibus arma Caici.*
> *Navem in conspectu nullam*" . . . .

30. 25. *Solitudo ante ostium.* He notices this circumstance as remarkable, because the house of the bride was usually full, and before the doors were

musicians and those who waited to accompany the bride.

30. 27. *Matronam nullam.* After the supper and the other ceremonies of a marriage festival were concluded, the bride was conducted to her apartment by matrons who had been but once married; a custom to which Catullus alludes —

> "*Vos bonæ senibus viris*
> *Cognitæ bene fœminæ,*
> *Collocate puellulam.*
> *Jam licet venias, marite,*" &c.

30. 28. *Ornati;* an old genitive for *ornatus.*

31. 33. *Nullus;* i. e. *non liberatus es.*

31. 36. *Nisi vides;* i. e. *nisi provides et curam geris.*

31. 1. *Quid . . . . pater?* He is convinced, by what he has heard from Davus, that Chremes had no intention of giving him his daughter, and is at a loss to conceive what his father could mean by such a pretence. Davus, whose character is that of a cunning, penetrating slave, easily conjectures the true reason, and gives Pamphilus such advice as he thinks will serve best to disconcert the old man.

31. 3. *Sibi.* We may suppose this word to be governed by *videatur,* and that *tibi* is understood to *injurius.*

32. 7. *Difficile est;* sc. *ei resistere. Dictum ac factum . . . . oppido:* "he will quickly find some pretence for driving her from the town." The pro-

verbial phrase, *dictum ac factum*, denotes expedition, and resembles the Greek *ἅμα ἔπος, ἅμα ἔργον*, and the French *aussi-tôt dit, aussi-tôt fait.*

32. 10. *Egone dicam?* i. e. shall I say so, who have so solemnly pledged myself to Glycery, and have no attachment to Philumena?

32. 18. *Nec . . . . facis:* "nor should you, on that account, diminish your present intimacy with Glycery." *Eá causâ;* i. e. on account of my advice, or your promise to your father that you would marry Philumena.

32. 19. *Is;* Chremes.

33. 26. *Cautio est;* i. e. *cautione opus est.*

33. 1. *Reviso quid agant.* During the conversation between Davus and Pamphilus, Simo comes up with the design of putting the question to his son. Davus sees him at a distance, and exhorts Pamphilus to act with spirit and resolution.

34. 5. *Quî . . . . sies:* "by which he may disconcert you: be sure, therefore, to preserve your presence of mind."

34. 7. *Nunquam . . . . verbum:* "that your father will not give you an angry word this day."

34. 1. *Relictis rebus;* a proverbial expression, to denote that he, for a time, gave up the consideration of every thing but the business then before him.

34. 3. *Id propterea.* Plautus and Terence frequently use the word *id* for *ideo*, or *propter id.* It is not uncommon to find also synonymous terms coming together, such as *etiam quoque, nunc jam,*

ergo igitur, &c., for the sake of ornament, or to complete the measure of a line. *Hunc;* Simo. *Ipsum;* Pamphilus.

34. 5. *Serva:* "look out for yourself."

34. 6. *Quasi de improviso respice ad eum;* i. e. look back with an air of surprise upon him, lest he should think our actions premeditated.

34. 9. *Hem;* an interjection of indignation, occasioned by what Byrrhia overhears; during the whole scene he is talking to himself.

35. 12. *Uxore excidit:* "has been disappointed in obtaining a wife."

35. 3. *Æque . . . . quidem;* i. e. nothing. Humorously.

36. 5. *Præter spem . . . . virum:* "he is disappointed in his hopes; this irritates the old gentleman." Davus says this to himself.

36. 15. *Animum ad uxorem appulit.* Davus is alluding to Glycery, but Simo is thinking of Philumena; upon this the wit of the passage depends.

36. 17. *Est;* sc. *subtristis.* Or thus — *est* (ob) *quod succenset tibi.*

36. 22. *Æqualium.* This word is generally used in reference to age, as in Cicero de Senec. iv. — "*Adolescens ita dilexi senem, ut æqualem.*"

37. 23. *Quod dicendum hic siet:* "what may be said privately between us."

37. 26. *Quidnam . . . . caput.* In the remainder of the scene Davus is talking to himself.

37. 1. *Ita . . . . virum.* In the first act, Mysis

was sent to call the midwife to the assistance of Glycery; when they arrived, Simo happened to be standing at Glycery's door, in conversation with Davus. As they were talking of Pamphilus and his intentions, Simo overhears them, and thus ascertains what they had designed to conceal from him. At first, he is perplexed; but, afterwards, suspecting that all was but a mere trick to retard the wedding, he applauds himself for the success of his project.

37. 4. *Sed hic Pamphilus.* Mysis is here addressing Lesbia in praise of Pamphilus, without attending to the words of Simo. His meaning is this: You can scarcely find a man faithful to a woman; but this Pamphilus is so faithful to Glycery, that he has confirmed the promise of marriage which he made to her, by pledging himself to educate her child, which he could not have been compelled to do.

37. 5. *Hic;* Simo. *Hæc;* Mysis.

37. 6. *Nam . . . . tolli;* referring to what was said, p. 20, l. 14, *Quicquid peperisset, decreverunt tollere.*

38. 16. *Hui;* an interjection of derision.

38. 17. *Audivit:* sc. *Glycerium,* who might have heard it from Mysis and Lesbia, who had previously entered. *Non . . . . hæc:* "these incidents of yours are ill timed;" a metaphor taken from the theatre, where every incident must come in its natural order to produce the desired effect.

38. 18. *Mihin';* i. e. *an a me hæc non sunt divisa temporibus.*

38. 19. *Discipuli;* Mysis, Lesbia, and Pamphilus, whom the old man supposes to be engaged in the trick.

39. 1. *Adhuc . . . revertor.* Lesbia, the midwife, is here giving directions for the proper treatment of Glycery during her confinement.

39. 9. *Vel;* for *etiam;* as in Virgil, Æneid. xi. 259—

> "*Vel Priamo miseranda manus,*" ———

And Ecl. viii. 69—

> "*Carmina vel cœlo possunt deducere lunam.*"

39. 7. *Superstes;* sc. *patri;* that is, may enjoy a long life. *Ipse;* Pamphilus.

39. 14. *Saltem . . . . videar;* i. e. you ought, at least, to have used more caution in your attempt to deceive me.

40. 15. *Certe . . . . ego.* He is supposed to be speaking now to the audience.

40. 20. *Quisquam;* sc. *renuntiavit.*

40. 27. *Deferent puerum.* Although Davus runs into this detail merely with a view to dupe the old man still further by flattering him on his fancied sagacity, yet it very naturally prepares us for an incident which, by another turn of circumstances, afterwards becomes necessary.

40. 28. *Renuntio.* He pretends to disclose what he is about to do, that the old man may not believe

that to be done by him which he predicted would happen.

41. 33. *Inventum 'st falsum.* He speaks agreeably to the opinion of Simo, and takes advantage of his mistake.

41. 35. *Puerum afferret.* This was a piece of roguery common in Greece, where they often deceived the old men by supposititious children.

41. 41. *Id negotî.* To confirm Pamphilus in his intention of being married, and to defeat the plans laid against him.

42. 48. *Uxorem;* sc. *ut det.* *Alias;* i. e. at any other time.

42. 52. *Ipsum;* Chremes.

42. 1. *Jubeo Chremetem;* sc. *salvere.*

42. 3. *Id viso;* i. e. *ob id venio ad videndum.*

42. 6. *Per ego te.* In prayers and exclamations, the preposition *per* is usually separated from its object by the nominative, which is generally *ego.* Thus, in Virgil. Æneid. iv. 314 —

> "*Mene fugis? Per ego has lacrymas dextramque tuam, te Oro.*"

In Plautus, Menæch. Act. v. —

> "*Per ego vobis Deos atque homines dico.*"

43. 14. *Si . . . . jube:* "if it be mutually beneficial to the parties that these nuptials should take place, summon my daughter hither to complete them."

43. 20. *Audio.* Ironically; meaning that he gives but little credit to what Simo has been saying.

44. 31. *At ego . . . . perpeti:* "but I do not think this possible; he neither would be faithful to her, (Philumena,) nor could I bear that he should be otherwise."

44. 40. *Quid istuc.* These words, after so many persuasive arguments, imply assent. So, in the Adelphi of Terence, p. 83, l. 53 —

> . . . . "*Quid istuc? tibi si istuc placet,*
> *Profundat, perdat, pereat!*"

45. 47. *Adeo.* This word is frequently used for *quoque*, as in this instance.

45. 2. *Cur non arcessitur?* "why is not the bride sent for?"

46. 12. *Numnam periimus.* This is said aside.

46. 14. *Per hunc;* Chremes.

46. 17. *Ego vero solus;* the repetition of one angry with himself.

46. 20. *Nullus sum:* "I am ruined." He is now talking to himself, and reflecting upon what he had to expect when Pamphilus should discover the misfortunes his unlucky advice had occasioned.

46. 24. *Insperante hoc;* Simo.

47. 1. *Scelus;* for *scelestus.* At the close of the last scene, Simo went in search of Pamphilus, to tell him what had passed between him and Chremes. Pamphilus, enraged at the information he receives, looks for Davus, that he may vent his fury on him.

Accordingly, he appears upon the stage, exclaiming, "Where is that rascal who has undone me?" Davus endeavors to appease him, and promises to contrive some project to extricate him from his present difficulty.

47. 2. *Nulli;* an ancient form of the genitive singular.

48. 10. *Bone vir.* Ironically.

49. 6. *In denegando . . . . adest:* "who are ashamed to give a plain refusal."

49. 13. *Ubi opus est;* i. e. when they ought to perform their promises.

49. 14. *Ubi nihil opus est;* i. e. when they could either promise or refuse to do so.

49. 16. *Mala;* a word frequently used for *probra*, or *convicia.*

49. 17. *Animo;* sc. *irato.*

49. 19. *Solvisti fidem:* "you have kept your promise." Ironically.

49. 20. *Ducere:* "to deceive."

50. 23. *Falsus es;* for *falleris:* "you are mistaken."

50. 25. *Habeas:* "you may have her." He says this under the influence of anger.

50. 29. *Scio: cum patre altercâsti dudum.* Ironically.

51. 36. *Nunquam destitit;* pointing at Davus, but Charinus does not observe it.

52. 59. *Concrepuit ostium.* As the doors of houses at Athens opened outwardly, it was necessary

for those going out to strike the door on the inside, or use some similar method of giving warning to those who might be passing by, lest they should be injured. — *A Glycerio.* This form of expression, instead of the genitive, is frequently found in Terence.

53. 8. *Quibus;* Pamphilus and Glycery.

53. 16. *Ut ne;* signifying the same as *ne.* So in the Eunuch of Terence —

> "*Ulciscar, ut ne impune in nos illuseris.*"

53. 19. *Fortis:* "then you have courage." To Charinus.

54. 20. *Scio quid conere:* "I understand your projects." Pamphilus distrusts him.

54. 25. *Hanc;* Glycery. — *Quid . . . . agis:* "and you, Charinus, where will you go?" intimating, by the question, that he ought not to stay there.

54. 26. *Narrationis . . . . initium:* "now for a long speech to tell me where he is going."

54. 29. *Ridiculum;* sc. *hominem.*

54. 31. *Dum exeo.* He says this when about to enter the house of Glycery.

55. 1. *Nihilne . . . . cuiquam:* "is there nothing which a man can call permanently his own?" *Proprium,* in the sense of *perpetuum,* occurs also in Virgil. Æneid. vi. 870 —

> . . . . "*Nimium vobis Romana propago*
> *Visa potens, Superi, propria hæc si dona fuissent.*"

55. 6. *Exit;* from the house of Glycery. He brings the child in his arms, designing to lay it before his master's door, that Chremes, when he hears of it, may refuse to give his daughter in marriage to a man whose moral character may appear questionable.

55. 11. *Ex arâ.* At Athens it was customary for each house to have an altar placed at the door which opened into the street, and to cover it with fresh herbs every day. One of these altars is probably here alluded to; the word *verbena* is a general term to express various kinds of herbs.

56. 14. *Ut liquido possim [jurare]*; i. e positively, or conscientiously.

56. 20. *Ut subservias orationi:* "that your answers may correspond with what I have said."

56. 21. *Utcumque opus sit verbis.* Davus goes off suddenly, before Mysis has had an opportunity of understanding his plan: this occasions the confusion in the next scene.

56. 3. *Illic;* Davus. She calls upon him to help her out of the predicament in which he left her.

57. 5. *Dî, vostram fidem.* He again appears upon the stage, pretending that he had come from the market-place.

57. 7. *Tum annona cara 'st.* Davus says this in a low tone, with his face turned towards the spectators. The word *annona* is a general term for provisions.

57. 8. *Tu;* sc. *reliquisti.* The simplicity of Mysis nearly discovers the trick.

57. 12. *Concede ad dexteram;* wishing to separate her from Chremes, who is on the left. He says this in a low voice, meaning that he will secretly tell her what she must say.

57. 13. *Non tute ipse:* "did you not give him to me?" This and the next sentence are said in a whisper.

58. 20. *Propera . . . . januâ.* He here pretends to command Mysis to take away the child, but in the next line charges her, in a low voice, not to stir; for Chremes had not yet heard all that Davus wanted him to know.

58. 25. *Mitte id, quod scio:* "away with what I know," (in a whisper:) *dic, quod rogo:* "tell me what I ask;" i. e. concerning the boy. — *Vestri:* "he belongs to you." — *Cujus vestri?* "to which of us?"

58. 32. *Liberæ:* "reputable women," who were free citizens of Athens; for otherwise their testimony could not be received in a court of justice.

58. 34. *Chremes.* He names Chremes, pretending to be ignorant that he is present.

59. 41. *Coactus legibus.* By the laws of Solon, he who had debauched a freeborn virgin of Athens, was obliged to marry her, or pay to her a sufficient dowry.

59. 51. *Omnia hæc;* sc. *narratura sum.*

60. 8. *Itane Chrysis?* sc. *periit.*

60. 9. *Quid vos . . . . non licet?* "how is it with you? how do you live here? well enough? *My.* We? as well as we may, since we can't as we would."

61. 22. *Antiquum obtines;* sc. *morem:* "you are the same as ever." So in Plautus — "*Antiquum hoc obtines tuum, tardus ut sis.*"

61. 24. *In hoc tempore;* i. e. at this time when so many are about me who would defeat my plan. — *Senex;* Simo.

62. 3. *Illusi.* This word, in Terence, has frequently, as in this instance, the signification of *per ludum noceo.* So in Virgil. Geor. ii. 374 —

> "*Silvestres uri assiduè capreæque sequaces*
> *Illudunt.*"

62. 11. *In seditionem, atque incertas nuptias:* "exposing her to continual quarrels with her husband, to effect a separation."

62. 13. *Tetulit;* an old form of the perfect tense of *fero.*

62. 15. *Illis;* courtesans and slaves.

63. 1. *Impero;* for *volo.* — *Hem Davom tibi.* Si. *Unde egreditur?* All this is said apart; in the mean time, Davus is talking to himself.

63. 2. *Hospitis;* Crito.

63. 3. *Scelus;* for *scelestus.*

63. 5. *Salve, bone vir.* Ironically. The same may be said of *curâsti probe* and *bene sane,* in the next two lines.

65. 28. *Pietatem gnati;* sc. *specta.* Ironically.

65. 3. *Gravius;* sc. *quam decet.* So in Sallust. Jug. xiii. "*Ne gravius consuleretur.*"

66. 8. *Præter civium morem atque legem.* Pericles

effected the passage of a law which declared all persons illegitimate and ineligible to office, whose parents were not free-born citizens of Athens.

66. 18. *Immo habeat;* sc. *illam.*

67. 28. *Senem;* Crito.

67. 30. *Sino.* Pamphilus now enters the house of Glycery.

67. 32. *Paulum supplicii;* i. e. even so trifling a penalty as the reproof which Simo has just given to his son.

67. 1. *Mitte orare.* He is now speaking to Pamphilus.

68. 4. *Insolens:* "a thing so unusual for you."

68. 6. *Paratus;* i. e. *dolis instructus.*

68. 16. *Sic est hic: mitte:* "it is his (*Simo's*) way; never mind him."

71. 47. *Nempe;* i. e. he surely will not object. — *Id scilicet:* "I agree to it."

71. 51. *Quia . . . . majus:* "because he has something to think of, which more nearly concerns himself."

72. 3. *Ego Deorum . . . . sunt.* This was the doctrine of Epicurus.

72. 5. *Si nulla ægritudo.* The Romans worshipped two goddesses in the same temple — Angeronia (*ab angoribus*) and Volupia, (*a voluptate,*) indicating that pleasure and pain were mingled in the life of man.

72. 3. *More hominum;* because bad news travels faster than good.

73. 9. *Solus est, quem diligunt Dî:* "he is the favorite of the gods;" a figurative mode of expressing the good fortune of any one. Illustrious heroes were often called the sons, kinsmen, or friends of the gods; as Hercules, the son of Jupiter, Æneas of Venus, &c.

73. 13. *Dum exeat;* for Chremes and Crito (p. 71) had entered the house of Glycery.

73. 15. *Auferant.* A bride, among the Romans, was taken apparently by force from the arms of her mother or nearest relative, in memory of the violence offered to the Sabine women.

THE comedy of the Adelphi was performed at the funeral games given by Q. Fabius Maximus and P. Cornelius Africanus in honor of L. Æmilius Paulus, who died A. U. C. 593, one hundred and fifty years before the Christian era.

77. 6. *Συναποθνήσκοντες.* The subject of this play is not well known; but we may infer from the title that there were some persons in it who were united in their death. Diphilus, the author of it, was contemporary with Menander. It was translated by Plautus under the title of *Commorientes*, a name corresponding with the original.

77. 9. *In primâ fabulâ;* i. e. *in primâ parte fabulæ.*

77. 11. *Verbum de verbo expressum extulit;* i. e.

translated word for word what was left untouched by Plautus.

77. 12. *Eam;* the Adelphi.

77. 15. *Homines nobiles;* Lælius, Furius Publius, and Scipio Africanus. Cicero, in his letters to Atticus, says, "*Terentii fabellæ propter elegantiam sermonis putabantur a C. Lælio scribi.*" Lib. 7, Ep. 3.

78. 18. *Eam laudem .... maxumam.* Our author does not deny that these distinguished men assisted him in writing his comedies, but considers it an honor that they were willing to do so.

78. 20. *In bello;* in reference to Scipio, who was distinguished in war; *in otio*, to Furius Publius, a great politician; *in negotio*, to Lælius, whose knowledge of the civil law rendered him of essential service to his friends.

78. 21. *Superbiâ;* fastidiousness.

78. 1. *Storax.* He calls loudly for Storax, one of the servants, in whose company his son had gone to supper; receiving no answer, he infers that his son has not returned.

78. 2. *Advorsum ierant;* to defend their master, and wait upon him home. These servants were called *adversitores*.

79. 13. *Quemquamne .... sibi?* "that a man should set his mind so much upon any thing, or admit it so far that it may become dearer to him than life."

79. 18. *Isti;* referring, probably, to those who love the luxuries of a city life.

15*

79. 25. *Item . . . . sedulo :* "I do all in my power to make myself equally dear to him."

79. 26. *Do, prætermitto :* " I pay his expenses — I overlook his faults."

79. 27. *Alii ;* sc. *adolescentes.* — *Clanculum patres ,* i. e. *clam patribus suis.*

79. 31. *Ceteros ;* i. e. *fallere ceteros.*

79. 32. *Pudore . . . . metu.* In one of Ben Jonson's plays we find the same sentiment —

> " There is a way of winning more by love,
> And urging of the modesty, than fear :
> Force works on servile natures, not the free.
> He that's compelled to goodness, may be good ;
> But 'tis but for that fit ; where others, drawn
> By softness and example, get a habit.
> Then, if they stray, but warn them ; and the same
> They should for virtue have done, they'll do for shame."

80. 34. *Hæc fratri . . . . conveniunt.* Horace says —

> " *Cur alter fratrum cessare et ludere et ungi*
> *Præferat Herodis palmetis pinguibus ; alter,*
> *Dives et importunus, ad umbram lucis ab ortu*
> *Silvestrem flammis et ferro mitiget agrum.*"
> Epis. ii. 2, 183.

80. 38. *Vestitu ;* an ancient form of the dative singular : so in Virgil — "*Namque aliæ victu invigilant.*" Geor. iv. 158.

80. 39. *Nimium . . . . adjungitur.* A similar opinion is expressed by Cicero, Off. ii. 7, and by Sallust, Cat. ix. Jug. iii. and x.

81. 3. *Dixin' hoc fore.* This is said to himself.

81. 16. *Illi:* "against him."

82. 27. *Si esses homo;* i. e. if you were of a liberal mind.

82. 29. *Exspectatum ejecisset foras.* After the death of any one among the Romans, his corpse was laid upon the ground, bathed with warm water, and anointed with perfumes; it was then dressed and laid upon a couch in the vestibule, with the feet outwards, as if to take its last departure.

> "*Hinc tuba, candelæ: tandemque beatulus alto*
> *Compositus lecto, crassisque lutatus amomis,*
> *In portam rigidos calces extendit: at illum*
> *Hesterni capite induto subière Quirites.*"
>
> Persius, Sat. iii. 103.

82. 35. *Is meus est factus.* By adoption, a child assumed the name and sacred rites of the adopter, and became the legal heir to his property.

82. 36. *Mihi:* "at my expense." So in Cicero — "*Sin quid offenderit: sibi totum, nihil tibi offenderit.*" Fam. ii. 18. — *Illi.* This word is here generally supposed to be an adverb of place. So in Virgil. Æneid. ii. 548 —

> . . . . "*Illi mea tristia facta,*
> *Degeneremque Neoptolemum, narrare memento.*"

82. 39. *Excludetur foras;* i. e. by his mistresses.

83. 43. *Cedo quemvis arbitrum:* "choose some one to judge between us."

83. 45. *Qui vere sciunt;* sc. *esse patres.*

83. 49. *Curæ est mihi;* sc. Æschinus.

83. 53. *Quid istuc?* meaning that he will no longer dispute with him.

83. 55. *Si verbum unum posthac.* Supply *tibi fecero*, or similar words.

83. 56. *An non credis?* sc. *irasci.*

83. 57. *Ægre 'st:* "it is hard for me, who am his natural father: I am no stranger." — *Si obsto.* His anger checks his utterance; he means to say, "If I oppose these courses, it is from paternal affection."

84. 61. *Nec nihil, neque omnia hæc sunt, quæ dicit:* "there is something in what he says, but it is not all true."

84. 63. *Illi;* Demea.

84. 64. *Cum placo;* i. e. *cum placare volo.*

85. 2. *Otiose . . . . tanget.* He says this to the music-girl.

85. 3. *Nunquam;* for *non.* So in Virgil. Æneid. ii. 670 —

. . . . "*Nunquam omnes hodie moriemur inulti.*"

85. 4. *Ego istam;* sc. *eripiam.*

85. 7. *Leno ego sum.* This is said to intimidate him, for the merchants who dealt in female slaves had great privileges at Athens, on account of the pecuniary advantages the commonwealth gained from them; hence, in Lucian, a young man, complaining of being disinherited by his father, says — *τίς πορνοβοσκὸς ὑβρίσται;* "what slave-merchant

accuses me of maltreating him? —*At ita . . . . faciam:* "and I am as honest in my way as ever man was; your pretending to clear yourself afterwards, by telling me that you are sorry for it, and could heartily wish it had never happened, shall have no weight with me."

85. 13. *Abi . . . . fores.* He disregards the threat of Sannio, and orders Parmeno to go before and open the door.

86. 19. *O facinus indignum!* He had just received a blow from Parmeno.—*Geminabit, nisi caves* As soon as this is said, Parmeno strikes him again, without waiting for his master's signal.

86. 22. *Ex tuis virtutibus.* Ironically.

87. 29. *Impurum;* a word frequently used by the ancients for *improbum.*—*Hiccine;* at Athens, where the government was then republican.—*Æquam.* Cicero, in his treatise de Officiis, says—"*Eaque est summa ratio, et sapientia boni civis, commoda civium non divellere, atque omnes æquitate eâdem continere.*" —ii. 23.

88. 48. *Sed ego . . . . redi:* "but this is what I suspect; when I have consented to give her for so much, he will immediately take witnesses of her being sold: as to my having the money, 'tis a mere dream."

88. 50. *Mox; crâs redi:* "do not fear; you shall have it soon: call again to-morrow." The words of a procrastinating creditor. So in Persius—

"'Cras hoc fiet?' Idem cras fiet. 'Quid? quasi magnum,
Nempe diem donas?'" — Sat. v. 66.

88. 51. *Id;* the delay.

89. 2. *Bene dicat secum esse actum:* "he may say that he has been well used." So in Cicero — "*Hisce temporibus, non pessime cum iis esse actum, quibus sine dolore licitum est mortem cum vitâ commutare.*" — Fam. iv. 5.

89. 7. *Quî . . . . præbui?* "how could I do more, when I even offered my face to his blows?"

89. 11. *Ne non tibi istuc fœneraret?* "that the little you had granted, would not have returned to you with interest?"

90. 15. *Animum;* sc. *liberalem.* Syrus is cunningly attempting to gain his object by flattery. — *Quasi . . . . minæ:* "as if twenty minæ were anything to you in comparison with obliging my master."

90. 20. *O scelera;* i. e. *O scelestos.*

90. 24. *Hoc;* the defence of my right to the slave who has been stolen from me.

91. 31. *Labascit.* He says this to himself; the rest to Sannio.

91. 35. *Etiam . . . . miser?* "am I unfortunately in danger of losing a part even of my principal?" The word *sors* refers to the price which he originally gave for the music-girl; he considered that as a kind of capital, and the profit in selling her again as the interest.

91. 39. *Numquid vis, quin abeam?* "have you

any thing more to say before I go?" — a mode of expression frequently used by Plautus and Terence.

92. 6. *Homini nemini;* an ancient form of expression for *nulli homini.* — *Primarum artium magis principem:* "more distinguished for every good quality."

93. 6. *Assentandi;* sc. *causâ.*

93. 10. *Pudebat;* of my love, the object of which being a slave, induces Æschinus to use the words *parvolam rem* in the next sentence.

93. 11. *Ex patriâ;* sc. *fugere.*

94. 19. *Aliquâ ad patrem hoc permanet.* He does not say what, but probably means the seizure of the music-girl.

95. 5. *Nec* [habeo] *quem ad obstetricem mittam.*

96. 1. *Nunc illud* infortunium nostrum *est:* "we are now so absolutely lost, that," &c.

96. 7. *Timidum:* "agitated."

97. 15. *Satis . . . . modo:* "I would contentedly suffer any punishment to be revenged upon them."

97. 23. *Sine me:* "excuse me." His answer is founded upon a common but ill-natured custom, which prevailed in Greece, of stopping the slaves in the streets, and designedly keeping them in conversation, that they might be flogged when they reached home for staying so long.

97. 24. *Exspecto;* i. e. *vehementer cupio.*

98. 32. *Nostrumne Æschinum.* This peculiar mode of expressing astonishment is equally well exhibited in Shakspeare's Othello, where Desdemona pleads for Cassio —

. . . . "What! Michael Cassio,
That came a wooing with you; and many a time,
When I have spoken of you dispraisingly,
Hath ta'en your part; to have so much to do
To bring him in!"

98. 35. *Patris;* Micio. A custom prevailed in Greece of placing infants, as soon as they were born, upon the lap of their grandfather. It did not prevail at Rome; but Terence preserves it because he is translating from the Greek. Homer alludes to it, Iliad. ix. 455 —

. . . . "In his rage
Invoking all the furies to forbid
That ever son of mine should press his knees."

98. 36. *Ita;* i. e. *deinde.*

99. 45. *Non faciam;* i. e. I will not be silent.

99. 49. *Testis . . . . amiserat:* "I have at home the ring which he lost in the struggle, as a witness against him."

99. 52. *Quid istuc? accedo, ut melius dicas:* "what can I say? I agree with you that you had better disclose it."

100. 54. *Summus:* "most beloved by."

100. 4. *Alicui rei;* sc. *idoneus;* meaning that his habits are steady.

100. 10. *Seni;* Micio.

101. 13. *Hominis stultitiam.* He is indignant because his brother is pleased with the debaucheries of Æschinus

101. 15. *Argentum;* twenty minæ, the price of the music-girl.

101. 16. *In sumtum;* for extra expenses.

101. 21. *Ne dicam dolo:* "not to disguise the truth."

101. 29. *Si perdiderit gnatum;* referring to Æschinus. He has no suspicion that all these things were done for Ctesipho.

102. 47. *Abigam hunc rus.* This is said to himself.

103. 57. *Hui;* i. e. no doubt of it. He pretends to agree in opinion with the old man.

105. 6. *Pater;* Micio.

105. 8. *Haud sic auferent:* "they shall not come off so easily."

106. 13. *Neque faciam;* i. e. I will never desert you.

107. 29. *Mensis decimus;* lunar month, which was the common method of computation before the time of Julius Cæsar. See also p. 122, l. 57; and in Virgil. Ecl. iv. 61 —

> *"Matri longa decem tulerunt fastidia menses."*

107. 33. *In medio 'st:* "is at hand" to substantiate what I have said.

107. 36. *Quære rem:* "force the truth from him." It was not uncommon to make use of torture to extort information from slaves.

107. 45. *Ut vobis decet.* We find the dative used in a similar manner, p. 138, l. 5.

107. 46. *Sin aliter animus voster est;* on account of her poverty.

108. 56. *Quam vos facillume agitis:* "the more easy your circumstances are in life."

108. 62. *Non me indicente:* "without my foretelling them."

109. 5. *Et istoc, si quid potis est, rectius;* meaning that his death would not be a great calamity.

> "*Olli dura quies oculos et ferreus urget*
> *Somnus; in æternam clauduntur lumina noctem.*"
> Æneid. x. 745.

110. 9. *Revorti iterum;* a pleonasm; see also p. 80, l. 46, *rursum redit;* and in Virgil. Æneid. vi. 720 —

> . . . . "*Iterumque in tarda reverti*
> *Corpora?*"

110. 12. *Nihilne in mentem;* sc. *venit.*

110. 19. *Facio . . . . Deum;* i. e. I extol you in the highest terms.

110. 21. *Lupus in fabulâ;* a proverbial expression, to denote that the person, of whom we are speaking, is at hand. A person on whom a wolf casts his eyes, is fabled to lose his voice; but the wolf, if first seen, loses his; hence the proverb. In Virgil Ecl. ix. 53 —

> . . . . "*Vox quoque Mœrin*
> *Jam fugit ipsa: lupi Mœrin vidêre priores*"

111. 23. *Nusquam tu me:* "say that you know nothing of me."

111. 4. *Verum;* an adverb of affirmation.

111. 5. *Malum;* used in the sense of an interjection for *O malum!*

114. 42. *Ubi . . . . est.* This direction reminds us of that given by Lancelot, in the Merchant of Venice — "Turn up on your right hand at the next turning; but at the next turning of all, on your left; marry, at the very next turning, turn of no hand, but turn down indirectly to the Jew's house."

114. 43. *Ad Dianæ;* sc. *templum.*

114. 44. *Lacum.* Varro tells us, that near the gate was always a large pond to water horses and supply the inhabitants in case of fire.

114. 46. *Lectulos . . . . dedit.* It was a custom with the Grecians to sit and drink in the sun. Syrus, therefore, being asked a sudden question, gives this circumstantial answer, that he might the better impose on Demea.

114. 48. *Exercebo;* i. e. will teach you how to run. — *Silicernium;* a term of reproach, used to signify a dotard, or old man who stoops as he walks; *quasi silicem cernens.*

114. 49. *Prandium corrumpitur.* The Greeks and Romans generally had but one repast a day, which was their supper. The dinner here mentioned was therefore an instance of luxury and debauch.

115. 3. *Qui ita putant . . . . accusant.* This is a passage of some difficulty, and has been variously

rendered by commentators. It may be translated thus — "who think it an injury to expostulate with them for wrongs which they themselves have done, and who are always the first to accuse."

116. 14. *Omnes . . . . placabilius est.* The following lines translated from Menander very much resemble this passage —

> "The poor man in all things acts fearfully,
> Suspecting all despise him; but the man
> Who's more at ease, with greater constancy
> Bears up against misfortunes, Lamprias."

117. 7. *Anus;* Canthara, who was sent on an errand, p. 100, l. 55.

118. 16. *Mitto;* sc. *dubitationem:* "let that pass."

118. 17. *Ipsum id:* "that she belongs to my brother."

118. 24. *Aliquis;* a partitive, having in the singular number the force of the plural.

119. 18. *Huic leges cogunt nubere hanc.* This appears, in many instances, to have been a law in force with the Athenians, and was probably handed down to them by the Phœnicians, who originally received it from the Jews.

120. 36. *Quis despondit . . . . alienam?* These questions, which enumerate all the proofs requisite to a marriage, are an indirect reproof of Æschinus for the irregular and clandestine manner in which he had conducted this affair.

121. 39. *Tam grandem* [natu] · referring to her age.

124. 1. *Defessus sum ambulando.* He has been wandering over the whole town, in consequence of the perplexing direction given him by Syrus, and now returns complaining of the fatigue he had undergone to no purpose.

124. 1. *Illis;* the virgin and her mother.

124. 5. *Ohe! jam* [desine]: "enough of this."

125. 9. *Malim quidem:* "I'd rather, indeed, it had not happened."

125. 22. *Si illud . . . . corrigas.* A similar passage occurs in Cæsar — "*Si non omnia caderent secunda, fortunam esse industriâ sublevandam.*" — De Bel. Civ. l. i.

126. 27. *Neque est* [abjicienda gratiis]: "she is not to be thrown aside."

126. 32. *Facturum credo;* sc. *te*, which in some editions is expressed.

126. 34. *Restim ductans;* probably a figurative expression to signify the taking hold of hands in a dance.

126. 37. *Tuam istanc.* The use of these words implies that his anger was ridiculous and unseasonable.

127. 43. *Ipsa . . . . familiam;* a figurative way of speaking, to denote the inevitable destruction which awaited the family. So in Cicero — "*Salus ipsa virorum fortium innocentiam tueri non potest.*" — Pro Fonteio, vi.

127. 3. *Abi;* the common expression of a man flattering himself or another person. It is used to

signify that we have successfully accomplished the object of our wishes.

128. 8. *Comissatorem.* This word signifies a man who, after having been engaged at one debauch, joins another jovial party, bursting in upon them with much noise and clamor. On this depends the point of this passage.

130. 18. *Communia . . . . omnia;* a proverb of Pythagoras.

130. 23. *Illos duos tollebas:* "undertook the education of them both."

130. 27. *Conserva, quære, parce:* "hoard what you have got; try to add to it; save in every way."

130. 30. *De summâ . . . . omne:* "your property will not be diminished, and all they have from me you ought to regard as clear gain."

130. 34. *Mitto rem: consuetudinem ipsorum . . . .:* "I think not of the expense: I think of the habits they contract."

130. 35. *Multa . . . . facit:* "there are many signs in men, Demea, from which it is easy to conjecture that when two persons do the same thing, it may prove very hurtful to the one, but not so to the other: this arises from no difference in the thing itself, but in the persons who do it."

130. 40. *Quæ . . . . volumus:* "I see qualities in your sons, which make me confident they will answer our expectations."

131. 47. *Solum hoc vitium.* Cicero thus speaks of the folly of avarice — "*Avaritia vero senilis quid*

sibi velit, non intelligo. Potest enim quidquam esse absurdius, quam, quo minus viæ restat, eo plus viatici quærere?" — De Senec. xviii. And Horace too —

> *" Multa senem circumveniunt incommoda; vel quòd*
> *Quærit, et inventis miser abstinet ac timet uti;*
> *Vel quòd res omnes timide gelideque ministrat."*
> De Arte Poet. 169.

131. 57. *Pugnaveris:* "you will have hit it;" i. e. acted wisely.

131. 60. *Atque.* The first syllable belongs to the preceding verse. The sentence may be construed thus — *Atque faxo coquendo et molendo, ibi* [ut] *sit plena favillæ, fumi,* &c.; his object being to prevent her being loved.

132. 4. *Prima:* "the most excellent."

134. 24. *Provocat;* sc. Micio.

135. 10. *Paulatim . . . . meam;* in allusion, probably, to the custom of ambitious candidates, who, when suing for public offices, began by addressing the people, and endeavoring to gain their favor by flattery and complaisance.

136. 7. *Hymenæum;* sc. *carmen;* the nuptial song, from *Hymen,* the son of Bacchus and Venus, who first instituted marriage, and hence was considered the god of that solemnity.

138. 14. *Aufer;* sc. *te:* "begone."

140. 35. *Suo sibi hunc gladio jugulo:* "I foil him with his own weapons."

140. 1. *Factum est, quod jûsti;* i. e. the garden-

wall has been thrown down.—*Frugi homo es.* Ironically.

140. 8. *Apparare de die convivium.* The force of this passage depends upon the words *de die*—an entertainment in the daytime being considered by the Greeks a debauch.

141. 10. *Postremo . . . . erunt.* All this is said in a serious manner, that it may appear the more ridiculous.—*Hic;* Æschinus.

141. 20. *Quanti est;* i. e. the price of her freedom.

141. 23. *Tuum officium;* i. e. the duty of a patron, which would not permit him to neglect a freedman. Plautus says—

. . . . "*Facis melius*
Quam pars lenonum, qui libertos habent et eos deserunt."

—*Atque . . . . utatur:* "and grant him beforehand a small sum of money to live upon."—*Utatur;* i. e. *vivat.* Cicero uses the word *usuram* in a similar way—"*Unius usuram horæ gladiatori isti non dedisset.*"—Cat. i. 12.

142. 29. *Isti;* those who are fond of a city life. See p. 79, l. 18.

143. 40. *Habeat:* "he may keep her." This indulgence, so inconsistent with our ideas of morality, was not deemed criminal by the Greeks and Romans.—*In istac finem faciat:* "let his folly end here."

From the Christian Examiner.

"These volumes may be numbered among the best specimens which have come under our notice, of what school editions of the classics ought to be. The generally received text of Olivet and Ernesti has been adopted in both cases. . . . . The Notes, which make about a third of each volume, are drawn up with much care, judgment, and taste; their design being to explain allusions, resolve unusual and blind constructions, and point out nice shades of meaning, without interfering, however, with the province of the lexicographer, or involving the student in philological questions for which he is not prepared, or drawing away his attention to irrelevant topics. The appearance of the page is also fair and inviting, and the mechanical execution in all respects satisfactory; and yet the whole is afforded at a price considerably less than was paid, not many years ago, for the coarse and dingy class-books then used in our academies and colleges.

"The two volumes before us, we observe, are printed and bound so as to match, and we understand it is Mr. Dillaway's purpose to add to the series — a purpose which we hope he will find opportunity and encouragement to realize."

From the Biblical Repository.

"The latter of these works (De Officiis) has long been studied in most of the colleges and higher seminaries of New England. The treatises contained in the other, (De Senectute et de Amicitia,) though hardly less valuable, have not, we believe, been so generally used as text-books, but are much read in private. Mr. Dillaway has done a good service to the cause of classical learning, and of good taste and sound morals, in giving these editions to the public. They are fairly adapted to the study of youth by the excellence of their style and the purity of their sentiments. A young man can hardly rise from the perusal of them, without feeling a certain elevation of thought, and strengthening of virtuous purposes; while, as specimens of pure language and fair writing, they cannot be too carefully studied. . . . . The editor has well done what he has undertaken to do. The Notes are accurate, in good taste, and well illustrate the text."

Extract from a Letter of Prof. J. L. Kingsley, of Yale College.

"I have read over the volume, (De Senectute et de Amicitia,) and it appears to me to be edited with great care and good judgment. The typography is uncommonly neat and correct."

Extract from a Letter of Rev. John P. Chanche, President of St. Mary's College, Baltimore.

"I received from you, some time ago, your edition of Cicero de Senectute and De Officiis. I shall probably introduce them into this College at the next session."

From a Letter of Rev. Wilbur Fisk, D. D., President of the Wesleyan University.

. . . . "I am highly pleased with your neat edition of Cicero de Oratore. . . . . The editorial and mechanical execution will, I think, recommend the work to the public."

Extract from a Letter of Rev. Justin Edwards, D. D., President of Andover Theological Seminary.

. . . . "The execution of the work is such as does great credit to the editor and the printers."

From Rev. Francis Wayland, D. D., President of Brown University.

"I rejoice to perceive that your efforts are continued in this most important field of literary labor. Few works need judicious notes more than this one, (Cicero de Oratore ;) and for want of them and in consequence of the very inferior editions which have been published in this country heretofore, I believe it has been read much less than it deserves. I have no doubt that it will supersede all the other forms in which this treatise has been presented to the public, and I shall feel it my duty to recommend it whenever it may be in my power."

From the Annals of Education. By Prof. E. A. Andrews.

"Among the philosophical writings of Cicero, there are probably none so generally read, or so justly admired, as his treatises on Old Age and Friendship ; and it is remarkable that, until the present time, no good edition of these works has issued from the American press. The only distinct edition of these essays which has been published for many years in England, so far as we are informed, is that of E. H. Barker, which, though abounding, like the other works of the same editor, in evidences of extensive research and profound scholarship, is not well adapted to the use of the common classical student. It is therefore with peculiar satisfaction that we welcome this edition, enriched as it is by the editorial labors of Mr. Dillaway."

From the Christian Register.

"We have given to the present work (De Senectute et de Amicitia) some examination, and cannot refrain from expressing high approbation of the manner in which the editor has performed his important task. The most difficult part of his labor was the preparation of the Notes. This he has executed with great skill, accuracy, and judgment. . . . . Mr. Dillaway is particularly well fitted for the work he has undertaken, having had ample experience as instructor in the first classical school in our country."

From the Christian Review.

"This is a very neat edition of Cicero's treatise De Officiis. The text is printed in a clear, handsome type, leaded, and so divided into sections and marked with figures along the margin, as to make the book convenient for recitations. The English notes of the editor appear to be correct and judicious, affording just the kind of aid which the students need, without encumbering them with help. The same editor has published similar editions of Cicero's book De Oratore, and of the beautiful little essays De Senectute et de Amicitia. . . . . These books are evidences of a widely-spread taste for classical learning, and they are well adapted to foster it. Believing that a judicious study of the classics is a valuable means of mental discipline, and is capable, under the direction of a wise teacher, of being made an instrument of moral instruction, we look with pleasure on every indication of a growing love for the study."